

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

KOSOVA'DAKİ MİLLİ KİMLİK OLUŞUMU
(1980-2016)

Yüksek Lisans Tezi

FEHMI MEHMETİ

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**KOSOVA'DAKİ MİLLİ KİMLİK OLUŞUMU
(1980-2016)**

Yüksek Lisans Tezi

FEHMI MEHMETİ

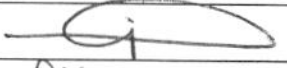

Tez Danışmanı:
Öğ.Gör.Dr. ALİ ERKEN

İstanbul, 2018

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 508316904 no'lu Fehmi MEHMETİ'nin hazırladığı "Kosova'daki Milli Kimlik Oluşumu (1980-2016)" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI M.Ü.Lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 20.09.2018 tarihinde saat 15: 00 de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin Kabulü.....' ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Öğr.Gör.Dr. Ali ERKEN	Olumlu	
Doç.Dr.Hasan KORKUT	Olumlu	
Dr.Öğr.Üyesi Abdurrahman BABACAN	Olumlu	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 27/09/2018 tarih ve 2018/20-08 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

İÇİNDEKİLER:

Özet.....	iv
Abstract.....	v
Kısaltmalar.....	vi
GİRİŞ.....	vii
Tezin Probleminin Sunulması.....	vii
Tezin Amacı.....	viii
Literatür Taraması.....	viii
Tezin İçeriği.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 1912-1980 YILLARI ARASINDAKOSOVA.....	13
1.1 1912 Yılında Arnavut Devletinin Kuruluşu ve Kosova'nın Bu Sınırların Dışında Kalması	13
1.2 Londra Büyükelçiler Konferansı ve Arnavutluk'un Sınırları Meselesi.....	15
1.3 1912-1914 Yıllar Arasında Kosova'nın Durumu.....	16
1.4 Birinci Dünya Savaşı (1914-1918).....	17
1.5 Yeni Yugoslavya Devleti ve Kaçak Hareketi (1918-1941).....	19
1.5.1 İskân Programı.....	24
1.6 İkinci Dünya Savaşı ve Kosova'nın Durumu.....	27
1.7 Yeni Sosyalist Yugoslavya'sındaki Kosova.....	32
1.7.1 1974 Anayasası.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

2. YUGOSLAVYA'DAKİ KOSOVA ARNAVUTLARININ KİMLİK/STATÜS MESELESİ (1980-1999).....	39
2.1 Yugoslavizm ve Ulusal-Etnik Kimlikleri.....	39
2.2 Arnavut Entelektüellerin Arasındaki Siyasi Ayrılıklar.....	41
2.2.1 1981 Olayları.....	42
2.2.2 Ukshin Hoti'nin Kosova Meselesi Üzerine.....	43
2.2.3 Rexhep Qosja'nın Kosova Meselesi Üzerine.....	45
2.2.4 Yugoslavya Makamlarında olan Kosovalı Arnavut Elitlerinin Kosova Meselesi Üzerine Görüşleri.....	46
2.3 Kosova'nın Özerkliği Kaldırılması.....	49
2.4 Kosova Demokratik Birliği'nin-LDK'nin Kurulması ve Paralel Strüktürlerinin İnşa Edilmesi Süreci.....	50
2.4.1 Kosova Arnavutlarının Arasında Anlaşmazlığının Büyümesi.....	52
2.5 Kosova Yugoslavya'nın İlk Ve Son Meselesi.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BAĞIMSIZLIK SONRASINDA ORTAK BİR 'KOSOVACILIK' KİMLİĞİ OLUŞTURULMASI İDEASI (1999-2016).....	57
3.1 Kosova'nın Uluslararası Protektöratlığı'ndan Bağımsızlığa Kadar Süreci.....	57
3.2 UNMIK'nin ve Uluslararası Toplumunun "Kosovacılık" Kimliğinin Oluşturulmasında Etkisi/Rolü.....	60

3.3 Bağımsızlık Sonrası “Kosovacılık” Kimliğinin Üzerinde Görüşler.....	62
3.4 İcat Edilmekte Olan Bir Kimlik: “Kosovacılık”.....	65
3.4.1 Kosovacılık: Çok Katmanlı Bir Kimlik Olarak (A Multi-Layered Identity)....	66
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	73

ÖZET

KOSOVA'DAKİ MİLLİ KİMLİK OLUŞUMU

(1980-2016)

Bu tezde Kosova'daki milli kimlik oluşumu tarihsel ve sosyo-politik perspektiften ele alınmaktadır. Kosovalı kimliğinin ne olabileceği ve ne olacağı tartışması, politik nüanslarla hassas bir konudur. Bu araştırmada, "çok katmanlı kimlik" ve "kurumsal kimlik" kavramları üzerinde durularak Kosova'nın kimliğinin nasıl kavramsallaştırılabileceğine dair bir model önerilmektedir. Bu model kurumsal ve çok-katmanlı konseptleri üzerine oluşturulmaktadır. Kurumsal model, kimliği sadece devlet kurumlarıyla sınırlı değil gündelik hayatın değişken koşullarında da oluşturulmasını kavramsallaştırır. Buna vesile olan kurumlar –aile, okullar, işyeri, medya, sanat gibi– günümüz toplumlarının başat ideolojik aygıtları el alınmaktadır. Çok-katmanlı model ise, kimliği üç dereceli olarak kavramsallaştırır. Bu konsept bakımından kimlik algıları terk edilmeye değil, daha ziyade genişletilmiş ve iç içe geçmeye ihtiyaç duyar. Tarihsel ve sosyo-politik faktörleri göz önüne bulundurarak bu modellerin bir çıkarımı olarak Arnavut ulusal kimliği Kosovalı Arnavutlar için birinci dereceli kimlik olmaya devam ediyor ve icat edilecek başka bir ulusal kimliğe de gerek olmamaktadır. Fakat bununla birlikte demokratik bir siyasal kimliği inşa etmek ve sağlamlaştırmak, aynı zamanda "Avrupalı" değerleri ve normları kabullenmek, çok-katmanlı Kosovalı kimliği sürdürmek için hayati önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Kosova, Kimlik, Çok-Katmanlı Model, Kurumsal Kimlik

ABSTRACT

CONSTRUCTION OF NATIONAL IDENTITY IN KOSOVO

(1980-2016)

This thesis is about the formation of national identity in Kosova from historical and sociopolitical perspective. The debate about Kosovar identity, what it is and what it will be, is a sensitive topic with political nuances. In this research the concepts of "multi-layered identity" and "institutional identity" is elaborated. Institutional model involves not only the formation of identity through governmental institutions but also deals with daily life conditions. Such institutions that influence the formation of new identities as schools, work places, mass media, arts etc. also serve as ideological mechanisms. "Multi-layered" model conceives identity as a third-order concept. In this model perceptions of identities need not to be abandoned but rather expanded and nested into one another. Considering historical and socio-political factors, based on these two models we can conclude that the Albanian national identity remains the first-order identity for Kosovar-Albanians, with no need for the invention of a new one. However, the construction and consolidation of a political, democratic identity and acknowledgement of European values and norms are vital for the evolution and continuation of multi-layered identity in Kosovo.

Keywords: Kosovo, Identity, Multi-layerd Model, Institutional Identity

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
KK	: Kosova'nın Ulusal Savunması
YKP	: Yugoslav Komünist Partisi
UDBA	: Yugoslavya İstihbarat Servisi
LRBSH	: Arnavutların Birliği İçin Devrimci Hareket
AVNOJ	: Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi
LDK	: Kosova Demokratik Hareketi
UÇK	: Kosova Kurtuluş Ordusu
BM	: Birleşmiş Milletler
UNMIK	: Kosova Geçici Yönetim Misyonu
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
KFOR	: Çok Ulusal Barış Gücü
Birlik	: Sırp Belediyeler Birliği

GİRİŞ

Milli kimlik kavramı sosyal bilimler literatürünün son iki yüzyılıının en önemli konularının arasında yer almaktadır. Dünyanın her yerinde milli kimliklerin inşası birçok faktör nedeniyle aynı çerçevede gerçekleşmemiştir. Bu bağlamda bu tezde Kosova'daki milli kimlik oluşumu tarihsel ve sosyo-politik perspektiften ele alınmaktadır. Bu çalışma Kosova'daki milli kimliğin oluşum sürecini üç periyoda ayırarak, 1912-1980; 1980-1999 ile 1999-günümüze ve bu periyotları inceleyerek milli kimliğin uğradığı değişiklikleri ortaya çıkarmaya amaçlamaktadır. İlk periyod 1912'de Arnavut devletinin kurulması ve Kosova'nın bu sınırlar dışında kalması zamanını kapsamaktadır. İkincisi ise, Kosova'nın Yugoslavya Federasyonunun parçası olduğu zamandan otonominin geri alınmasıyla başlayan 1999 savaşına kadar ve eninde sonunda Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılması sürecini kapsar. Üçüncü ve son periyod ise, 1999'dan günümüze Kosova'daki milli kimlik söylemleri üzerine ve pratikte yeni kimliğin uygulamaya konan yöntemlerini analiz ederek; Kosova'daki halkın çoğunun tarihini ve diğer has özellikleri (siyaset, kültür, ekonomi vb.) göz önüne alarak bu yeni kimliğin ne kadar uygun ve gerçek kılabilir olduğunu ortaya çıkarmaya amaçlamaktadır. Bu araştırmada, "çok katmanlı kimlik" ve "kurumsal kimlik" kavramları üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmada Kosova'nın kimliğinin nasıl kavramsallaştırılabileceğine dair bir model önerilmektedir.

Problemin sunulması:

Modern devletler oluşma süreci başladığından bugüne dek, yeni devletlerin kurulmasına kadar, farklı krizler: ulusal, eyalet, din ve kültür gibi yaşadı. Kuşkusuz yeni devletlerin oluşturulması sürecinde her zaman homojen bir yapıya sahip olmamıştır. Bundan dolayı bazen devlet kimliği ile ulusal kimlik aynı olmamıştır. Bunu özellikle Balkan devletlerinde ve Osmanlı İmparatorluğun çöküşünden sonra halkların bağımsızlık kazanma dönemlerinde rastlamaktayız. Balkanların çok etnikli bir yapıya sahip ve jeostratejik bakımdan büyük güçlerin çıkarlarının kesiştiği önemli bir nokta olması ulusal devletlerin ve kimliklerin oluşması kendine has bir süreç izlemektedir. Bütün bu ortamda Arnavutlar özellikle Kosova, kimlik ikilemelerini daha da fazla hissediyordu. Tarihte Kosova *entity* olarak ulusal kimlik oluşumu doğal tarihsel sürecinin sonucu olmamıştır. Londra'daki Büyükelçiler Konferansı'nın (1913) Balkanlar'daki yarattığı

jeopolitik değişiklikler tüm halklarda travmatik sonuçlar doğurmuştur. Bunun sonuçları özellikle Arnavut ulusu/halkı –zaten bölünmüş bir ulus olarak– hissedildi. Ulusal kimliğin belirlemesinin ihtiyacı birçok milli kurtuluş hareketlerinin katalizörü olmuştur. Bunu Yugoslavya’da ilk başta Kosova’da görmekteyiz. Bu kurtuluş hareketleri birbirinden ne kadar farklı bir süreç izlemişse de ortak sorunu aynıydı.

Tezin amacı:

Bu tez kimlik alandaki en etkili çalışmaları analiz ederek Kosova’daki kimlik meselesini açıklamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın kimliği ile ilgili çeşitli teorileri analiz edecek –ulusal ve devlet kimliği (siyasi)- Kosova devletinin belirleyici tarihsel olayları analiz ederek oradaki yaşayan halkın kimliğini kronolojik bir şekilde açıklayarak bu yeni gelişmelerden sonra nasıl bir ortak kimlik ortaya çıkabileceği anlatılacaktır. Bu tezin amaçlarından birisi de Kosova’da hangi kimliğin baskın olduğunu bularak bunun ya da diğerinin güçlendirmesini etkileyen ana faktörleri araştırarak bir sonuca ulaşmaktadır. Bütün bunlar kuramsal ve çok-katmanlı kimlik konseptlerinin çerçevesi üzerinde tartışılacaktır.

Literatür taraması:

Kosovalı kimliği üzerine kaleme alınan Arnavutça ve İngilizce çalışmalarda/literatürde farklı bakış açılarından olmalarına rağmen neredeyse hepsinde, Kosovalı kimliğin Kosova’daki yaşayan tüm grupların ortak bir ulusal kimlik olması kısa ve orta vadede imkânsız olacağı bir uzlaşma söz konusu olduğu söylenmek mümkündür. Kosovalı Arnavut entelektüellerinden Kosovalı kimliği üzerine yazan en önemli kişilerden, Nexhmedin Spahiu, tarihsel, siyasi vb. faktörleri göz önünde bulundurarak “Kosovalı Kimliğini” çok etnikli bir kimlik olarak görmemektedir. “Kosovalı” kimliği bir tek-etnikli ulus olduğunu belirterek Arnavutlar etnisite açıdan bir olmalarına rağmen ulus olarak birden fazla olabildiğini vurgu yapmaktadır (Spahiu, 2014). Fakat Spahiu’nun eksik noktaları ise, bir devletin “ulus” unsuru oluşmadan devlet olamayacağı prensibi üzerine hareket ederek birçok gerçekleri ihmal etmesidir. Aynı zamanda Kosovalı kimliğin en önemli amaçlarından birisi de (bu özellikle Ahtisaari Planı’nda görülmektedir, üçüncü bölümde detaylı bir şekilde ele alınmaktadır) Kosova’daki yaşayan tüm bireylerin ortak bir kimliğin olması; aksi halde sadece Kosovalı Arnavutları kapsayacak bir kimlik olsaydı icat edilecek başka bir ulusal kimliğe gerek olmazdı. Çünkü Kosovalı Arnavutlar için Arnavut ulusal kimliği ilk sıradaki kimlik olarak her zaman gelmekte ve aynı zamanda bu kimlik kalmaya devam etmektedir.

Yeni Arnavut sosyal araştırmacılarından Rrezarta Reka-Thaçi (2017), doktora tezinde bu konuyu ele almakta ve ona göre Kosovalı kimliği genel Arnavutların ulusal kimliğinden ayrı olarak analiz edilemez olduğunu savunmaktadır. Çünkü bu kimliğin üzerine –yani Arnavut ulusal kimliği– Kosovalı Arnavutların bağımsızlık savaşı hareketini kurduğunu söyler. Kosovalı Arnavutlar savaştıkları ülkenin (Arnavutluk) dışında kalışının hiçbir zaman kabul etmedikleri için etnik ilke, Kosova devletinin oluşum sürecinde ihmal edilmesine rağmen, Kosovalı Arnavutların kimliğinde en belirleyici etken olması devam etmektedir. Reka’ya göre bağımsızlık ilanıyla Kosova’nın self-determinasyon yolu bitmemektedir. Bugünkü Kosovalı Arnavutlarda ulusal ve devlet (siyasi) kimliğin arasında olan tereddütler/farklılıklar tarihten kaynakladığını vurgu yaparak Arnavutların talepleri 1912-1913 yıllarında olduğu gibi Kosova’nın bağımsızlığında Arnavutluk ile birleşme talebi de göz ardı edildiğini savunmaktadır. Ahtisaari Planı’nın üzerine kurulmaya çalışılan Kosovalı kimliği sürecini ulusal ile devlet kimliğini tamamlayıcı olarak değil ulusalsızlaşması olarak görmektedir. Fakat Reka da, Kosova’daki yaşayan milletlerin –özellikle Arnavutların– ilerdeki ulusal ile siyasi kimliği arasında bir uzlaşma olacağını sıcak bakmamaktadır. Aynı zamanda kendisi yaptığı anketlere göre –yaş bakımında kimlik belirlemesi tablosunda– 18-25 yaş arasında diğer grup yaşlarına göre en çok kendilerini Kosovalı olarak hisseden yaş grubu olduğu ortaya çıkmakta; fakat bu bulguların “Kosovalı” kimliği oluşturulma potansiyeli bir nevi göz ardı edilmiştir.

Aasmund Andersen (2007, s.105-109), “Kosovalı” kimliğinin oluşturulma başarılılığın modern bürokratik kültürüne ve Kosova’nın modernleşme seviyesine bağlı olduğunu savunmaktadır. Bu iki faktör büyük bir önem taşımasına rağmen yine siyasi, tarihi, sosyoloji vb. faktörlerini göz önüne almadan eksik bir mozaik çizilmiş olduğu söylememiz gerekmektedir.

Emel Oktay ve Jonilda Rrapaj (2016, 43-59) tarafından “Sosyal İnşacılık Açısından Kosova’nın Kimliği: Bağımsızlık Sonrasında Ortak bir “Kosovalı” Kimliği Oluşturmak Mümkün mü?” yayınlanan makalede, “Kosovalı” kimliğini sosyal inşacı yaklaşıma göre ele alınmıştır. Bu makalede Kosova devletinin yeni bir “Kosovalı” kimliği oluşturmasının kuramsal olarak mümkün olduğu iddia edilmiştir. Fakat bu makalede bir taraftan sosyal inşacı yaklaşıma göre ulus kimliğin, durağan ile değişmez olmadığını ve ekonomik, siyasi ve sosyal süreçler ile şekillendirildiğini vurgu yaparak diğer taraftansa Ahtisaari Planı’nın büyük önem taşıdığı sonuca varılarak pratikte olan son gelişmeleri –Sırp Belediyeler Birliği örneği, ya da Ahtisaari Planı’nda

etnik prensibi üzerine yer alan âdem-i merkeziyetçilik planı ve son olarak da Sırpların ayrı eğitim müfredatıyla işlenen dersleri gibi ihmal edildiği bu araştırmada– “Kosovalı” kimliğin oluşturulma sürecinin yeteri kadar değerlendirilmediğini söylememiz gerekmektedir.

Son olarak Dorian Jano (2013, s.27-40)’ın kalem aldığı makalede “Kosovar Multi-Layer Identity: What is the same, different and in common with Albanian identity”, “Kosovalı” kimliği çok-katmanlı bir kimlik olarak oluşturulabileceğın düşüncesini savunmaktadır. Bu makalede Kosovacılık kimliğinin demokratik bir siyasal kimlik olarak Kosova’daki yaşayan tüm bireylerin kapsayıcı kimliği olmasını öngörmektedir. Bu makalede “Kosovalı” kimliği ile ilgili yeni bir bakış acısı kazandırmaktadır. Fakat bu makalede kimliğin oluşumundaki devlet unsurun etkisi yeteri kadar ele alınmamıştır.

Tezin içeriği:

Birinci bölüm, 1912 yılında bağımsızlığa kavuşan Arnavutluk toplam nüfusunun ve topraklarının yarıya yakınının ülke sınırlarına alamadan kurulmasından başlayarak Arnavut devletinin sınırları dışında kalan en büyük bölgesi olan Kosova’yı anlatmaktadır. Bu dönemde Balkan devletlerinin kuruluş yöntemi, kendi kaderine kendisi karar vermesi ilkesine göre değil genel olarak ulus ilkesinden ziyade, galiplerin tarihsel ve stratejik taleplerine dayalıydı. Kosova’da olan Arnavutlar Sırpların egemenliği altında yaşamak zorunda kalmışlardı (Jelavich, 2006, s.134-144). Kosova 1912 sonrasında ilk Sırp-Hırvat-Sloven krallığının içerisinde kaldı, bu zamandan 1968’e dek hukuki bir statüye sahip olmamıştır. 1968 yılında Yugoslavya’nın birçok yerinde sosyal ve siyasi krizden dolayı genellikle gençler tarafından özgürlük ve adalet için eylemler başlatılmış, bu eylemlerin sonucunda Yugoslavya hükümeti anayasa değişikliği ve reform yapmak durumunda kaldı. 1974 yılında Yugoslavya’nın yeni Anayasası yürürlüğe girdi ve bu dönemde Kosova’nın özerklik hakları artırılrsa da hiçbir zaman Kurucu Cumhuriyet statüsünü elde edemedi. Nüfusunun büyük bir bölümü Arnavut olan Kosova’nın bölgenin Kurucu Cumhuriyet statüsüne yükseltilmemesi Kosova Arnavutları için hep büyük bir sorun olmuştur. Ancak bu değişiklikler Arnavutların çoğunu hiçbir zaman tatmin etmemiştir (Vickers, 2004, s.219-220). Bu dönemde genel olarak Kosova Arnavutları için en önemli sorun Arnavut kimliği idi. Kosova Arnavutları arasında en büyük tartışma Arnavut Yugoslavyacılar ve Arnavutluk ile birleşme tezini savunan Arnavutlar arasındaydı. Yine iki tarafın birleştiği nokta etnik olarak kendilerini Arnavut görmekte; ama birinci grup üst kimlik olarak Yugoslavya kimliğini tutuyordu ve Kosova’nın

Yugoslavya'nın içinde özerk ya da cumhuriyet olarak kalmasını öne sürüyordu, diğer grup ise Arnavut kimliğini önde tutuyordu ve Arnavutluk ile birleşmesini istemekteydiler.

İkinci bölümde Yugoslav ulusu' oluşturma modelini bir yandan teorik çerçeveyi anlatarak pratikteki yapılan işlemleri de izah ederek niye başarısız olduğunu izah edilmektedir. Aynı zamanda bu bölümde Kosova Arnavutları arasındaki Yugoslavizm ve milli/statüsü meselelerinde olan siyasi ayrılıklar ele almaktadır. 1980'lerde Tito'nun ölümüyle Yugoslavya yönetimin kilitlenmiş olduğu ve bu olayların yeni gelişmelere nasıl sebep olduğu izah edilmektedir. Daha doğrusu Tito'nun ölümüyle yıllarca saklanan sıkıntılar ve adaletsizlikler ortaya açık bir şekilde çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde Slobodan Milosevic'in devletin başına gelmesiyle birlikte her şey eskiye dönmüş, ilk olarak Kosova'nın özerklikleri sınırlandırılmış ve sonrasında 24 Mart 1989 yılında Kosova bölge meclisinden anayasaya getirilen ek maddeler gereken üçte iki çoğunluk sağlanmaksızın baskı altında geçmiştir. Bunun ardından Belgrad'daki mecliste bu ek maddeler onaylanarak Kosova'nın özerkliği fiilen silinmiş olmaktadır (Malcolm, 1999, s.401-404). Tabi ki de Arnavut Kosovalılar bu gelişmelere karşı sessiz kalmadı ve 1988 yılında 250.000 kişinin katılımıyla büyük eylemler yapmışlardır. 1990'lardan başlayan süreçte Arnavut Kosovalılar İbrahim Rugova'nın öncülüğünde pasif direniş politikaları izlemişlerdir. İzlenen bu politikalar sonuç vermeyince ve işler daha da kötüye gidince, yukarıdaki bahsettiğim iki Arnavut grup siyasi görüşten, ikinci grup tarafından Arnavut kimliği üstte tutan ve Arnavutluk ile birleşmeyi isteyen, silahlı direnişi başlatmıştır. 1945'ten beri Arnavutlar arasında bu konuda fikir ayrılığı görülmektedir. Özellikle Bosna-Hersek savaşını bitiren Dayton antlaşmasından sonra Kosova'daki Arnavutlar arasında ciddi bir bölünme yaşanmıştır. Değişen koşullar ve durumlara göre bu konu hakkında Arnavut entelektüelleri arasında savunan tezlerde de yeni bir biçim almıştır. Halkın çoğu ise hep üst kimlik olarak Arnavut kimliği tutmuşlar ve Arnavutluk ile birleşmesini istemişlerdir. Bunu daha iyi anlamak amacıyla bu dönemlerdeki bu iki grup arasında olan fikir ayrılığı; ilk bölümde Fadil Hoxha'nın ve Shaban Polluzha'nın 1945 cephesinde tuttuğu tarafları ve ikinci bölümde 80'lerden sonrası Ukshin Hoti'nin ile Xhavit Nimani ve onun çizgisinde olan entelektüeller arasında Kosova'daki milli kimlik oluşumunu izah etmeyi amaçlamaktadır.

Üçüncü bölümde ise, Kosova'nın 1999 savaşı sonrası durumunun tamamen değişmesi ve 2008'e kadar Kosova'nın en önemli sorununun güvenlik meseleleri iken; bağımsızlık sonrası

değişen koşullardan dolayı milli kimlik üzerine tartışmaların öncelikli konuma gelmesi ele alınmaktadır. Artık Kosova için yeni bir süreç başlayıp kimlik tartışmaların yönü de değişmiştir; Yugoslavya kimliğinin yerini Kosovalı kimliği almıştır (Schmitt, 2012, s.265). Bağımsızlıktan sonra Kosova’da yaşayan farklı etnik gruplar (milletler) arasında etnik üstü, vatandaşlığa dayalı Kosovalı kimliğinin oluşturulması mümkün müdür sorusu öncelikli konuma gelmiştir. Fakat teorideki Ahtisaarian bir ortak ulusal kimlik pratikte pek de mümkün olmayacağı nedenleri izah edilmektedir. Bundan yola çıkılarak bu çalışmada Kosovalı kimliğinin oluşturulmasının kurumsal (Özkırmılı, kimliğin yeniden üretiminin iki şekilde mümkün olabileceğini belirtmektedir: kurumsal ve kurumsal olmayan yöntemlerle) ve çok-katmanlı konseptler bakımından mümkün olup olmadığı tartışılacaktır. Kosovalı kimliğinin başarılı bir şekilde oluşturulması için birçok faktör önemli rol oynayacaktır. Bunlardan en önemlileri: ilk önce hukukun üstünlüğü prensibiyle işleyen demokratik bir devletin olması; Kosova devletinin tüm vatandaşlarına “etnik ve/veya klan aidiyetlerini göz ardı ederek” eşit olarak hizmette bulunmasıdır. Bütün bu faktörlerin ortak bir siyasi (devlet) kimliğin oluşmasında etkisini ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1912-1980 YILLARI ARASINDA KOSOVA

1.1 1912 Yılında Arnavut Devletinin Kuruluşu ve Kosova'nın Bu Sınırların Dışında Kalması

XX. yüzyılda Balkan devletlerinin kuruluş yöntemi, barış antlaşmalarına göre ulusların kendi kaderine kendisi karar vermesi ilkesine rağmen genel olarak ulus ilkesinden ziyade, galiplerin tarihsel ve stratejik taleplerine dayalıydı (Jelavich, 2006, s.134-144).

Arnavut milli uyanışı olarak bilinen 1877'den itibaren birçok Arnavut entelektüellerinin ve örgütlerinin Kosova, İşkodra, Yanya ve Manastır vilayetlerini bir Arnavutluk teşkil edecek birleştirmesinde İmparatorluk içerisinde kurulması gündeme gelmiştir. Arnavutlar, Kosova ve İşkodra vilayetlerinde nüfusun çoğunluğunu (Hall, 2003, s.9-12), Yanya ise oransal olarak en kalabalık topluluğu/etnisiteyi oluşturuyorlardı (Clayer, 2013, s.77-79). Bunun yanı sıra Manastır'da Arnavutlar daha sınırlı bir ölçüde yaşamaktaydılar. Arnavutlar XX. yüzyılının başına kadar Osmanlı Devletinin tebaası olarak yaşamışlardır. 1908 yılında Genç Türkler olarak bilinen İttihat ve Terakki Cemiyeti imparatorluğunun kontrolünü aldılar. Bu grup bir reform programını (II. Meşrutiyet) ilan ederek kendi platformlarını açıkladılar. İlk zamanda bu yeni rejim Arnavutlar tarafından coşkuyla karşılandı. Arnavut entelektüelleri bu rejimden İmparatorluk içerisinde bir Arnavutluk'un özerkliğini destekleyeceğini ve tanıyacağını umut ettiler. Ancak yeni hükümet merkezileşme politikaları ile Arnavutların umutlarını kısa sürede hayal kırıklığına düşürmüşler; bundan ziyade bu hamleler Arnavut halkı ve entelektüelleri arasında asimilasyon kaygıları uyandırdı. Böylece bu dört vilayetin çoğunda yaşayan Arnavutlar arasında memnuniyetsizlik kısa sürede hızla yayıldı (Hall, 2003, s.9-12).

1912 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki nüfusun çoğunluğunu Arnavutların oluşturduğu dört vilayet bağımsızlık için başkaldırdı (Charles, Jelavich, 2004, s.212). Bu süreçte bu dört vilayetin durumu iyi değildi; çünkü topraklarının çoğu komşu ordular (Sırlar, Karadağlılar, Yunanlar) tarafından işgal edilmişti (Castellan, 1995, s.390-391). Böyle bir durumda bulunan Arnavutlar ve balkan komşu devletleri Osmanlı İmparatorluğu'na karşı gittikçe zafer elde ederek Arnavutların yaşadıkları toprakların kaybedilmesi tehlikesini doğuruyordu. Bu durumda Arnavutların çoğunluğunun amacı artık otonomiden ziyade İmparatorluk'tan bağımsız olmak ve

komşu devletlere karşı bir arada savaşır Arnavutluk bağımsızlığını ilan ederek yaşadıkları toprakları korumaktı (Charles, Jelavich, 2004, s.212-213). Osmanlı İmparatorluğu'nun hızlı çöküşü ve Genç Türklerin yaptıkları hareketler Arnavut Milli Hareketi'ni hızlandırdı (Vickers, 2004, s.110).

Birinci Balkan Savaşı patlar patlamaz Arnavutlar ne kadar tehlikede olduklarını gördüler. Bu savaş Arnavutlar için işleri zorlaştırmıştı, çünkü savaş onların bulunduğu topraklarda da gerçekleşti. Sırplar Kosova'dan Üsküp'e kadar ilerlediler ve Karadağlıların İşkodra'yı işgal etmelerine yardım ettiler; sonra Kuzey Arnavutluk'u -Korça, Tiran, Durres ve Elbasan- işgal ettiler. Ardından Güney Arnavutluk Yunanlar tarafında ele geçirildi (Castellan, 1995, s.390). Osmanlı Ordusu düşündüğünden daha hızlı yenilgiye uğradı ve Balkan Orduları Arnavut nüfusunun çoğunlukta olduğu birçok bölgeyi işgal ettiler. Bu durumda Arnavut liderleri davasını savunmak amacıyla ve büyük güçlerden destek almak için, Arnavut davasını savunmakta öncülük eden İsmail Kemali, Viyana'ya giderek Habsburg Dışişleri Bakanı Leopold von Berchtold'la ve İngiliz ve İtalyan büyükelçileriyle görüştü. Bu görüşmelerden ancak özerklik için Habsburg'un desteğini alabildi. Bu seyahatten sonra İsmail Kemal Arnavutluk'a dönüp Kasım ayında Avlonya'ya (Vlora) Bağımsızlığı ilan etmek için gider (Jelavich, 2006, s.105).

28 Kasım 1912 yılında Avlonya şehrinde seksen üç Müslüman ve Hristiyan delegesinden oluşan 'Ulusal Meclis' kuruldu ve bu meclis Arnavutluk'un Bağımsızlığını ilan etti (Charles, Jelavich, 2004, s.212). Bu kurul toplantıda İsmail Kemali geçici Arnavutluk Devlet Başkanı seçildi ve aynı zamanda Müslüman ve Hristiyanlardan oluşan 7 kişilik kabineden bir hükümet kuruldu. Bu hükümetin ilk görevi ise yeni kurulan Arnavut Devleti'ni İstanbul'a ve diğer devletlere tebliğ etmekle yükümlüydü (Castellan, 1995, s.391).

Bağımsızlığın ilan edilmesine rağmen sahada durum pek değişmedi. Yeni hükümetin, Vlora hükümeti olarak bilinen, otoritesi sınırlanmıştı ve ülkenin bütün bölgelerinde temsil edilmiyordu. Balkan Orduları Arnavutların buldukları bölgelere hızla ilerlemesi de yeni devletin hala en büyük sorunuymdu (Jelavich, 2006, s.105-106). Büyük güçler Rusya ve Fransa gibi balkanlardaki kendi müttefiklerine, özellikle Sırlara ve Karadağlılara, daha çok avantaj sağlamak için Arnavutların nüfusunun çoğunluğunda oluşan bölgeleri, Kosova, Manastır ve İşkodra gibi, bu devletlerde kalmalarını ısrarla diplomatik arenada dile getiriyorlardı. Dahası bununla yetinmeyip askeri ve maddi yardımlarda da bulundular. Bu girişimlere karşı Avusturya-Macaristan ve İtalya

çıkıp etnik sınırlara sahip bir Arnavutluk devletinin kurulmasını fikrini desteklediler. Böyle bir durumda olan balkan coğrafyası ve I. Balkan Savaşı'na hakemlik etmek için Londra'da İngiltere'nin Dışişleri Sekreteri Gray'in başkanlığında 'Büyükelçiler Konferansı' organize edildi (Luku, 2015, s.16-17).

1.2 Londra Büyükelçiler Konferansı ve Arnavutluk'un Sınırları Meselesi

1912-1913 yıllarında Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasındaki barış görüşmelerini başlatmak için ve Balkan'daki Osmanlı topraklarının siyasi kaderini tayin etmek amacıyla Londra'da İngiliz Bakanı Edward Gray önderliğinde 'Büyükelçiler Konferansı' toplandı. Bu Konferans'taki en önemli hususlar Rusya'nın Adriyatik'e inmesinin engellenmesi ve Arnavutluk meselesi idi. Arnavutluk'un siyasi statüsü ve sınırlarının belirlenmesi konferansın en önemli meseleleri oldu (Luku, 2015, s.16-17).

Konferans'ta büyük güçler ikiye ayrılmıştır, Rusya ve Fransa Arnavutluk devletinin Viyana'nın "icadı" olduğunu öne sürdüler; diğer taraftansa Avusturya-Macaristan ve İtalya bağımsız bir Arnavutluk'u desteklediler (Castellan, 1995, s.391). Kongre Aralık 1912'den Temmuz 1913'e kadar sürdü. Sonunda Temmuz 1913'te kongre Arnavutluk'un bağımsızlığının gerekli olduğu kararını aldı (Jelavich, 2006, s.107). Arnavutluk "tarafsız, kalıtsal, egemen ve büyük güçlerin garantisi altında bir prenslik" tarafsız bir devlet oluşturmaya karar verdiler (Castellan, 1995, s.391). Bu yeni devletin yönetim şekli meşruti monarşi olacaktı (Jelavich, 2006, s.107); aynı zamanda bu süreçte Balkan'daki son kurulan devlet Arnavutluk oldu (Charles, Jelavich, 2004, s.213).

İkinci mesele ise, Arnavutluk'un sınırların belirlenmesi idi. Bu konuda yine büyük güçler ikiye ayrıldı ve sınırların belirlenmesinin etnik prensibe göre değil daha çok büyük güçlerin (Fransa, Rusya, Avusturya, İtalya gibi) kendi çıkarlarını göz önüne alarak Balkanlardaki sınırları çizilmesini istediler. Rusya ve Fransa bu konuda Sırlara ve Yunanlara destek verdiler, Avusturya-Macaristan ve İtalya ise etnik prensibe uyararak Arnavutluk'un sınırları çizilmesini ısrar ettiler. Bunun nedeni ise Avusturya ve İtalya'nın Sırbistan'ı tehlike olarak algılıyor olmasıydı ve onun Adriyatik kıyısına çıkmasını istemiyorlardı. Balkanlarda yeni bir savaşın patlamasını engellemek amacıyla Avusturya ve İtalya bu konuda birkaç noktadan geri adım atıp Arnavutluk'un güneyinde birkaç bölge Fransa'nın desteğiyle Yunanistan'a verildi ve Kosova bölgesi Sırbistan'ın altında kaldı (Luku, 2015, s.16-19).

Sınırların çizilmesi konusunda yükümlü olan komisyon, Londra Antlaşmasına uyarak (Castellan, 1995, s.392): Sırbistan'a İpek, Prizren, Daravica(Gjakova), yani bugünkü Kosova devleti, bırakıldı (Luku, 2015, s.16-19); Yunanistan'a ise Yanya ve bütün Epir verildi (Castellan, 1995, s.392). Nihai karara göre o sıralar Osmanlıların Balkanlar'daki topraklarında yaşayan 800-900 bin Arnavut ve 40 bin km² toprağı, Arnavutluk devletinin sınırlarının dışında kaldı (Luku, 2015, s.20). Bunlardan en önemlisi Arnavutluk devleti Kosova bölgesinden mahrum bırakıldı (Jelavich, 2006, s.107). Böylece, Arnavutluk devleti 28 bin km² bir teritoryel ile ve 740 bin nüfusuyla kuruldu (Luku, 2015, s.20). Ancak sınır sorunları bitmedi aşağı yukarı 1925 yılına kadar bu problemler devam etti (Castellan, 1995, s.392).

1.3 1912-1914Yılları Arasında Kosova'nın Durumu

1912 yılında Sırbistan savaş ilan etmeden Kosova bölgesini işgal etti. Bu süreçte Osmanlı ordusu Debre'ye doğru çekilip Prizren ve Gjakova'yı boşaltmışlardı. Bu hamle Sırp ordusunun işini daha da kolaylaştırmış; ilk olarak Mitrovica'da İsa Boletini komutasında olan Arnavut askerlerini yenilgiye uğrattılar, böylece Sırp Ordusu ilerleyerek Priştina kentini aldı. Aynı zamanda Kosova'nın güneyinde Bajram Curri komutasında 5000 Arnavut askeri Sırp ordusuna karşı güçlü bir direniş gösterdi ama hem sayı bakımından hem de teçhizat açıdan çok daha zayıf durumda olan Arnavutlar yoğun topçu ateşi altında tepelere kaçmak zorunda kaldılar. Böylece Kosova Bölgesi tamamen Sırbistan ve Karadağ tarafından işgal edilmiş oldu (Malcolm, 1999, s.309-310).

1912 yılının sonunda Sırbistan kralı bir ferman yayınlayarak Kosova bölgesinde askeri yönetim ilan etti. Bu fermana göre Arnavut halkının ellerindeki silahları teslim etmesi gerekiyordu aksi halde düşman muamelesi görecekdilerdi (Malcolm, 1999, s.315). Kosova'nın Arnavutluk'un dışında kalması Kosova halkının travma geçirmesine neden olmuştur. Bununla beraber yeni çizilmiş olan sınırlar Kosova'nın güneyindeki Arnavutlar ile Arnavutluk'un kuzeyindeki Arnavutlar arasındaki ticaret yollarının Sırbistan tarafından engellenmesine neden olmuştur. Bu şekilde bu olay iki bölge arasındaki hem kültürel hem de ekonomik bağları kopma noktasına getirmiştir. Artık Gjakova ve Prizren şehri Sırp himayesinin altında kalarak İşkodra ile bütün kültürel ve ekonomik ilişkileri kopmasına yol açmıştır. Halk bu durumdan rahatsız olup iki bölgede de başkaldırmıştır. Arnavutluk'taki ayaklanma bir yandan Sırbistan'ın lehine gidiyordu çünkü yeni kurulan Arnavut devleti kendi egemenliğindeki olan halkı kontrol edemiyordu; diğer

yandansa Kosova'daki ayaklanma Sırbistan aleyhine olduğu için Sırbistan onları bastırmak için bütün gücünü kullanmıştır (Vickers, 2004, s.117).

Bu sırada Kosova'nın bazı bölgelerinde 'kaçak' denen Arnavut isyancılardan oluşmuş çeteler işgalci Sırp ordusuna karşı savaşmıştır. İsa Boletini ve Bajram Curri Arnavutluk'tan gelerek 'kaçak' ayaklanmanın başına geçtiler (Malcolm, 1999, s.315-316). Aynı zamanda Hasan Prishtina -Osmanlı Parlamentosunda Kosova Temsilcisi ve 1913'te de Arnavutluk'un yeni hükümetinde bakan olan- 1913 yılında Gjakova'yı Sırp istilasından kurtarmak için güçlü bir direniş sergilemiştir. Hasan Prishtina Arnavutluk'un yeni hükümetinde resmi görevinden ziyade sınırların dışında kalan Arnavutların çıkarları ve görüşlerinin temsilcisiydi.1914 yılında Hasan Bey, İsa Boletini ve Bajram Curri ile Sırbistan'ın himayesinde kalan Arnavut topraklarını kurtarmak amacıyla girişimde bulundular (Pirraqu, 2013, s.182-185). Ağustos 1914 yılında Hasan Bey'in önderliğinde Kosovalı Arnavut güçleri İşkodra'dan Gjakova'yı kurtarmak için sefere çıktılar. Bu girişim başarılı bir şekilde başladı ancak Arnavut hükümeti tarafından İsa Boletini ve Bajram Curri'nin güçleri Hasan Bey'in güçlerinden ayrılarak farklı bir bölgeye göndererek bu girişim sabote edildi (Pirraqu, 2013, s.185). Ve bu şekilde Sırbistan güçleri bu bölgeleri yeniden elde geçirmiş ve Arnavutluk'un iç kesimlerine doğru sefere çıkıp Elbasan şehrine kadar ilerlemiştir. 1913-1915 yılları arasında Kosova bölgesinden ayrılan Arnavutların toplam sayısı yaklaşık 120 bin verilmiştir (Malcolm, 1999, s.316).

1.4 Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)

Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Arnavutluk'un sınırları sorunu hala çözülmemiş durumdaydı. Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla sınırlar sorunuyla uğraşan Londra Konferansı'ndan yükümlü olan komisyonun işini daha da zorlaştırmıştır. Zaten yukarıda söylendiği gibi, bu sınırlar etnik ve coğrafi prensiplerine uyarak değil daha çok büyük güçlerin siyasi çıkarlarını göz önüne alarak belirlenmişti. Komisyon sahaya çıkar çıkmaz haritadaki belirlenmiş sınırlar ve coğrafi koşulları dikkate almayınca komisyonun işi yavaşlamıştı. Böyle bir durumda olan komisyon tam anlamıyla işine başlamadan Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Savaşın patlamasıyla Arnavut topraklarını işgal etmek için fırsat kollayan komşu ülkelere bu toprakları bir daha işgal etmek için fırsat doğmuştur (Vickers, 2004, s.119).

Arnavutluk'un dışında kalan ve Arnavut halkının yaşadığı toprakları korumak ve anavatan ile birleşmek amacıyla 1914 yılında Hasan Bey tarafından kurulan 'Arnavut Milli Hareketi' sahada

faaliyet göstermeye başlamıştır. Aynı zamanda bu Hareket diplomatik yollarla büyük güçlerden destek almak çabasıındaydı. Arnavut demokrat hareketinin liderleri, Hasan Bey ve Bajram Curri, Büyük Güçlerin diplomatlarına mektup yazmışlar. Onlardan Londra Konferansı'nda kurulan Arnavutluk'u desteklemelerini ve korumasını talep ettiler. Londra Konferansı'na göre Arnavutluk "tarafsız" olacaktır ve onun "varlığı" Büyük Güçler tarafından temin edilecektir; fakat Birinci Dünya Savaşı'nda Arnavutluk ne tarafsız kalabildi ne de egemenliği korunabildi (Pirraku, 2013, s.190-192).

Bu şartlarda altında olan Arnavutlar özellikle Arnavut politik liderleri Avusturya-Macaristan ordusuna katılıp Arnavutluk'un iç kesimlerine varan Sırp kuvvetlerinden arındırmak için sefere çıktılar (Malcolm, 1999, s.319). Bajram Curri ve diğer Arnavut politik liderleri Avusturya'nın desteğini pekiştirmek için ve Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yeni dinamiklerden faydalanmak amacıyla birkaç kez 1914-1916 yıllar arasında Viyana'da ziyaretlerde bulundular (Pirraku, 2013, s.192). Arnavut liderleri Avusturya'nın Arnavut devletinin var olmasını diğer güçlerden daha çok istediğini ve desteklediğini farkındaydılar (Malcolm, 1999, s.319). 1915 yılının sonuna doğru Sırp kuvvetleri Kosova bölgesinden çekilmek zorunda kaldılar. Avusturya-Macaristan ve Almanya saldırıları bir tarafta diğer tarafta ise Bulgaristan'ın saldırıları Sırbistan'ın sadece Kosova'dan değil aynı zamandan Makedonya ve diğer topraklardan geri çekilmesini sağladı. Sırp kuvvetlerinin çekilmesinin ardından; Avusturya-Macaristan işgalinde olan bölge ve Bulgaristan himayesinde kalan bölge olarak Kosova iki bölgeye bölünmüştür (Vickers, 2004, s.120-121).

Avusturya Arnavut topraklarını işgal ettikten sonra Arnavut liderleri, Hasan Bey'in öncüllüğünde Avusturya yönetimine karşı birkaç talepte bulundu. Bunlardan en önemlisi bütün Arnavut topraklarının*¹ bir Arnavut yönetim birimin altında olması ve bu birimin Viyana'nın yönetimin altında olmasıdır. Hasan Prishtina bu taleple bütün Arnavut topraklarını bir siyasi yönetimde birleştirerek Arnavutça eğitimiyle halkın milli bilincini kazanması ve siyasi aktörlerin birleşmesini bir fırsat olarak algılayıp işe koyulmuştur. Fakat bu talep Avusturya tarafından geri çevrilip 'büyük talep' olduğu söylenerek reddedilmiştir (Pirraku, 2013, s.193). Yine de buna rağmen Avusturya-Macaristan altında olan Arnavut topraklarında yerel yönetim kademlerinde

*Arnavut milliyetçiliğine göre Arnavut toprakları dört (Kosova, İşkodra, Yanya ve Manastır) vilayetten oluşmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hysamedin Feraj: "Skice e mendimit politik shqiptar" ve Nathalie Clayer: "Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri"

Arnavutça kullanılmasına izin verilip Arnavutça eğitim yapılan okullar kurulması da teşvik edildi (Malcolm, 1999, s.319). Bu hamleler Arnavut siyasi düşüncesinin ve milli kültürünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Avusturya milli marşıyla beraber Arnavut milli marşı da söyleniyordu, aynı zamanda iki milletin bayrakları da beraber çekiliyordu (Pirraku, 2013, s.193). 1916-1918 yılları arasında 300'den fazla Arnavutça eğitim veren okullar açılmış (Vickers, 2004, s.124), ve Avusturya ordusuna bağlı olarak Arnavut kuvvetleri de oluşturulmuştur (Pirraku, 2013, s.193). Aynı zamanda Avusturyalıların desteğiyle 'Arnavutça Yazı Komisyonu' Arnavutça yazımı standartlaştırmak, her kesime kitap ulaştırabilmek ve ucuz baskılar yayınlamak amacıyla kurulmuştur (Malcolm, 1999, s.319). Avusturya'nın resmi olarak kendi politikalarının anlayışı Arnavutluk'a yönelik dost ve tarafsız bir ülke olduğu tutumundaydı. Ama buna rağmen gerçekte Avusturya bütün Arnavut topraklarını birleşmesinden yana değildi; Kosova'nın büyük bölümünün Arnavut devletine katılmasını savunuyordu ama aynı zamanda Arnavutluk'un güneyindeki bazı toprakların Yunanistan'a verilmesinden yanaydı. Fakat bu politikalar hiçbir zaman uygulamaya konulmadı (Malcolm, 1999, s.319).

1918 yılının başında artık rüzgâr Avusturya'ya karşı esiyordu. İmparatorluğun çöküşü başlamıştı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki konumu gittikçe zayıflıyordu (Vickers, 2004, s.124). Fransız ve İtalyan askerleri Makedonya'nın batısından Tetova'ya doğru ilerlerken Avusturya askerleri Arnavut topraklarından geri çekilme emri almıştır. Bu zaman Bulgaristan'ın da geri çekilmesi başlamıştır (Malcolm, 1999, s.321).

Bu durumda 1915'ten beri düzensiz olarak faaliyet gösteren "Kosova'nın Milli Savunma Komitesi", 1918 yılında Londra Konferansı'nın kararlarına karşı çıkmak, Kosova'yı kurtarmak ve bütün Arnavut topraklarını birleştirmek amacıyla resmi olarak da kuruldu. Bu komitenin ilk faaliyetleri Arnavutluk'un dışında olan topraklarındaki Arnavutlara, özellikle Kosova'dakilere silah göndererek Sırbistan'a karşı savaşmak ve bu bölgeyi Sırp ilhakından kurtarmaktı. Bu komite Hasan Bey tarafından yönetiliyordu ve genelde Kosovalı siyasi kaçak siyasetçilerden oluşuyordu. Bunların en önemlisi Hasan Prishtina ve Bajram Curri idiler (Vickers, 2004, s.124-125).

1.5 Yeni Yugoslavya Devleti ve Kaçak Hareketi (1918-1941)

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yenilgiye uğradıktan sonra Arnavutların yaşadıkları topraklarından geri çekilmeye başladı. Sırp kuvvetleri Birinci Dünya Savaşında uğradığı yenilgi

için intikam almaya başladı. Kasım 1918 yılında İpek şehrinde birçok yerleri yok edip kadın ve çocukları katlederek 138 evi ateşe verdi. Aynı zamanda Gjakova'da 800 Arnavut Sırp tarafından öldürüldü (Vickers, 2004, s.126-127). 1918-1924 yılları arasında 182'den fazla köy ateşe verildi; sadece Drenica bölgesinde 10 yaştan küçük olan 815 çocuk öldürüldü (Muja, 2013, s.264). Diğer bölgelerin de durumu daha iyi değildi; "Kosova Komitesi'nin başkanı olan Hasan Prishtina, İngiltere'nin Dışişleri Bakanlığına bir mektupla Kosova'daki durumu şöyle izah ediyordu: "Diber yöresinde 7800 eve ateş verildi ve 250 Arnavut öldürüldü, Vuçitrna yöresinde ise 250 ev ateşten yıkılıp 120 Arnavut öldürüldü". Hasan Bey Belgrad Hükümetine karşı eylemler yapmaya devam etti ve Kosova'daki Arnavutlara karşı Sırp katliamını durdurmak için İngilizlerden müdahale etmelerini rica etti (Vickers, 2004, s.126-127).

Böylece yeni Yugoslav Devleti 1918 Aralığında kuruldu. Bu devletin resmi adı 'Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı' idi (Malcolm, 1999, s.322). Yeni Yugoslavya devleti diğer etnik ve dini toplulukları ihmal ederek Slav devleti olarak belirlenmiştir. Bu devletin yönetimi meşruti monarşi oy hakkı temelinde olup 12 milyon insanın oy hakkı tanınacaktı (Vickers, 2004, s.127). Bildirgenin girişinde sadece üç halktan söz ediliyordu: "kanı ve hem sözlü hem de yazılı dili, bir halk", Sırp, Hırvat ve Sloven tek bir halk olarak görülüyordu. Fakat Yugoslavya topraklarında yaşayan diğer halklar, Arnavutlar, Makedonlar, Karadağlılar ve Bosnalı Müslümanları ayrı olarak görmüyordu. Sırp daha çok nüfusa sahip oldukları için bu devlette diğer topluluklardan daha avantajlı olacaktı (Jelavich, 2006, s.155-156). Sırbistan kendisinin ayrılmaz bir parçası olarak Kosova'yı sayıyordu ve doğrudan onu kendine bağladı. Bu hamlesi diplomatik arenada meşru olarak algılandı ve Arnavutlar dışında kimse itirazda bulunmadı. Oysa gerçek bundan çok farklıdır. Meşru olguları dikkate alacak olursak Kosova hiçbir zaman Sırp devletin meşru bir parçası olmamıştır (Malcolm, 1999, s.322).

İlk olarak, 1903 tarihli Sırp Anayasası'na göre Sırbistan'ın sınırları Büyük Millet Meclisinin onayı olmaksızın hiçbir şekilde değiştirilmez. Yani sınırları değiştirmek için "özel ve genişletilmiş bir meclisin" onayı gerekmektedir. Oysa Sırbistan Kosova'yı ilhak ettiğinde Sırp Büyük Millet Meclisi tarafından bu konu hakkında herhangi bir toplantı çağırılmamıştır. İkinci olgu ise, bir bölge savaş yoluyla bir devletten başka bir devlete geçince sonra bu iki devletin bir antlaşmayla el değişimini onaylaması gerekir. Fakat Sırbistan ve Osmanlı devleti 1913 tarihli Londra Antlaşması yapılmasına rağmen bu antlaşma Sırbistan tarafından hiçbir zaman

onaylanmamıştır. Yine 1913 yılında Bükreş Antlaşması'nda da sadece Makedonya'daki topraklarla ilgili maddeler içerdiği ve bu antlaşmaya taraf olan devletlerin parlamentoları tarafından onaylandı. Ancak bu antlaşmaya Osmanlı devleti tarafı olmadığı için yakın zamanda işgal edilmiş Osmanlı himayesi altında olan bölgelere ilişkin hükümleri geçerli değildi (Malcolm, 1999, s.322-323). Gördüğümüz gibi 1912-1913 yıllarında Kosova Sırbistan tarafından işgal edildiğinde hem kendi iç hukukuna hem de uluslararası hukuka aykırıydı. Bu ilhak uluslararası arenanın gündeminde çok ses getirmemesine rağmen Kosova hiçbir zaman Sırp devletinin meşru bir parçası olmamıştır.

1921 yılında Yugoslavya hükümeti 1920 seçimlerine göre kuruldu. 1920 yılının seçimlerinde 94 Sırp demokratlar, 89 Sırp radikaller, 58 Komünist partisi, 50 Hırvat Köylü Partisi, 27 Hırvat-Sloven Dini partisi, 24 Bosnalı Müslümanlar ve 10 sandalye ise sosyal-demokratlar sandalye kazandılar. Yeni hükümet Sırp demokratlardan oluşturuldu ve Hırvat Köylü Partisi Meclisi terk etti. Ve komünistleri meclisten dışladılar. Yugoslavya'nın yeni Anayasası'nın merkezîyetçi Sırp hedeflerinin doğrultusunda inşa edildiği için Hırvat, Sloven ve Komünistlerin çoğunluğun tarafından kabul edilemezdi. Aynı zamanda bu hamlelere karşı en çok karşı olanlar Arnavutlar idi. Çünkü en çok zarar gören onlar idi. Yugoslavya'nın siyasi, ekonomik ve askeri gücü Belgrad'da toplanmıştı. Ülke dokuz eyalete bölündü; bunun amacı geleneksel bağlılıklarını zayıflatması ya da yok edilmesi idi. Bu şekilde dokuz eyaleti kasıtlı ayarlandı; buna göre Sırlar altı, Hırvatlar iki, Slovenler bir eyalette çoğunluğu oluşturmuş ama (Bosnalı) Müslümanlar ve Arnavutlar hiçbirinde çoğunluğu oluşturmuyordu (Vickers, 2004, s.128-129).

Bu durumda bulunan Kosovalı Arnavutlar, Hasan Bey önderliğinde bir kez daha "Kosova'nın Ulusal Savunması" için bir Komiteyi organize etmeyi amaçladılar. Bu komitenin üç hedefi vardı: Arnavutluk'un egemenliğini korumak; Kosova ve diğer Arnavutların yaşadıkları topraklarını fethetmek ve anavatanı ile birleştirmek için bütün araçlarını kullanmak; iç siyasette ülkeyi geliştirmek için politika üretmek ve dış siyasette ise Arnavutlara müttefik olan devletlerle işbirliği yapmaktır. Aynı zamanda 1921 yılında Hasan Bey Arnavutluk Parlamentosu'ndan Yugoslavya'daki Arnavutlar korumak için uluslararası arenada girişimde bulunmasını istedi (Pirraku, 2013, s.229-230). Kosovalı Arnavutlar ise 1921 yılında bir protesto mektubunu Milletler Cemiyeti'ne göndererek Arnavutluk ile birleşmeyi istediler. 72 sayfalı bu belgede Kosova'da Sırp ordusu tarafından yapılan katliamlarda 1918 yılından 1921 yılına kadar hapse

atılan 22 bin ve öldürülen 12,371 Arnavut'un isimleri ve adresleri yazılmıştır (Muja, 2013, s.264). Fakat Milletler Cemiyeti tarafından kurulan komisyon bütün bu bulguları görmezden gelerek bir duyuru yaparak konuyu kapatmıştır. Bu komisyona göre sınırların yakınında olan bölgelerde isteksiz olarak iki taraf tarafından şiddet uygulanmıştır. İlerde Yugoslavya hükümeti ve Arnavutluk hükümeti tarafından ortak bir askeri komisyon kuruldu. Bu komisyon kurulmasıyla bu coğrafyadaki cephelere son verildi ve Mart 1921 yılında Yugoslavya Tiran hükümetini tanıdı (Vickers, 2004, s.131). Ancak bu gelişmeler Arnavutların çoğu için kabul edilemezdi.

Kosovalı Arnavutlar Yugoslavya içerisinde asgari 700.000 kişi dolaylarında olmalarına rağmen Yugoslavya yurttaşı gibi muamele görmemişlerdir. Yasalarda her bir azınlığın kendi imkânlarıyla “okullar ve başka eğitim kurumları” oluşturma; “kendi dillerini kullanıp kendi dinlerini özgürce yaşama” hakkını içermesine rağmen pratikte bu taahhütler hiçe sayıldı. Üstelik Avusturya-Macaristan zamanında açılan Arnavut okulları da kapatıldı. Hatta Kosovalı Arnavutların maruz kaldığı baskılar sadece bunlar değildi. Bunlardan ziyade Sırbistan iskân politikalarıyla Arnavutların oturduğu bölgelerine Sırpça konuşan aileler getirip Arnavut topraklarını/arazilerini aldılar. Bu politikaların amacı Arnavut nüfusun çoğunlukta olduğu Kosova bölgesini Sırplaştırmak idi. Bir yandan zulüm yaparak ve herhangi bir hakkı tanımadan diğer yandansa topraklarını alarak Arnavut nüfusunun Türkiye'ye göçe teşvik amacına yönelikti. Arnavutlar bu gelişmelere karşı sesiz kalmayıp açık ve gizli eylemler yaparak şiddet içeren isyanlara kadar organize ettiler (Malcolm, 1999, s.325-327). Bütün bunları koordine eden Kosova Komitesi idi ve bu eylemlerin/ en önemlisi “Kaçak Hareketi” idi.

Kaçak hareketi olarak bilinen Arnavut Ulusal Hareketi'nin devamı yeni oluşan siyasi durumuna karşı eylem yaparak uluslararası camianı Kosova'nın Arnavutluk ile birleşmesini kabul ettirmeye girişiminde bulundu (Pirraku, 2013, s.293). Bu hareketini koordine eden Kosova Komitesi idi. Kosova Komitesi'nin en önde gelen isimleri: Hasan Prishtina ve Bajram Curri idiler. Kaçak hareketi genelde Kosovalı Arnavutlar tarafından oluşuyordu; bu hareket Sırp tarafından yasadışı/illegal olarak görünüyordu Arnavutlar tarafından ise Milli Kurtuluş olarak görünmekteydi. Kosova'daki kaçak hareketinin liderlerinden önde gelen isimler Azem Bejta ve onun karısı Shote Galica idiler (Vickers, 2004, s.132).

Kosova'nın orta kuzey Drenica bölgesinde, karizmatik kaçak lideri Azem Bejta'nın önderliğindeki geniş ölçekli bir harekâta yaklaşık 10.000 isyancı dolayında başlandı. Yugoslavya ordusu sayı ve teçhizat bakımından kaçaklardan çok daha iyi durumda olan bu hareketi dağlara doğru sürerek geçtiği köyleri yıkıp kaçakların birçoğunu Arnavutluk'a sığınmak zorunda bırakmışlardır. Ancak Azem Bejta Kosova'yı terk etmeyip ve Sırp hükümetine karşı sekiz talepli bir listeyi dile getirdi. Bu olay kaçakların bir 'eşkiya' çetesi olmadığını ve politik amaçları olan bir hareket olduğunu izah etmektedir. Azem Bejta bu sekizlik talep listesiyle Sırp'lardan istediği: "Kosova Arnavutların kendi kendini yönetme hakkının tanınması; Arnavutlara yönelik cinayetlere son verilmesi; Arnavutların topraklarının ellerinden alınmaması; iskân programına son verilmesi; halkı silahsızlandırma bahanesiyle düzenlenen askeri harekâtların durdurulması; Arnavutça eğitim veren okulların açılması; Arnavutçanın resmi yönetim dili hale getirilmesi ve isyancılardan ailelerini tutuklama ve alıkoyma uygulamasından vazgeçilmesi" (Malcolm, 1999, s.332-333).

Fakat bu taleplerin hiçbiri Sırbistan tarafından kabul edilmedi. Ertesi sene, 1920 yılında, kaçak direniş hareketin çetnik denen silahlı Sırp çeteler, Sırp ordusuyla beraber yenilgiye uğrattılar. Bununla beraber Arnavutluk İçişleri Bakanı Ahmet Zogu kaçak hareketine karşı olan biri olarak Arnavutluk kuzeyindeki dağlarda olan kabileleri ve tarafsız bölgelerdeki özellikle kaçakların kalesi olan Junik yöresinde Arnavutları silahsızlandırmaya başlamıştır. Bu hamleler kaçak hareketi için ağır bir darbe oldu. 1923 yılında Ahmet Zogu Arnavutluk başbakanı olduktan sonra Hasan Prishtina ve Bajram Curri, onu darbeye görevinden indirgemekten başarısız oldular. 1924 yılında Bajram Curri kaçaklar desteğiyle Zogu'yu indirmişler; ancak birkaç ay sonra Ahmet Zogu Sırbistan hükümetinin desteğiyle iktidarı ele geçirdi. Bu zaman diliminin içerisinde kaçak hareketinin en önemli lideri olan Azem Bejta Sırp kuvvetleri tarafından beklenmedik bir saldırıda ağır yaralanıp dağlara çekilmiş ve 15 Temmuzda ölmüştür. Bu arada Zogu Belgrad hükümetine Hasan Prishtina, Bajram Curri ve kaçak hareketine son vereceğine vaatte bulundu. Ve ertesi yılda Bajram Curri'yi öldürerek bu şekilde Kosova Komitesine de son vermiş oldu. Bu kargaşadan Hasan Prishtina sağ çıktı ama o da 9 sene sonra Yunanistan'da Zogu tarafından öldürülecekti (Schmitt, 2012, s.150-152).

1924 yılının sonuna doğru Azem Bejta ve Bajram Curri'nin ölmeleriyle kaçak hareketin varlığı yok olmaya/sönmeye başlandı. Bunun yanı sıra Sırp hükümeti ağır suçlar için de genel bir

af çıkarmasıyla ve Arnavutluk hükümetinin desteğiyle kaçak hareketine son verdiler. Kaçak hareketi eşitsiz koşullarda olmalarına ve uluslararası aktörlerden destek almamalarına rağmen iki önemli şey başardı. İlk olarak Kosovalı Arnavutlar Sırp yönetiminin meşruiyetini tanımadığını açık bir şekilde gösterdiler, uluslararası arenada destek almamalarına rağmen ilerdeki Arnavut milli direniş için ilham kaynağı olmuştur. İkincisi ise Sırp iskân programına büyük engel oldular. Böylece Kosova’da yerleşmeyi planlayan birçok Sırp’ı caydırmasına sebep oldukları gibi daha önce de iskân programıyla yerleşmiş olanların birçoğu için de geri dönmesine sebep oldular (Malcolm, 1999, s.337).

1929 yılında Kral Aleksander 1921 tarihli Anayasası’nı fesih edip meclisi dağıttı. Aleksander, 1931 yılında diktatörlüğünün kılıfında bir anayasa çıkardı (Jelavich, 2006, s.212). Böylece ülkede diktatörlüğü inşa etti. Aynı zamanda ülkenin ismini de değiştirip Sırp-Hırvat-Sloven Krallığından Yugoslavya ismine döndü. Ve Kosova topraklarının üç eyalete bölündü; Graçanica, Gjilan, Nerodime, Sharri ormanları, Podguri, Gora, Podrima ve Gjakova, Üsküp merkezin altında Vardar eyaletine kaldı; İpek, İstog ve Mitrovica ise Cetinye merkezin altında Zeta eyaletine kaldı; Llapi, Vushtrria ve Drenica ise Niş merkezin altında Morava eyaletine kaldı. Ve bu idari ve teritoryel bölünme 1941 yılına kadar bu şekilde sürdü (Vickers, 2004, s.136).

1.5.1 İskân Programı

Sırp iskân girişimleri Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce bile başlamıştı. Sırp hükümeti ‘Yeni kurtarılmış bölgelerin iskânına dair kanun hükmünde kararname’ ile her gelen Sırp aileye dokuz hektar toprak ve o ailenin her bir 16 yaşı doldurmuş erkek üyesine için iki hektar toprak daha vaat ediliyordu. Üstelik bu gelen aileler üç yıl vergilerden muaf olup bölgeye demiryolu ulaşımı da ücretsizdi. Bütün bunlara rağmen 1914-1915 döneminde yerleşim/iskân oranı düşüktü (Malcolm, 1999, s.338).

Kosova’daki iki dünya savaşları arasındaki dönemde Sırp kolonileştirme politikası hâkim oldu. Bu kolonileştirme programı iki döneme ayrıldı: ilki 1918’den 1928’e kadar, bu dönemde kaçak hareketinin faaliyet gösterdiği dönemdir; ikincisi ise 1929’dan 1941’e kadar, bu dönemde Belgrad hükümeti tarafından bir yandan Arnavut topraklarını alarak bu bölgeleri kolonileştirip diğer yandansa bu topraklardaki yaşayan Arnavutları göçe teşvik edip aynı zamanda topraklarını alarak onların kaçmalarını zorladı (Vickers, 2004, s.137).

Kosova'nın yeniden işgal edilmesiyle Sırp iskân programının uygulaması için koşullar pekiştirilmiştir. 1919 yılında Sırp hükümeti tarafından bir kararname çıkarılarak büyük tarımsal mülklerin bölüneceği ve ormanların kamulaştırılacağı ilan edilerek Sırp askerleri ve gönüllülere toprak verileceği hükümleri de eklendi. Gönüllülerin tanımlaması ise seneden seneye değiştirilip kendi çıkarları üzerine tanımlanıyordu. Böyle 1919'lu kararnamesiyle 18 Kasım 1918'e kadar Sırp kuvvetlerine katılmış olan herkese 5 hektara kadar ekilebilir arazi sahibi olma hakkı veriliyordu. İki sene sonra kararnameyle Balkan Savaşlarına katılan ve çetnik gruplarına 10 hektar arazi sahibi olma hakkı tanınıyordu. 1920 yılında 'Yeni Güney Topraklarının İskânı Hakkında Kararname' ile bu kimselere verilecek toprakların tipleri bu şekilde belirlenmiş: "devletin mülkiyetinde bulunan boş araziler, yerel topluluklarca ekim yapılmayan araziler, ekilmemiş ya da 'terk edilmiş' özel araziler ve istimlak edilmiş bütün topraklar yer almaktaydı". Aynı zamanda Sırp hükümeti yıllarca kaçak isyanlarına katılmış olanların ve 'terk edilmiş' diye sınıflandırdığı topraklar taktiğini kullanarak arazilerine el koymuştur (Malcolm, 1999, s.338-339). Bu şekilde Yugoslavya içerisindeki Arnavutların yaşadığı toprakları 'tarım reformu' bahanesiyle kolayca istimlak edilip bu topraklar Sırp'lara ve Karadağlılara verildi. Ayrıca bu reformun otlak arazileri, ormanları ve diğer toprakları de içerdiği için 'gerektiğinden fazla toprak' bahanesiyle bu topraklara da el koyulmuştur. Bu hamleler köylü Arnavutlar için ağır bir darbe idi. Bir taraftan çiftlik hayvancılığı otlak arazilere bağlı olup diğer taraftansa kış mevsiminde ısınma ormanlardan sağlıyor olduğu için hayatlarını büyük ölçüde zorlaştırmıştır (Vickers, 2004, s.139).

Bu süreçte Kosova'daki Arnavut nüfusu en az yüzde 70 civarında olmasına rağmen bu reformla toprak sahibi olan ailelerin toplam sayısı 14.000 dolayındaydı ve yapılan hesaba göre bunlardan sadece 4.000 Arnavut'tu. Sistem bu bölgelerde yaşayan Arnavut köylülerin aleyhine düzenlendiği görülüyordu (Malcolm, 1999, s.339). İlk iskân döneminin sonuna doğru, Kosova'nın tarım kolonileştirme programından sorumlu olan Sırp görevlisi Djordje Krstić 1928 yılında şöyle duyurdu: "Kuzey Kosova'nın Llapi yöresinde, 1913 yılında herhangi bir Sırp yaşamaksızın, kolonileştirme programımız etnik demografiği tamamen değiştirdiğini aktardı" (Vickers, 2004, s.139). Bu iskân programı için büyük miktarlarda para harcanmıştır. Sadece 1928 yıllarında bu iskân programının maliyeti 10 milyon dinar idi (o zamanki 180.000 ABD doları). Krstić'e göre 1920 yıllarında Kosova'daki Sırp nüfusu yüzde 24 civarındayken 1930

yıllarında ise bu oran yüzde 38'e çıkmıştı ve bunu 'başarı olarak nitelemişti' (Malcolm, 1999, s.339).

İskân programının boyunca Sırp hükümeti tarafından Arnavut göçü teşvik edildi. 1928 yılının ilk aylarda 938 aile, bunlardan 552'si Prishtine bölgesinden, Kosova'dan göç etmiştir (Vickers, 2004, s.140). 1930 yılında Hasan Prishtina bir dilekçe ile Milletler Cemiyeti'nin Azınlık Komitesi'ne göndererek Kosova'daki durumunu kınıyordu. Bu dilekçede Hasan Prishtina şöyle ifade etti: "Yugoslav hükümeti bütün bizim şikâyetlerimizi inkâr ederek bunların gerçeği yansıtmayan olaylar olduğunu söylüyorlar. Çünkü onlara göre Yugoslavya'daki Arnavutlara özgürlüğü, eğitim ve siyasi hakları tanınmaktadır. Fakat bu söylemler gerçeği yansıtmamaktadır." Aksine bütün Yugoslavya topraklarında herhangi bir Arnavut okul olmadığını, hükümet tarafından Arnavut halkı ezildiğini ve ayrıca onların mülkiyetleri iskân edilip Sırlara ve Karadağlılara verildiğini öne sürdü. Ve bütün bu olayları araştırmak için Hasan Bey Azınlık Komitesinden sahaya bir komisyon göndermesini talep etti (Pirraqu, 2013, s.313). Fakat bütün bu eylemler ve argümanlara rağmen Milletler Cemiyeti herhangi bir girişiminde bulunmadı.

İkinci iskân programı 1933'ten başlayıp 1938'e kadar sürdü. 1931 resmi nüfus sayımına göre Kosova'da 552.064 insan yaşamaktaydı. Bunlardan 347.213 ya da yüzde 62.82'in Arnavut nüfusuydu. Arnavutların Yugoslavya'dan tahliye etmelerinin fikrini destekleyen hatta onu tasarlayan Sırp Kültür Kulübü'nden, aynı zamanda Belgrad Üniversitesinde saygıdeğer bir tarihçi, Vaso Çubriloviç idi. Çubriloviç 'Naçertanje' fikrini savunuyordu, bu görüş Bosna, Kosova, Makedonya ve Karadağ topraklarının Sırp himayesinin altında birleşmesinin çağrısında bulunuyordu. Bu planı başarı bir şekilde uygulamak için bu topraklarda (şimdi sadece Kosova planından bahsedeceğiz) demografik unsurları dengelenmesi gerektiğini öngörüyordu. Yani, buradaki yaşayan Arnavut halkının topraklarını istimlak ederek bu topraklarda Sırları yerleştirerek Sırp çoğunluğu sağlamak gerektiğini öne sürüyordu (Vickers, 2004, s.149). Bunu başarmak için 'Sırp Kültür Kulübü'ne göre "Güney Sırbistan'da" (Kosova'da) yüzde 67,5 Sırp çoğunluğu sağlamak gerektiğini öne sürdüler. Ve bunun gerçekleştirmek amacıyla Kosova'dan 300.000 Arnavut'u göç ettirerek 470.000 Sırp'ın iskân edilmesini savunuyorlardı. Çubriloviç Yugoslav hükümetine bu fikirleri sunarak şöyle yazıyordu: "Arnavutların yavaş yavaş yerlerinden atılmasında tedrici iskân programımızın yetersiz kaldığını kabul edecek olursak,

elimizde tek bir çare kalmaktadır ki o da kitlesel göçü sağlamaktır... Almanya'nın on binlerce Yahudi'yi sürebildiği bir devride... Birkaç yüz bin Arnavut'un yer değiştirmesiyle dünya savaşı çıkacak değildir" (Malcolm, 1999, s.343). Bunu sağlamak için Çubriloviç birkaç yöntemler sıralamıştır:

"Kanunları harfiyen uygulayarak burada kalmayı Arnavutlar için çekilmez hale getirmek... Mesela kaçakçılar, ormanları kesenler, tarıma zarar verenler, köpeklerini bağlamadan bırakanlar cezalandırılmalı... Ekonomik açıdan baktığımızda ise eski arazi belgelerinin geçersiz sayılması... Bunların devlet, yerel yönetim ya da özel kuruluşlarda işten çıkarılmaları... Dine gelince Arnavutlar çok hassas oluyorlar. Dolayısıyla bu konuda da huzurlarını kaçırmak gerekiyor. Din adamlarına kötü muamele ederek, mezarlıklarını tahrip ederek bunu gerçekleştirmek mümkün..." (Malcolm, 1999, s.343).

Yugoslavya hükümeti 1933'ten itibaren Arnavutların topluca ülkeden atmaya yönelik planları gerçekleştirmek için Türkiye ile göç görüşmeleri başlatıldı. Bu görüşmelerde Türkiye Türk Kültürüne sahip Türkçe konuşabilen göçmen –bunların içinde Türkçe konuşan Arnavutlar da var– almayı önerdi; Stoyaneviç hükümeti her aile için 15.000 dinar ödemeyi önerdi. Nihayet çeşitli tartışmalardan sonra aile başına 500 dinar karşılığında 40.000 aile almak için iki ülke tarafından göç anlaşması 1938 yılında paraf edildi. Bu anlaşmaya göre bu göç hareketi altı yıl içerisinde gerçekleştirilecekti. Fakat Kosova Arnavutlarının şansına bu proje İkinci Dünya Savaşı'nın patlaması nedeniyle hiçbir zaman uygulanamadı (Malcolm, 1999, s.344-345).

Böylece bu iki kolonileştirme süreçleri boyunca, 1922-1929 ile 1933-1938 yıllar arasında, Kosova'da 10.877 aile 120.672 ha toprağa yerleştirildi. Bu yeni sömürgeci aileler için 330 köy, 12.689 ev, 46 okul ve 32 kilise inşa edildi. 1918-1941 arasını kapsayan dönemi boyunca resmi veriler Yugoslavya'dan göç edenlerin sayısının 200 bin ile 300 bin arasında olduğunu söylemektedir (Schmitt, 2012, s.153-157).

1.6 İkinci Dünya Savaşı ve Kosova'nın Durumu

İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Balkan devletlerinde diktatör rejimlerin hâkim olduğu bir dönemdi. Yugoslavya'da Kral Alexander, Romanya'da Carol, Bulgaristan'da Boris, Arnavutluk'ta Zogu ve Yunanistan'da ise General Metaxas hükümette idiler. Bu süreçte faşist İtalya'nın Arnavutluk, Yunanistan ve Yugoslavya üzerindeki etkisi devam ederken;

Hitler'in Almanya'sı ise Yugoslavya ve Romanya'nın zenginliğini sömürerek ekonomik emperyalizm uyguluyordu (Castellan, 1995, s.457).

Yugoslavya'nın kısa bir sürede Mihver Devletleri tarafından işgali gerçekleştirildi. Yugoslavya'ya karşı saldırılar 6 Nisan 1941 yılında başlayıp 17 Nisanda ise Yugoslavya hükümeti kayıtsız şartsız teslim olmuştur. Yugoslavya toprakları Almanya ve ittifakları arasında bölüşüldü. İşgal tamamladıktan sonra Kosova üç bölgeye ayrıldı; Mitrovica yöresi, Llapi, Vushtrria ile Novi Pazar Almanların himayesi altında kaldı. Doğu bölgeleri ise Gjilan, Kaçanik ve Vitia gibi Bulgaristan'ın altında kaldı. Diğer Kosova bölgeleri ise, çoğunlukta olan, Diber, Tetov, Gostivar ve Struga şehirleriyle beraber 11780 km² bir teritoryel ile 820 bin nüfusuyla 1941 Mayısta İtalya himayesinin altında olan Arnavutluk'a katıldı (Vickers, 2004, s.155).

Kosova'nın Arnavutluk ile birleşmesi Mihver Devletleri tarafından ciddi bir şekilde desteklendi (Jelavich, 2006, s.291). Bu şekilde 1941 yılında yayınlanan kararnamelerle İtalya'nın himayesinin altındaki Kosova topraklarında yaşayan herkes Arnavutluk yurttaşı ilan edildi. Bu süreçte İtalya Kosova ve Makedonya'nın batısında 173 okul açılmasına destekledi; bu şekilde Arnavutça eğitimi yayılmada samimi çabalar gösterdiler (Malcolm, 1999, s.351).

Kosova Komitesi tekrar faaliyetlerine başlamıştır. Bu Komite'nin ilk amaçlarından sapmadığı, Kosova'yı kurtarmak ve bütün Arnavut topraklarını birleştirmek olduğu gibi aynı amaçlarını gerçekleştirmesine çaba göstermeye başladı (Hoti, 1999, s.15). Birçok farklı düzeyden Arnavut bürokratlarının işgalcilerle işbirliği yaptığı bir gerçektir. Ama bu işbirliğin itici gücü ne Faşizm ne de Nazizm ideolojileri idi. Bunun arkasında dayanan sebepler ise, Arnavutların birkaç yıl Sırp iskân ve Sırplaştırma politikalarının maruz kaldıkları için Yugoslavya'nın çöküşüyle ele geçen fırsatlardan istifade ederek parçalanmış topraklarını bir Arnavut devletin altında kurmaya çabaladılar (Malcolm, 1999, s.355).

Mihver Devletlerinin işgali Arnavutlar tarafından yalnız bir kurtuluş olarak algılanmadığını unutmamak gerekir. Bu süreçte İtalya tarafından Arnavutluk ve Kosova'da Arnavut kuvvet birimleri oluşturmaya çabasındaydı. Bütün bu çabalar hemen hemen boşa gitmiştir. Genel olarak Arnavutlar sadece sonradan Arnavutların yaşadığı

topraklara iskân ettirilen Sırlara karşı olmak üzere Almanlar ve İtalyanlara destekte bulundular. Özellikle bütün Arnavutların çoğunlukta olduğu topraklarda ortak bir yönetim biriminin altında olması konusunda ısrar ettiler. Bu talep Mihver devletlerinin sadece işine geldikçe desteklediği için Arnavutları hayal kırıklığına uğratmıştır. Bu ve diğer sebeplerden dolayı, ekonomik durumu vs. gibi, kısa sürede halkın gözünde Mihver işgalci devletlerinin hali hazırda az olan sempatisini de yitirmiştir.

Yugoslavya ve Kosova'da Mihver İttifak Devletlerine karşı olanlar komünist partizanlar idi. Bunlar Yugoslavya Komünist Partisi, Josef Broz Tito tarafından yönetilmekteydi. Arnavutların bu harekete katılmaktan kuşkuları vardı. Bunun birkaç sebebi var; ilki Sırların son 20 yılda Arnavutlara karşı uyguladığı şiddet ve iskân politikaları, sonra 1928 yılındaki Yugoslav Komünist Partisi'nin IV Kongresinde desteklediği bir birlik ve egemen Arnavut devletini (burada özellikle Kosova'nın Arnavutluk'a katılmasını desteklediler), 1940 yılındaki V Kongresinde ise bu söylemi değiştirip Kosova'yı Yugoslavya içinde bir 'işçi ve köylü cumhuriyeti' olarak destekleyeceğini açıkladılar (Vickers, 2004, s.157), Yugoslavya Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun Yüce Genel Merkezi 1942 yılında ise faşistlere karşı heterojen bir ordu kurulmasının yerine ulusal bir ordu kurulmasını dile getirmiştir. Aynı zamanda bu süreçte Kosova'daki Sırlar ve Karadağlılar Albay Draza Mihailioviç çetnikleri tarafından yönetilmekteydi. Bu gruplardan yalnız Arnavutlar değil aynı zamanda yerli Sırlar ve Karadağlılar da korkmaktaydılar (Hoti, 1999, s.15). Bu nedenlerden dolayı Arnavutlar bu girişimlere sadece kuşkuyla değil aynı zamanda karşı da çıktılar. Yugoslav Komünist Partisi'ni (YKP) bir Panslavizm organizasyonu olarak algılayıp ihmal ettiler.

Fakat YKP'nin Arnavutlar ve Draza Mihailioviç' in çetniklerinin desteklerini almadan Mihver devletlerine karşı şansları azalıyordu. Bu nedenle 1941 yılının sonuna doğru YKP Arnavutluk komünistleri aracılığıyla Kosova'daki Arnavutların üzerinde kendi nüfuzunu arttırmaya başlamıştır (Vickers, 2004, s.157-158). Arnavutluk'a okumaya giden ve oradaki Marksist gruplarında faaliyet gösteren birkaç Kosovalı Arnavutlar, Fadil Hoxha, Emin Duraku gibi, Kosova'ya dönüp sahada YKP ile işbirliği yaparak faaliyet göstermeye başladılar (Malcolm, 1999, s.360). 1941 yılında Arnavutluk'un başkentinde Fadil Hoxha ile Duşan Mugoşa arasında bir görüşme yapıldı. Bu görüşmede bütün

Arnavut komünist gruplarının birleşmesi ve Kosova'daki türdeş gruplarla işbirliği yapılmasına karar alındı (Vickers, 2004, s.159). 1942 yılında bütün Arnavutları kapsayan ilk Partizan grubu kuruldu. Sonrasında ikinci Partizan grubu 'Emin Duraku' adıyla kurulup ancak bu grupların faaliyetler ve etkileri çok azdı. Komünistler Kosova'nın komünizm kalesi olan Gjakova'da bile halk tarafından desteklenmedi (Malcolm, 1999, s.361). Bu süreçte 1942 yılı Ekim ayında ikinci Arnavut direniş hareketi de kuruldu. Bu hareketin ismi Balli Kombetar (Milli Cephe), ulusal lideri Mithat Frasheri ve Ali Klissura tarafından yönetildi. Milli Cephe liberal ve milliyetçi görüşlere sahipti. Bu hareket Partizanlardan farklı Sovyetlere karşı ve Batı yönelimliydi. Ayrıca bunlar Arnavut devletinin sınırlarının Kosova'yı da içerecek şekilde olması taraftarıydılar (Jelavich, 2006, s.290). Bu hareketin Arnavutluk'ta kurulup savunduğu görüşleri ise Arnavut topraklarının bir yönetim biriminde olması -bir devlette- bir Arnavut cumhuriyeti kurularak geniş çaplı reformlar yapılmasını istediler. Arnavut komünist tarihçileri ne kadar bu hareketi gerici olarak göstermeye çalışırlarsa da bu hareketin temel görüşleri cumhuriyetçi, feodalizme karşı ve genel olarak bir merkez sol programı vardı.

Tito Arnavutluk'taki siyasi grupları kontrol etmek amacıyla Miladin Popoviç ve Duşan Mugoşa'yı göndererek dağılmış Arnavut Marksist hücreleri toparlayarak bir parti haline getirdiler. Aynı zamanda Arnavutluk Komünist Partisi'nin programını yazmakta, örgütlenme ve iç sorunlarını çözmelerine yardımcı oldular. Böylece bu hamleyle Yugoslavya Arnavut Komünist Partisi'nin aracılığıyla hem Arnavutluk hem de Kosova'da kendi etkisini artırdı (Vickers, 2004, s.158). Tito'nun ektiği tohumların sonuçları hemen ortaya çıkmaya başladı ve bu şekilde Arnavutluk Komünist Partisinin 1941'deki kuruluş toplantısında Kosova sorunundan söz edilmedi (Malcolm, 1999, s.362).

Bu iki Arnavut direniş hareketi, Milli Cephe ve Arnavut Ulusal Kurtuluş Hareketi (partizanlar), 1943 yılında Mukje köyünde ortak bir program üzerinde anlaşma amacıyla toplandılar. Bu iki hareket tarafından Arnavutluk'un Kurtuluş Komitesi kuruldu. Bu toplantının en önemli hususu ise Kosova meselesi idi. Milli Cephe savaştan sonra Kosova'nın Arnavutluk sınırları içerisinde kalmasının fikrini savunuyordu; iki grup 'etnik' Arnavutluk için savaşacaklarının fikrindeydiler. Bu iki grubun bölgede bir halk oylaması yapılmasına gerek olduğuna anlaşmaya varmasına rağmen Arnavut komünistler

Yugoslav Komünist Partisi baskısı altında bu fikirden vazgeçtiler (Jelavich, 2006, s.290). Yugoslavya Kosova'yı içine alan bir Arnavutluk fikrine karşıydı ve bunun için Svetozar Vukmanoviç'ı (Tempo lakabıyla tanınan) Arnavutluk'a gönderdiler. Tempo'nun amacı Arnavut komünistleri bu fikirden vazgeçirmek idi. Ve aynı zamanda Arnavut komünistlerinden Milli Cephe hareketiyle de bütün bağlarını koparmalarını istediler. Bu şekilde bu iki grubun arasında olan ilişkiler tamamen kopmuş durumuna geldi. Çünkü artık Arnavut komünistler Kosova sorununu görmezden geldiler (Vickers, 2004, s.166-168). Bu gelişmeleri göz önüne alarak ve artık Arnavut ve Yugoslav komünistlerinden bütün ümitleri kırılan Milli Cephe, milli amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla Mihver devletlere yakınlaşmıştır. Alman otoriteleri tarafsızlığını ilan edip Arnavutluk'un idaresinin işleyişine pek müdahale etmemiştir.

Böylece Arnavutlar genel hatlarıyla Arnavutluk'un sınırları, geleceği ve siyasi durumu konusunda iki büyük kampa ayrılmıştır. Bir tarafta Yugoslavya ile işbirliği yapan, Sovyetlere yönelimli ve Marksist-Komünist ideolojiyi benimseyen Arnavut Ulusal Kurtuluş Hareketi/Partizanlar, diğer taraftaysa cumhuriyetçi, feodalizme karşı, liberal ve Batı yönelimli Milli Cephe grubu idi. Bu iki grubun arasında aynı zamanda epistemolojik, tarihe bakış ve sosyolojik farklar vardı. Milli Cephe ideolojik olarak Hasan Prishtina'nın, Kaçak Hareketi ve Ulusal Komitesi'nin devamıydı. Milli Cephe'nin temel amacı bütün Arnavutların yaşadıkları topraklarını -özellikle Kosova bölgesini- içine alan bir Arnavutluk devletinin kurulması idi ve bu konuda hiç taviz vermiyordu. Bu grup Self-determinasyon prensibini savunan yani her milletin kendi kaderini tayin hakkının olduğu gibi Arnavutların da bu hakkından mahrum kalmaması için çaba gösterdiler. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra koşullar ve durumlar ne kadar değiştiyse de Kosova'da farklı isimlerle olan birçok grup Milli Cephe'nin görüş çizgisini devam etmiştir. Milli Cephe'nin görüşlerini savunan Kosovalı Arnavut entelektüelleri ile Ulusal Kurtuluş Hareketi/Partizanlar grubuyla arasındaki savaş yalnız ideolojik olarak kalmamış sahaya da yansımıştır.

İkinci Dünya Savaşı bitiminde Arnavutluk'ta en güçlü siyasi birlik komünist yoğunluklu Arnavut Ulusal Kurtuluş Hareketi idi. 1944 yılında Berat şehrinde yapılan toplantıda geçici bir hükümet kurularak Enver Hoxha Başbakanlığına getirildi (Jelavich,

2006, s.291). Bu hareketin Yugoslavya ile bağlantısı nedeniyle yeni Arnavutluk hükümeti nüfuzunu sağlamlaştırdıktan sonra da Kosova sorununu ihmal etmiştir.

Kosova'daki durum ise çok farklıydı. Mihver Devletlerinin yenilgiye uğramasından sonra Kosova ve Arnavutluk'tan çekilmeye başlamışlar. 1944 yılında bütün Kosova bölgesi Yugoslav partizanları tarafından ele geçirildi (Vickers, 2004, s.178). Yugoslav partizanları galip konuma gelir gelmez yöredeki insanlarla hesaplaşmaya başladılar. Son zamanlarda yapılanlardan memnun olmayan Kosovalı Arnavutlar partizanlara karşı örgütlenmeye başladılar. Shaban Polluzha önderliğinde olan Arnavut askerleri Mihver devletleri ve çetniklere karşı partizanlara yardım etmiştir. Yugoslavya'nın Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin Yüce Genel Merkezi Shaban Polluzha'nın emri altında olan VII. tugayı Srem (Belgrad batısındaki Hırvat bölgesinde bulunan) cephesine gitmesini emretti. Bu tugay Podujeva bölgesine vardığında geldikleri bölgede partizanlar tarafından katliam yapıldığının haberleri gelmeye başladı (Malcolm, 1999, s.372). Bu söylentileri değerlendirmek/doğrulamak amacıyla VII. tugay tarafından bir komisyon kurularak Drenica bölgesine gönderildi. Komisyon Drenica bölgesine geldiğinde partizanlar tarafından katliam yapıldığına dair kanıtlar buldu. Klina nehrinde 250 erkek cesedi altışar gruplar olarak zincirlenmiş halinde buldular. Bu komisyonun bulduğu bulguları Askeri Merkezine gönderdi. Askeri merkezi bunu yapan suçluları bulmak yerine komisyona ateş açmıştır. Bu olaydan sonra Drenica bölgesi savaş sahnesine dönüşmüştür. Direniş kısa zamanda diğer Kosova şehirlerine de yayılmıştır. Bunu bastırmak amacıyla Yugoslav Ordusu Yüce Genel Merkezi tarafından takviye birlikleri gönderilip Kosova 'askeri bölge' ilan edildi. İki ay boyunca 2 bin Arnavut direnişçisi 30 bin kişilik Yugoslav birliklerine karşı direnmiştir (Vickers, 2004, s.179). Komünistlere karşı isyanlar bazı ücra yerlerde 1950'e kadar sürmüştür. Bununki gibi direnişler diğer Yugoslavya yerlerinde de olmuştur ancak hiçbir yerde Kosova'daki kadar uzun ve geniş çaplı halde olmamıştır (Malcolm,1999, s.372). 1941-1945 arası dönemde toplam 47.300 Arnavut öldürülmüştür, sadece Kosova sınırları içinde 28.400 Arnavut öldürülmüştür (Muja, 2013, s.272).

1.7 Yeni Sosyalist Yugoslavya'sındaki Kosova

1945 yılının sonunda Yugoslavya'da seçimler gerçekleştirildi. Bu seçimler tam anlamıyla bir seçim değildi, oylama teoride gizli olarak olacağını ama pratikte şiddet ve sahtekârlık

uygulanmaktaydı. Polisin oy kullandığı herkesin ne yönde kullandığı bilebildiği şekilde bir sistem olduğu için hükümet yaptığı listenin dışında oy kullanması mümkün imkânsızdı. Bu şekilde bir ay içerisinde meclis toplandı; hükümet monarşiyi kaldırıp Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti. Meclis düzenli bir yasama meclisine döner dönmez komünist kontrol mutlak anlamda sağlanmış oldu (Jelavich, 2006, s.314).

Yugoslavya altı cumhuriyete bölündü: Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya (Jelavich, 2006, s.314-315). Kosova'nın ise özerk İl (oblast) Sırbistan'ın oluşturan bölgelerden biri olduğunu açıkladılar. Vojvodina ise Özerk Bölge (pokrajina) olarak ilan edildi. Ancak İl ve Bölge arasındaki fark hiçbir zaman Yugoslavya tarafından hukuken tanımlanmadı (Malcolm, 1999, s.375).

1946 Anayasası Yugoslavya'da sadece beş millet tanıyordu: Sırp, Hırvat, Sloven, Karadağlı ve Makedon milletleri. Bosna-Hersek cumhuriyetinin dışında diğer beş cumhuriyeti ulus-devlet olarak tanınmaktaydı. Başlangıçtan beri 1946 Anayasası da her milletin tayin hakkını tanımayacağı belli oldu. Bu süreçte eskiden olduğu gibi Arnavutların çoğunlukta yaşadığı toprakları farklı yönetim birimlerine dağıtıldı. Kosova'nın güney-batısının bölgeleri Karadağ Cumhuriyeti'ne verildi, güneydoğusu ise Makedonya Cumhuriyeti'ne verildi. Aynı zamanda 1944-1946 dilim zamanının sistematik bir şekilde Yugoslavya komünistlerin uyguladığı şiddet hareketlerine 36 bin-47 bin arasında Kosovalı Arnavut maruz kaldılar. Bu şekilde yine Yeni Yugoslavya'da en çok dışlanmış unsurlar 'Arnavutlar' idi (Vickers, 2004, s.184-185).

Bunun gibi faktörler Kosova Arnavutlarının çoğu her zaman Yugoslav Kurtuluş Hareketi'ne kuşkuyla bakmasına neden olmuşlar ve genelde onunla işbirliği yapmaktan kaçındılar. Yeni Yugoslavya Arnavutlar için yine yaşanmaz bir yer kaldı ve Kosovalı Arnavutlar eski ve yeni Yugoslavya devletinin arasında bir fark göremiyorlardı. Yeni Yugoslavya hükümeti yine Arnavutlara karşı düşmanca muamele yapmaya devam etmekteydi. Yugoslavya Komünist Partisi Kosova'da yeni direniş dalgalarını engellemek amacıyla memurlarına Milli Cephe'nin destekçilerini bastırmalarını emre etti. Bu politikalar Kosova Arnavutlarını Yugoslavya devletinden daha da uzaklaştırdı. Aynı

zamanda bu politikalar Arnavutların kendilerini Yugoslavya devletine ait hissetmemelerine neden oldu.

İkinci Dünya Savaşından sonra Yugoslavya ve Arnavutluk devletlerinin arasında birkaç konuda işbirliği vardı. Bunun arkasında dayanan sebepler ise, Arnavutluk'un hükümetteki olan parti; 1941 yılında Tito Arnavutluk'taki siyasi grupları kontrol etmek amacıyla Miladin Popoviç ve Duşan Mugoşa'yı göndererek dağılmış Arnavut Marksist hücreleri toparlayarak, Arnavutluk Komünist Partisini, parti haline getirdi. Aynı zamanda Arnavutluk Komünist Partisi'nin programını yazmakta, örgütlenme ve iç sorunlarını çözmeleri konusunda etkili oldu. Böylece Yugoslavya bu hamlelerle Arnavut Komünist Partisi'nin aracılığıyla hem Arnavutluk'ta hem de Kosova'da istediği politikaları kolayca uygulamaktaydı. Bu işbirliği 1945'ten 1948'e kadar sürdü. Bu zamanda eğitim konusunda yapılan hamlelerden en önemlisi Kosova'ya Arnavutluk'tan 50 öğretmenin getirilmesi idi. 1948 yılında Tito'nun Stalin'le ters düşmesinden sonra Yugoslavya ile Arnavutluk arasındaki bağları da koparmıştır.

1950 yıllarında Kosova'da hala Arnavut Demokratik Ulusal Hareketi gizlice faaliyet gösteriyordu. Bu Hareket bütün Yugoslavya devletinin yaşayan Arnavutların bölgelerinden üyeleri vardı; bunların amacı Kosova'yı fethetmek ve Arnavut devletiyle birleşmekteydi. Bu hareketi bastırmak amacıyla 1956 yılında UDBA şefleri Kosova'da bir operasyon başlatıp üyelerinin bir kısmını öldürdüler diğer kalan kısmını ağır ceza hapisle yargıladı. Sırp gizli servis polisleri "Arnavut irredantizmini" bastırma bahanesiyle Kosovalı Arnavutları göç ettirmek amacıyla baskıyı artırarak 1954-1957 yılları arasında binlerce Arnavut'un Türkiye'ye göç etmesine neden olmuştur (Vickers, 2004, s.192-196; Schmitt, 2012, s.177). Bu adaletsizlikler eskide olduğu gibi Kosova'daki Arnavutların arasında daha da Yugoslavya devletine karşı memnuniyetsizliğin ve düşmanlığının artmasına sebep oldu. Aynı zamanda yeni direnişlerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Kosova Arnavutları Yugoslavya kimliğini bir 'öteki' kimliği olarak algılayıp hatta bundan ziyade bir düşman kimliği olarak da görmekteydiler.

1946 Anayasası ile yine Kosova hukuki bir statüye sahip olmadığı için ve Yeni Yugoslav hükümetinin şiddet politikaları devam etmesiyle birlikte Kosova'daki yaşayan Arnavutların örgütlenmelerine sebep olmuştur. 1960'ların başlarında yeni bir direniş

hareketi ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu hareketinin ismi ‘Arnavutların Birliği İçin Devrimci Hareket’ idi. Hareketi önderlik eden Âdem Demaçi idi (Novosella, 2012, s.45). Bu hareketin milli değerleri ve görüşleri bakımından ‘Milli Cephe’nin devamıydı. Âdem Demaçi Kosova ve diğer Arnavut topraklarını referandum aracılığıyla Yugoslavya devletinden ayırma hakkına sahip olmalarının fikrine vurgu yapmıştır. Demaçi hapiste olduğunda bu konu hakkındaki görüşünü şöyle ifade etmiştir: “Biz, bizim haklarımızı şiddetsiz bir şekilde gerçekleştirmek istiyoruz; eğer bunu barış yoluyla yapamazsak diğer yöntemlere de başvurabileceğimizi inkâr edemeyiz”. ‘Arnavutların Birliği İçin Devrimci Hareket’ programında en önemli noktaları ise: Arnavut topraklarını fethetmek; Arnavut devletiyle birleşmek; Arnavut halkı kendilerine hala ulus diyemez çünkü bir milletin ulus oluşabilmek için diğer koşullardan yanı sıra bu dört koşul tamamlanması da gerekir. Bu koşullar: Arnavut milletinin teritoryel birliği, beraber bir ekonomik piyasası, standardize dili ve aralarında dayanışması olması gerekmektedir (Gashi, 2010, s.30-39). Yugoslavya devletinden bütün diğer halklar gibi Arnavutların da ‘Self-determinasyon’ prensibini kullanma hakkını tanınmasını istemekte ve Arnavutların da bu hakkından mahrum kalmaması için çaba gösterdiler. ‘Arnavutların Birliği İçin Devrimci Hareket’inin programının ilk gayesi self-determinasyon prensibini kazanma ayrıca referandum aracılığıyla Yugoslavya’dan ayrılma hakkını tanınmasına kadar direnmek/çaba göstermek idi. Bunu gerçekleştirmek için ilk kullanılacak yöntemin barış yolu olduğu ancak gerekirse şiddet içeren yöntemlere de başvurulmasını hep dile getirmişlerdir (Novosella, 2012, s.62).

Bütün bu sorunlara ilaveten 1963’teki Yugoslavya anayasası Kosova’nın ‘özerk’ statüsünü olabilecek en düşük noktaya indirdi. Bu anayasa ile artık özerk bölgeler Yugoslavya federasyonu tarafından değil, cumhuriyetlerin kendi inisiyatifleriyle özerk bölge oluşturabilmek hakkına sahip oldu. Nitekim Kosova, ‘Özerk Bölge’ statüsüne terfi ediyordu; bu şekilde Kosova bölgesi Sırbistan Meclisi tarafından oluşturulduğu belirtilmekteydi (Malcolm, 1999, s.382). Yeni anayasa azınlık teriminin yerine ‘milliyet’ (Sırpça: narodnost- bir milletin, ana bölümü kendi yurdu dışında bir yerde yaşayan, yani kendi merkezinden uzak bir parçasıydı; bir federasyon içinde kurucu unsur olamaz ve kendi başına bir federal birim meydana getiremezdi) terimini kullanışa soktu. Bu değişiklikle Yugoslavya’daki yaşayan azınlıkların bu devlete ait olduklarına dair bir

söylem oluşturma çabasıydılar (Vickers, 2004, s.199). Fakat sahada durum pek değişmedi. Bu politikalara karşı çıkarak ‘Arnavutların Birliği İçin Devrimci Hareket’ (LRBSH) tarafından 1964 yılında sembolik eylemler organize edilmiştir. 1964 yılının Nisan ayının ortasında Kosova büyük şehirlerinde Arnavut milli bayrağın çekilmesi planladı ve 12-13 Nisanda bu eylem gerçekleştirildi. Ertesi gün hemen UDBA (Yugoslavya İstihbarat Servisi) bunu yapan kişileri bulmak girişimlerini başlatmıştır. Kısa bir zamanda bununla ilgisi bile olmayan birçok kişi tutuklandı ve kötü muamelelere maruz kaldı. LRBSH üyeleri sadece Kosova’da eylemler organize ederek ve yaparak kâfi olmayacağını farkındaydılar. Bundan dolayı bu eylemlerin yanı sıra kendi aktiviteleri yurtdışında da yapmaya başladılar. Bu girişimler ile uluslararası camiaya Kosova’nın gerçek durumunu bildirmek ve onlardan destek almak için amaçlandı. Aynı zamanda Arnavutluk devletiyle temasa geçmek için LRBSH tarafından bir kişi Türkiye’ye gönderildi. Böylece Âdem Demaçi tarafından 1964 yılında Ankara’daki Arnavutluk büyükelçisiyle görüşmek amacıyla Dibran Bajraktari gönderildi (Novosella, 2012, s.74-78). Yine bu görüşlerin sonunda LRBSH için pek faydalı bir sonuç olmadı. Arnavutluk devleti bu görüşmelerde kendi çıkarlarını önüne koyarak bu harekete yardım etmekten ziyade daha çok bu hareketten UDBA hakkında bilgi toplamak için kullandı. Fakat LRBSH bu ziyaretlerden Türkiye’deki olan Arnavutlardan hem maddi hem de lojistik alanında büyük yardım aldı. Aynı zamanda ilerde Âdem Demaçi için de bu bağlantıları aracılığıyla/yardımla Kosova sorununu uluslararası camiaya bildirmek için Avrupa ve Amerika’ya ziyaretleri ayarlamıştır.

1968 yılında Paris’te genel bir isyan hızlı bir şekilde sadece Fransa’da değil diğer ülkelerde de gençlere/öğrencilere ilham kaynağı olmuştur. Dünya genelinde de öğrenci protestoları yaşanmıştı. Bu olaylarda Kosova’da dünyadan kopuk değildi; 1968 Ekim ayında yüzlerce Kosova Arnavut öğrencileri ‘Kosova-Cumhuriyet’ sloganı ile Kosova’nın başkentine doğru yürüdü. Diğer ülkelerde bu olaylar/eylemler genelde sosyal bir öz barındırdı; Kosova’daki ise protestolar milli kurtuluş ve işgalciliğe karşı bir özdeydiler. Kosova’daki bu protestoları organize eden kişiler ise ‘Arnavutların Birliği İçin Devrimci Hareket’inin üyeleri idi. Bu eylemcilerin talepleri: Kosova Arnavutlarının milliyet statüsü değil millet statüsü tanınması, self-determinasyon hakkını tanınması ve Kosova’ya cumhuriyet statüsünün verilmesi idi. Bu eylemler cumhuriyet statüsü ve self-

determinasyon haklarını getirmemesine rağmen yine de bazı haklar elde etmişlerdir. Bu protestoların doğru başarıları, Arnavutları daima rahatsız etmiş olan ‘Kosova-Metohija’^{**2} isminin yerine sadece Kosova kullanılır oldu; Arnavut milli bayrağının kullanılmasına izin verildi; Priştine’de üniversite açıldı; Yugoslavya’daki Arnavut meselesi artık uluslararası arenada da duyulmaya başladı ve 1974 anayasasının reformlarına öncülük etmiştir (Novosella, 2012a, s.259-261). Yine Arnavutların durumu eski yıllarla kıyaslandığında daha iyi olduğunu söylenebilir ama hala onların ekonomik, hukuk ve siyasi durumu Yugoslavya’daki kurucu cumhuriyetlerinin halklarıyla eşit değildi.

1.7.1 1974 Anayasası

Yugoslavya’da 1974’te çıkarılan anayasa, devletin parçalanmasına kadar yürürlükte kalmıştır. Yukarıdaki kısaca bir şekilde bu anayasaya öncelik eden gelişmelerden bahsettik. Onların yanı sıra yabancı sermayenin ülkeye girmesiyle rekabete dayanamayan bazı işletmelerin kapanmasına neden oldu. Bu durumun yarattığı işsizlik ve toplumsal huzursuzluk ayrıca 1968 olayları ile birleşince yeni bir bunalıma yol açmıştır. Bu ekonomik kriz ve 1968 olaylarının merkezi devleti zayıflatması ve yetkilerin cumhuriyetler ve özerk bölgelere kaydırılması ve 1971 anayasa değişiklikleri bu sürecin devamıydı. Sonunda bütün bunları göz önüne alarak 1974 anayasası tasarlanmış oldu. Bu anayasa Yugoslavya’yı oldukça gevşek bir federasyon durumuna getirmiştir.

1974 Anayasası, otuz yıl içerisinde Yugoslavya’nın dördüncü anayasası olmuştur. Bu anayasa Federasyonun yetkilerini büyük bir ölçüde kısıtlamış ve cumhuriyetlerin ile özerk bölgelerinin yetkilerini artırmıştır. Artık Kosova Federasyona bağlı bir parçası olduğu ve doğrudan kendini Yugoslavya devletinde temsil etmekteydi. Yugoslavya’nın 8 federasyon biriminden birisi de Kosova olmuştur; Kosova, Yugoslavya Federal Mahkemesi’nde ve Anayasa Mahkemesi’nde de temsil edilmekteydi. Özerk bölgelerin kendilerini ilgilendiren konularda alınacak kararlarda veto yetkisine sahip olmuştur. Kendini belirleme hakkı dışında özerk bölgeler neredeyse diğer cumhuriyetler ile aynı

* * “Metohija”, Kosova’nın güneybatısında olan İpek ve Prizren şehirlerini kapsayan coğrafi bir terim olarak bilinmekte; fakat bu terim ortaçağın Ortodoks Kilisesine göre (metohion ya da terra monasterio) kilise mülkiyeti anlamına gelmektedir. Sırp milliyetçiliği bu terimle Kosova’yı Sırbistan’ın ana vatanı olarak ima etmeye çalışmıştır.

düzele gelmişlerdi. Bu anayasa herkes için kabul edilemez bir şey idi. Sırlar bir taraftan bu düzenlemeyi kendi cumhuriyetlerini zayıflatma şeklinde değerlendiler; Arnavutlar için ise bu otonomi (özerklik) tam istedikleri cumhuriyet statüsünde olmadı. Hala Yugoslavya'da Arnavutlar millet statüsünde değildiler eskisi gibi milliyet statüsünde kaldılar. Bundan dolayı Arnavutların bir cumhuriyeti olamazdı ancak bir otonomi olabilirdi (Vickers, 2004, s.219-220).

1974 Anayasasında ortaya çıkan düzenlemeler tüm halklara kendi halk kültürünü ifade etmesini garanti altına alınmıştır. Anayasanın 245. Maddesine göre Yugoslavya'da tüm ulus (millet) ile halklar (milliyet) hak eşitliğine sahiptir (Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Dördüncü Anayasası, 1974). Yugoslavya, onu oluşturan uluslara self determinasyon hakkı tanınmasına rağmen bu hakkın Kosova'da yaşayan Arnavutlar tarafından kullanılmasına hiçbir zaman izin vermemiştir.

Bu süreçte Kosova Arnavutları arasındaki bir fikir ayrılığı açık bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Kosova Arnavutları arasındaki en büyük tartışma Arnavut Yugoslavyacılar ve Arnavutluk ile birleşme tezini savunan Arnavutlar arasındaydı. Yine iki tarafın birleştiği nokta etnik olarak kendilerini Arnavut görmekte; ama birinci grup üst kimlik olarak artık Yugoslavya kimliğini tutuyordu ve Kosova'nın Yugoslavya'nın içinde özerk ya da cumhuriyet olarak kalmasını öne sürüyordu. Diğer grup ise Arnavut kimliğini önde tutuyordu ve Kosova'nın statüsünü cumhuriyetten az kabul edilmez bir şey olduğunu her seferinde vurgulamaktaydı. Zaman geçtikçe bu iki grubun söylemleri ve kullandığı yöntemler birbirlerinden oldukça farklılaşmıştır. Bu tartışma ilerdeki yıllarda da etkisini arttırarak gösterecek bir olay/tartışma başlatmıştır. Bu konuyu daha ayrıntılı bir şekilde ikinci bölümde ele alacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

YUGOSLAVYA'DAKİ KOSOVA ARNAVUTLARININ KİMLİK/STATÜS MESELESİ

2.1 Yugoslavizm ve Ulusal-Etnik Kimlikleri

İkinci Dünya Savaşından sonra Yugoslav Sosyalist Federasyonu kuruldu. Yugoslavya'da üç ayrı din bulunmakta, dört resmi dil ve 20'ye yakın çeşitli ulus ya da milliyetten insan yaşamaktaydı. Yugoslavya'yı kuran YKP 1950'lerde tek bir Yugoslav ulusu yaratma girişiminde bulundu. İlk Yugoslav sosyalistleri ideolojik bakımından Avusturya Sosyal Demokratlarının*³ etkisi altında oldukları için Yugoslav halklarının tek bir ulus olduğu fikrinde idiler. Sosyalizmin değişik halkları tek bir ulusa dönüştüreceği fikrini savunmaktaydılar (Uzgel, 1992, s.119).

1946 Anayasası ile kurulan Yugoslavya'yı altı cumhuriyet ve Sırbistan'a bağlı bir özerk bölge (Vojvodina) ile bir özerk toprak (Kosova) oluşturuyordu. Yugoslavya'da bu anayasa ile merkeziyetçi bir siyasal sistem oluşturulmuştur. Bu merkeziyetçilik politikalarının amacı ise bir "Yugoslav ulusu" oluşturma eğilimiydi. Fakat bu girişime diğer cumhuriyetler tarafından Yugoslavizm adı altında bir Sırplaştırma politikası olarak algılanıp karşı çıkmışlardı. Buna özellikle Hırvat öğretim üyeleri karşı çıkmıştır. İlk olarak dil konusunda onlara göre Sırpça ile Hırvatçanın ayrı diller olduğunu duyurdular. Bu baskılar altında kalan Hırvat yönetimi de 1960'larda bu politikaları terk etmek zorunda kaldı. 1953 Anayasa değişiklikleriyle cumhuriyet yetkilerinde bir artış olmuştu. Bu anayasa ile Yugoslav halklarının kendi kaderlerini belirleme haklarını bir Yugoslav devleti içinde yaşama yönünde kullanabilmeyi kabul edilmekteydi. Aynı zamanda bir taraftan Yugoslav yöneticileri de Edvard Kardelj ve Milovan Cilas olmak üzere farklı bir model geliştirmesi gerektiğinin fikrindeydiler. Sovyet modelini eleştirerek ekonomi alanında cumhuriyetlerin özyönetim ve siyasal alanda ise merkeziyetçilikten uzak bir sistem oluşturulması çabasındaydılar. Diğer taraftansa bu süreçte 'Yugoslav ulusu' oluşturulmasını savunan grubun girişiminin temelinde cumhuriyetlerin giderek birbirlerinden soyutlanmasını önlemek ve 'kardeşlik ve beraberlik' ilkelerinin üzerinde Yugoslav ulusunun inşa edilmesini/devam etmesini savundular (Uzgel, 1992, s.224-225; Babuna, 2000, s.67-85).

*Avusturya Sosyal Demokratları: Otto Bauer ve Karl Renner, Sırp, Hırvat ve Slovenleri tek bir ulus olarak kabul ediyorlardı ve tek bir Yugoslav ulusundan söz ediyorlardı.

‘Yugoslav ulusu’ oluşturma ideası ne bu dönem ne de herhangi bir zaman gerçekleşebildi. Bunun nedenleri ise, ilk olarak Sırbistan’ın Yugoslavizm adı altında Sırplaştırma politikaları yürüttüğü için diğerk Yugoslav yöneticileri ‘Yugoslav ulusu’ değil, ‘sosyalist bir Yugoslavizm’ bilinci oluşturmak ve ulusal özelliklerini korumaktan yanaydılar. İkincisi ise, ‘Yugoslav ulusu’ oluşturma politikaların, ulusal sorun konusunda Yugoslavya i politikasındaki etkisi, ulusların daha milliyetçi tepkiler vermelerine yol açmıştır. Bunların ötesinde en büyük etken ise, Yugoslavya’nın yapay bir devlet olmasından kaynaklanmaktadır. Yugoslavya’yı oluşturan uluslar ve etnik gruplar tarihsel ve sosyolojik bakımdan birbirinden büyük farklılıklar barındırmaktadır. Bu ulusların arasında ortak sosyo-kültürel ve tarihsel özelliklerin de olduğu bir gerçek olmasına karşın üzerinde uzlaşılması g farklılıkların da olduğunu söylemek mümkündür.

Etnik temelli kimliklerin düzenlenmesi konusu oldukça karmaşık olup evrensel geçerliliği olmamasından dolayı onu bir çerçeveye oturtmak her zaman g olmuştur. Yugoslavya’daki ulusal ve etnik kimlikleri toplumsal hayatta kendi konumlarını resmi ideolojiler bakımından bazen görmezden gelinmiş, bazen yok sayılmış, bazen de farklı bir tanımla belirlenmiştir. Mesela 1921 yılı nüfus sayımlarında millet sorulmuyordu, sadece anadil ve dini aidiyet üzerine nüfus tanımlanmıştır. Bu dönemde Kosova’da millet tespiti anadil üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ama Yugoslavya’nın yapısını göz önüne alarak etnik grupların dil bakımından tespit edilmesinin incelenmesi doğru bir veri mümkün olmadığı açıktı. 1931 yılında ise Yugoslavya bilincini oluşturmak amacıyla ilk defa millet zerine, Yugoslav ve diğerkleri diye, sorular sorulmuştur. Tito döneminde ise, ideolojik paradigmaya göre millet soruları düzenlenmiştir. 1948, 1953 ve 1961 yılında halk/milliyet/milli mensubiyet sorulmuştur; 1971 ve 1981 sayımlarında milliyet, millet ve etnik grup soruları yer almıştır. Fakat “hiçbirinde etnik kimliğe ilişkin bu kavramların ii doldurulmamıştır” ve anayasal olarak da tanımlanmamıştır, pratikte ise eşanlımlı kavramlar kullanılmıştır. Eşitlik her ne kadar anayasal bir hak olarak verilmişse de pratikte aralarında farklar vardı (Muzbeg, 2012, 18-23; Babuna, 2000, s.67-85).

“Millet ilkesi, ulusal self-determinasyon hakkına sahip olmak demektir. Buna göre kendini yönetmek isteyen her ulus, bağımsız devletsel bir varoluş hakkına sahiptir”. Fakat Yugoslavya’nın terminolojisine göre ulus (millet: devlet kurma potansiyeli olan bir birimdi, federasyon içinde cumhuriyet oluşturuyordu) ile halkların (milliyet: federasyon içinde kurucu

unsur olamaz ve kendi başına bir federal birim meydana getiremezdi) tanımlanışı, kullanımı için uygulama mekanizmalarının geliştirilmesi sistemin işleyişi kolay olmamıştır (Muzbeg, 2012, 18-23). Bu kuralın gerçekliği tanımlamada yetersiz kaldığı açıktır; neden belirleyici bir ilke gücü taşıdığını anlamak güçtür. Özellikle Kosova Arnavutları için kabul edilemez bir “ilke” idi. Böylece Yugoslavya’daki Arnavut unsuru kendini yönetmek ve bağımsız olmak hakkından mahrum bırakılmıştır.

2.2 Arnavut Entelektüellerin Arasındaki Siyasi Ayrılıklar

1974 Anayasası’ndan sonraki yıllarda Kosova’da Sırbistan hükümetinin etkisi büyük bir ölçüde azalmıştır. Aynı zamanda kamu sektöründe de Arnavutların işe girme şanslarının arttırıldığı bir dönem oldu. Bu dönemde eğitim ve kültür alanında daha önce olmadığı kadar gelişmeler oldu. Priştina Üniversitesi’nin eğitim yoluyla Arnavut gençleri Arnavut kültür ve tarihi hakkında bilinçlendirmesi açısından önemli bir görevi üstlenmiş olduğu söylenebilmektedir. Bu gelişmelerin yanı sıra 1978 yılında Fadil Hoxha cumhurbaşkanı yardımcısı olarak seçildi. İlk defa Yugoslavya devletinde bir Kosova Arnavut’u böyle yüksek bir mevkide görev almıştır. Yugoslavya devletinde Kosova Arnavutlarından hiyerarşi açıdan ikinci önemli kişi ise Kosova Bölge Komitesinin Cumhurbaşkanı, Mahmut Bakalli idi (Vickers, 2004, s.224-225).

Bu gelişmelerin ardından Kosova Arnavutları arasındaki milli/statüsü meselelerinde olan siyasi ayrılıklar daha da kesin bir şekilde biçimlenmiştir. Genel hatlarıyla iki taraf olarak ele alınabilmektedir. Yugoslavya devletine karşı -özellikle Sırbistan devletinin politikalarına karşı- olan grupları ve Yugoslavya devleti strüktüründe yer alan kişilerdir. Aynı zamanda bu tarafların arasında geçmiş hakkında da -özellikle İkinci Dünya Savaşı dönemi için- farklı görüşlere sahip oldukları söylenebilmektedir.

Yugoslavya’ya karşı olan grupların ideolojik temeli çok çeşitliydi: sert milliyetçi Marksistlerden, ulusal-demokratlara ve etno-ulusçulara kadar çeşitli grupları barındırmaktaydı. Birbirine ideolojik görüşleri bakımından zıt olan bu grupların hepsinin -neredeyse- etno-politik hedefiyle ilgili ortak bir amacı vardı: Kosova’nın Arnavutluk Cumhuriyeti ile birleşmesi idi. Yine bu grupların “Anavatan” söylemi bütün merkez politik paradigmasını kapsamaktaydı. O dönemde teknik ve politik olarak gerçekleşmesi pek mümkün olmayan; fakat Arnavutluk’un izdüşümü-Arnavutların idealize edilmiş bir vatani olarak- ideolojik yayılmanın en yüksek yerini almıştır. Bu gruplar için, Arnavutluk ile birleşmesi, Kosova Arnavutlarının siyasi direnişi ve

Yugoslavya'nın siyasi rejimlerine karşı olan yolun nihai hedefiydi. Bu platform/yol Kosovalı Arnavut etno-milliyetçileri için tartışmasız bir ideolojik ilke idi (Gorani, 2011, s.215).

Yugoslavya devletinin içinde Kosova'yı bir parça olarak gören ve nihai hedefi Arnavutluk ile birleşmesi olmayan; aynı zamanda devletin/kamu strüktüründe yer alan entelektüeller, yukarıdaki bahsettiğimiz gruplara karşı idiler. Bu entelektüeller tarafından 1974 Anayasası Federasyonun yetkilerini büyük bir ölçüde kısıtlama ve Kosova'nın özerk yetkilerini artırması sürecini cumhuriyet statüsünü elde etmenin tek yolu olarak görülmekteydi. Sırbistan'ın bu gruplara karşı kullandığı söylemleri bu entelektüeller tarafından da kullanılmıştır. "İrredentist gruplar" ve Yugoslav kardeşlik ve beraberliğini bozan gruplar olarak da adlandırılmıştır. Bu grup genelde "şiddet içeren direnişlere" karşı olduklarını hep vurgu yapmaktaydılar (Schmitt, 2012, s.192). 1968 Ekim ayında Kosova Arnavut öğrencileri 'Kosova-Cumhuriyet' sloganı ile yaptıkları protestolara da karşı çıkmışlar. Kosova sorununu yalnızca Yugoslavya'nın bir iç meselesi olarak ele alınması ve Yugoslavya iç düzenini göz önüne alarak bir çözüm bulunabileceği fikrini desteklediler. Bu tarafların aynı zamanda geçmişi, şimdiki ve gelecek zamanı hakkında farklı görüşlerine sahip oldukları için Kosova'nın geleceği için de ayrı fikirlere sahiptiler.

Bu dönemde pratik etkileri ve siyasi güç bakımından Kosovalı Arnavut "irredentist" olarak bilinen gruplar oldukça etkisizdi. Aynı zamanda uluslararası destekli olan Yugoslavya rejimi de bu grupların sesinin uluslararası arenada duyulmamasına neden olmuştur. Yugoslavya rejimi sadece kendi mevkilerinde yer alan Arnavut bürokratları Kosova halkının meşru temsilcileri olarak tanımaktaydı. Şimdi Kosova Arnavutlarının sorunu ve milli kimlik hakkında bu grupların savunduğu düşüncelerini ve önemli olaylara -1968 ve 1981 olayları gibi- nasıl yaklaştıklarını ele alınmaktadır. Şunu belirtmemiz gerekmektedir ki, iki tarafta da ideolojik, milliyetçi ve siyasi görüşleri bakımından homojen gruplaşmalar söz konusu değildir. Bu görüşlerin gelişme süreci açısından ve temaları açısından statik değildi; aksine dinamik ve değişen epistemolojik temellere dayanan bir süreç söz konusu olduğu söylenebilmektedir.

2.2.1 1981 Olayları

1981 yılındaki protestolar 500 öğrenci tarafından 'yemek' ve 'koşullar' sloganlarıyla başlayan olay yerine gelen polisin bazı öğrencileri gözaltına alarak bu eylemin 'yoldaşlarımızı istiyoruz' sloganına dönüşmesine sebep olmuştur. O gün bir futbol maçından çıkmış gençler eyleme

katılıyor kalabalık gitgide büyüyordu ve artık sloganlar resmi makamlara yönelik daha genel bir eleştiri tonuna bürünüyordu. Böylece ancak sabaha doğru kalabalık dağıldı. Bundan iki hafta sonra bu sefer sadece başkentte değil diğer büyük şehirlerde de ve daha büyük ölçüde yüzlerce Arnavut gençleri sokaklara döküldü. Bu sefer yavaş yavaş açıkça politik nitelik taşıyan sloganlar da ortaya atılmıştır. En önemli siyasi niteliği taşıyan sloganlar ise, “Kosova-Cumhuriyet”, “Biz Arnavutuz, Yugoslav değiliz”, “Arnavutluk ile Birlikte” gibi sloganlar öğrenciler tarafından atılmaktaydı. Bu protestolara lise öğrencileri, metal işçileri, inşaat işçileri vs. katılınca iş ciddiye bindiği için resmi makamları alarına geçirdi. Protestolar daha ciddi bir politik eyleme dönüşmeye başlayınca bunu engellemek amacıyla Yugoslavya’nın başka bölgelerinden özel birimler getirildi ve sokağa çıkma yasağı ve ardından olağanüstü hal de ilan edilmiştir. Bu olaylara katılan Arnavutlardan hem Prishtine hem Belgrad’daki Komünist Parti ileri gelenleri, “serseriler” ile uğursuz bir “karşı-devrimci örgütü ”ün bileşimini suçlu tutmuştur (Schmitt, 2012, s.231-233; Malcolm, 1999, s.392-393). Prishtine Üniversitesi ve bazı profesörleri Yugoslav makamlar tarafından Arnavut milliyetçiliğinin ocağı ve irredentist olarak etiketlenmiştir. Sırbistan’ın en büyük gazeteleri, Komünist Gazetesi, Borba Gazetesi ve Tanjug Gazetesi tarafından Kosova’ya ve Prishtine Üniversitesi’ne karşı bir karalama kampanyası başlatılmıştır (Vickers, 2004, s.244-245). Bu olaylardan sonra Arnavut entelektüelleri ve bürokratları kesin bir şekilde iki gruba ayrılmıştır. Bir tarafta protestoları destekleyen grup vardı diğer tarafta ise bu protestolara karşı çıkan ve katılımcıları hem “karşı-devrimci” hem de “irredentist” olarak nitelendiren grup.

2.2.2 Ukshin Hoti’nin Kosova Meselesi Üzerine

Kosova sorununun Arnavutlara tarihsel haklarının -self determinasyon hakkı- tanınmasıyla ve Arnavutların da birleşme hakları olması gerektiği düşüncesinde olan yeni Arnavut entelektüellerden birisi de Ukshin Hoti idi. Arnavut siyasi felsefesinin oluşması üzerine kaleme alınmış çalışmaların başında Hoti gelmektedir. Hoti, Yugoslavya’nın siyasi mozağini vurgulayarak Sırp siyasetçileri kendi ulusuna ayrıcalık tanıyarak diğer uluslardan daha yüksek bir seviyede tutarak Yugoslavya’da adaletsizliğe/haksızlığa yol açtığı kanaatini taşıyordu. Bunun aksine Arnavutlara hem cumhuriyet statüsünü hem de tek bir ülkede yaşama hakkı tanımayan Yugoslav devleti hem kendi prensiplerine hem de evrensel prensiplerine aykırı davranmaktaydı.

Hoti’ye göre Arnavut toprakları küresel güçlerin çıkarlarının kesiştiği bir nokta olduğu için ikiden fazla ülkeye bölünmüştür. Yugoslavya’daki Arnavutlar bazen farklı dönemlerde ayrı

tanımlamalarla tanınmıştır. Yirminci yüzyılın başında iki büyük kampa ayrılmış büyük güçler Arnavutluk'un sınırlarını daraltarak küçük ve "pratik" bir Arnavutluk'u yaratmışlardır. Yine büyük güçler (Churchill ve Roosevelt) İkinci Dünya Savaşı sırasında Bujan Konferansından çıkan sonuçları ihmal ederek eski Yugoslavya'nın sınırları değişmeden bir daha aynı sınırlar içinde kurulmasından yana oldukları için Kosova bölgesi kendi ana vatan sınırlarının dışında kaldı. Yugoslavya'da Kosova'ya otonomi verilmesinin nedeni bir nevi Arnavutluk'a birleşmemesi için bir taviz olduğu görülmektedir. Ona göre aynı zamanda bu gidişatin sonucunda Kosova 1974 otonomi ve 1981 cumhuriyet talepleri de olmuştur. Fakat o diğer uluslar için geçerli olan evrensel değerlerin, Arnavutlar için de olması gerektiğini düşüncesindeydi. Avrupa'nın diğer ulusları gibi, Arnavutların da birleşme hakkı olduğunu savunmaktaydı (Hoti, 1997, s.78-87).

Hoti, Kosova'nın cumhuriyet statüsünü elde etmesi ile ilgili iki taraflı bir sonuç/çıkar olacağını vurgulamaktaydı. İlki, Kosova'nın cumhuriyet olarak teşkilatlanması, Arnavut halkının temel çıkarlarından birinin karşılanması; Arnavut halkının birleşmesine doğru ilk adım olarak nitelenmekteydi. Böylece sonunda hem Arnavutlar, hem Yugoslavya hem de tüm Balkanların siyasi bir istikrara kavuşmasına sebep olacaktır. İkincisi ise, Arnavut halkının birleşmesi Avrupa bütünleşme süreçleri bağlamında gerçekleştirilmelidir. Bu birleşme anti-Sırp ya da anti-Sırbistan bir eylem olarak değil, Yugoslavya'daki diğer ulusların hakkı olduğu gibi Arnavutların da cumhuriyet teşkilatlanması ve birleşmesi bir temel hakkıdır. Nasıl iki Almanya'nın birleşmesi anti-Sovyet bir eylem olmadığı gibi Arnavutların birleşmesi de öyledir. Aynı zamanda bu süreç tüm taraflar için en uygun çözüm olacaktır; hem Arnavutları hem de Sırpı dış güçlerin menfaatleri uğruna araçsallaştırmaktan kurtaracaktır; böylece Balkanlar ve Avrupa'da yeni ilişkilerin güçlenmesine yardımcı olacaktır (Hoti, 1997, s.87-89).

Hoti 1981 protestoları hakkında bir nevi Arnavutların tarihinin akışını değiştiren ve niceliği niteliğe dönüştüren bir olay olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda bu olay ile Arnavutlar adaletsizliğe ve baskıya karşı olduklarını daha önce olmadığı bir şekilde hem teorik hem de pratik alanda gösterdiler. Bu yılın olayları Belgrad resmi makamları tarafından 'karşı-devrimcilik' olarak nitelendirilmiştir. Hâlbuki Hoti'ye göre 'karşı-devrimcilik' tanımının esas anlamı "devrimden sonra oluşan sosyal sisteme karşı bir siyasi eylem..." olduğu için Kosovalı Arnavutların taleplerini göz önüne alırsak burada 'karşı-devrimci' bir eylem söz konusu

olmadığı açıktır. Çünkü 1981 Cumhuriyet teşkilatlanması talebi ‘karşı-devrimcilik’ ile herhangi bir ortak noktası yoktu. Bu nedenle Kosova’nın Cumhuriyet teşkilatlanması talebi tarihsel olarak Arnavut ile Sırp milletinin arasında yeni bir nitelikli ilişki olmasına yol açar; negatif dış etkilerden sıyrılması ve iki milletin arasında yeni yaratıcı enerji kaynaklarının doğmasına yol açmaktadır. Bütün bunların ‘karşı-devrimcilik’ ile hiçbir ortak noktası olmadığını dile getiriyordu (Hoti, 1997, s.97-102).

2.2.3 Rexhep Qosja’nın Kosova Meselesi Üzerine

Kosova’nın en önemli entelektüel, edebiyatçı-yazar ve akademisyenlerinden biri olan Rexhep Qosja’ya göre de Arnavut sorunu tarih seyrinde bölünmüş bir halkın meselesidir. Qosja Kosova’nın önde gelen Bilim ve Sanat Akademisi üyelerinden birisidir. Qosja, döneminde sanat ve bilim camiasında bulunan entelektüelleri fikirleriyle tesir altında bırakmıştır. Qosja’ya göre 1912 yılından beri bölünmüş olan Arnavut toprakların tek bir ülkede yaşama hakkı tanımayan Avrupalı güçlerin de bu ‘tarihi hatada’ payı vardır. Bu tarihi hataya müsaade eden Batı Avrupa ancak Arnavutlara yeniden birleşme hakkı tanıyarak telafi edebilir. Qosja Yugoslavya’daki Arnavutların işgal altında olduğunu açıkça olarak ifade eden ilk entelektüellerden birisiydi (Halili, 2018, s.68-69).

1981 yılındaki protestolara açıkça destek veren ilk ve nadir Arnavut entelektüellerinden birisi Qosja idi. Sırp makamlarınca başlatılan Kosova’ya ve Prishtine Üniversitesi’ne karşı karalama kampanyasına karşı çıkmıştır. Bu protestoları Kosovalı Arnavutlar milli çıkarları açısından değerlendirirken daha iyi günlere yol açacağına inanmaktaydı. Kosova sorununun yalnız self-determinasyon hakkı tanınmasıyla çözülebileceğini ve Yugoslavya’daki Arnavutların diğer uluslarla eşit bir ulus muamelesi görmelerini savunmaktaydı. Self-determinasyon ve eşitlik hakları olmaksızın Güney Balkanlar’da barışın olmayacağı konusunda ısrarcıydı. Qosja aynı zamanda kendi halkının haklarını savunmayan konformist Arnavut elitlerini ağır bir şekilde eleştirmekteydi. Çünkü ona göre Kosova sorunun çözülmemesinde elit kesiminin de payı vardı. Kosova ulusal sorununun güç kullanarak nihai bir şekilde çözülmeyeceğini düşünüyordu. Bunun ancak çözümü erteleyeceğini ifade etmekteydi. Yugoslavya’nın dağılmasıyla bütün Arnavutların bir devlette birleşerek milli birlik fikrinin hayata geçeceğine inanmaktaydı. Fakat Qosja Kosova sorununu tek bir faktörün sonucu olarak görmeyip siyasi, diplomatik, ekonomik, jeopolitik, dini gibi çeşitli faktörlerin etkili olduğuna vurgu yapmaktaydı. Bu bağlamda Kosova sorununun

çözümü tarihi, demografik ve etnik temeller üzerine aranıp Avrupa'daki gelişmelerin ışığı altında olması gerektiği fikrini savunmaktaydı. Qosja Avrupa'ya entegrasyon ve Arnavut kimliği hakkında "...bizi böyle olduğumuz gibi, kimliğimizle, İslam ve Hristiyanlık değerlerimiz, asırlarca sergilediğimiz hayatta kalma mücadelesiyle, değerlerimizden taviz vermeden ve realiteyi değiştirmeye çalışmadan Avrupa'ya entegre olma yolunda devam etmemiz gerekmektedir" şeklinde değerlendirmekteydi. Böylece Kosova sorununun demokratik bir şekilde çözülmesi ve mevcut kimlikle (etnik-kültürel-dini) entegre olunması gerektiğini vurgulamaktaydı. Kosova sorununun adil bir şekilde çözülmeden Balkanlar'ın Avrupa'ya entegrasyonunu engelleyeceğini ve barışın olmayacağı görüşündeydi (Halili, 2018, s.69-74).

2.2.4 Yugoslavya Makamlarında olan Kosovalı Arnavut Elitlerinin Kosova Meselesi Üzerine Görüşleri

Birkaç Arnavut yöneticisi 1981 olaylarını "reaksiyon" ve "karşı-devrimci" olarak yorumluyordu. O zamanki Kosova'nın cumhurbaşkanı Xhavit Nimani bu protestoları organize eden kişileri 'Milli Cephe'nin ve 'Legalite'(Meşruiyet) hareketinin devamcıları olduklarını dile getiriyordu. Fadil Hoxha da bu olayları organize edenleri en kötü şekilde aşağılayarak köktenci eylemler olarak değerlendirmiştir (Vickers, 2004, s.248-258). O zamanki Kosova'nın içişleri bakanı (1943-1990) Rrahman Morina, '80li yıllarda devamlı olarak bütün Arnavut milli hareketlerine karşı çıkıp onları engellemek/yok etmek için bütün gücünü kullanmıştır (Schmitt, 2012, s.193).

Genelde bu olayları temel alarak bu grubun Kosova sorunu ve kimlik üzerine düşüncelerini izah edilecektir. Genellikle bu kesim tarafından '81 olaylarını organize eden ve destekleyen kişileri "Marksist-Leninist" olarak adlandırılmaktaydı. İlegal olarak nitelenen grupların Arnavutluk ile temasta olduklarını ve onun tarafından kışkırtıldığını öne sürülüyordu. Xhavit Nimani Yugoslavya'daki bütün Arnavutların bir yönetim biriminin altında olması talebini reaksiyoner ve irredentist olarak değerlendiriyordu. Bunun amacı Yugoslavya'nın 'beraberliği ve kardeşliği'nin bozulmasına yönelik bir hamle olduğunu öne sürmekteydi. Fadil Hoxha ise, 'Büyük Arnavutluk' milliyetçilik ideasının Sovyetler tarafından desteklendiği ileri sürüyordu (Kabashi, 2014).

1981 olaylarının başlangıç nedenleri her ne kadar ekonomik bir arka plana dayansa da kısa bir zamanda politik nitelik taşımaya başladı. Bu olayların zemini daha karmaşık bir yapıya sahipti.

Bir nevi ilerde Kosova'nın statüsü ve halkın kimliğini belirleyici olaylar olmuştur. İki tarafın perspektifinden baktığımızda daha net bir şekilde siyasi ayrımı görmekteyiz.

Kosova'nın statüsünün meselesi bir nevi halkın kimliğiyle de doğrudan bağlantılıydı. Kosova'daki yaşanan Arnavut halkı 1971 Anayasa Değişiklikleri ile de yine millet statüsüne yükselemeyen milliyet statüsünde olmaya devam ediyordu. Bu bağlamda '81 olaylarının statükoya karşı gerçekleştirildiğini söylemek de mümkündür. Çünkü bu durum Kosova'nın hem ekonomik, hem kültürel hem de siyasi alanlarını doğrudan etkilemekteydi. Bu olaylara karşı olanlar '71 ve '74 Anayasa Değişiklikleri ile Yugoslavya'daki bütün millet ve milliyetler arasında eşitlik sağlanıp aynı zamanda özerk bölgelerinin yetkilerini arttırmasıyla adalet de sağlandığını savunuyorlardı. Bu düzeltmelerle özerk bölgeler neredeyse diğer cumhuriyetler ile aynı düzeye gelmesiyle kendi ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel problemlerini çözebilme durumuna geldiklerini öne sürüyorlardı. Bu bağlamda '81 eylemlerinin "Kosova Cumhuriyet" sloganları zararlı ve karşı-devrimci eylemler olarak değerlendirilmiştir (Hoxha, 1983, s.90-91).

Bu grup bunun devamında bir milletin iki devletinin olmasını hem o milletin çıkarları için hem de uluslararası arenada zararlı bir giriş olduğunu savunmaktaydılar. Aynı zamanda Yugoslavya'da Arnavut devleti kurulmasının talebi hem Kosova Arnavutlarının çıkarları aleyhine hem de Yugoslavya'daki eşitlik ve kardeşlik aleyhine bir girişim olduğu kanaatini taşıyorlardı. Bu girişimin Yugoslavya sosyalist uluslarının öz-yönetimini yitirmesine sebep olacağını savunarak bunun temelinde irredentist bir görüş/ideoloji olduğu öne sürdüler. "Kosova Cumhuriyet" talebi Yugoslavya'nın üç cumhuriyetinin sınırlarının değişmesini ve yeniden sınırların çizilmesini gerektiren bir talep olduğu için hem AVNOJ kararlarına hem de Yugoslavya anayasasına karşı bir girişim olduğu değerlendirmelerin de bulundular ((Hoxha, 1983, s.92-94).

Kısaca bu iki tarafın farklarını dört madde altında özetleyebiliriz:

1. Kosova'nın statüsüyle ilgili yaklaşımları: birinci grup**4, diğer uluslar için geçerli olan evrensel değerlerin, Arnavutlar için de olması gerektiği düşüncesini savunuyorlardı. Bundan dolayı Kosova'nın da bir cumhuriyet olması gerektiği kanaatini taşıyorlardı. Karşı taraf ise, '71 ve '74 Anayasa Değişikliklerini yeterli bulup Yugoslavya'nın istikrar,

**Yugoslavya karşı olan grupları

beraberlik ve kardeşliğini ön planda tutarak Kosova'nın özerk statüsünü savunarak bunun korunmasının Kosova Arnavutları için hayati çıkar olduğunu savunuyorlardı.

2. '81 olaylarıyla ilgili tutumları: birinci grup, Arnavutlar adaletsizliğe ve baskıya karşı olduklarını gösteren ve Kosova'nın Cumhuriyet teşkilatlanması talebini güçlü bir şekilde dile getiren olayları olarak değerlendiriyorlardı. Bu olayları, Arnavutların da kendini her ulus gibi yönetmek, bağımsız devletsel bir varoluş hakkına sahip olmak için bir girişim olarak görmekteydiler. Diğer grup tarafından ise, bu olayları organize eden kişiler "Marksist-Leninist" olarak adlandırılmaktaydı. Aynı zamanda bu grupların Arnavutluk ve Rusya ile temasta olduklarını ve onlar tarafından kışkırtıldığını öne sürüyorlardı. '81 protestolarının talebini reaksiyoner ve irredentist olarak değerlendirmek bunun amacını Yugoslavya'nın 'beraberliğin ve kardeşliğinin' bozulmasına yönelik bir hamle olduğu kanaatini taşıyorlardı.
3. Arnavutluk ile birleşmesi yaklaşımları: birinci grup, Kosova Arnavutlarının cumhuriyet teşkilatlanması ve birleşmesinin temel hakkı olduğu kanaatini taşıyorlardı. Kosova bölgesi kendi ana vatan sınırlarının dışında kaldığı için Yugoslavya'daki Arnavutların işgal altında olduklarını nitelemekteydiler. Bu grubun nihai hedefi bütün Arnavutların bir devlette birleşerek milli birlik fikrini hayata geçmesiyle gerçekleştireceğini savunuyorlardı. Diğer taraf ise, Arnavutluk ile birleşmesi fikrini bir karşı-devrimci fikir olarak değerlendirmekte onu durdurmak/önlemek için bütün gücün kullanması gerektiğini öne sürmekteydiler. Arnavutların bir yönetim birimin altında olması talebi reaksiyoner ve irredentist olarak görülmekteydi. Bunun arkasında 'Büyük Arnavutluk' milliyetçiliğinin yattığını savunuyorlardı.
4. Kimlik meselesiyle ilgili tutumları: birinci grup tarafından üst kimlik olarak Arnavut kimliği görülüyordu. Bu kimlik üzerine de etno-politik amaçları şekillendirilmekteydi. Bununla ilgili ortak bir amacı vardı: Kosova'nın Arnavutluk Cumhuriyeti ile birleşmesi. Bu grupta 'Anavatan' söylemi bütün merkez politik ve kimlik paradigmasını kapsamaktaydı. Böylece Kosova sorununu mevcut kimlikle(etnik-kültürel-dini) demokratik bir şekilde çözülmesini ve entegre olunması gerektiğini vurgulamaktaydı. Diğer taraf ise, Yugoslav devlet kimliğini üstte tutan ve Arnavut kimliğini bir alt kimlik olarak gören merkez paradigmasında 'Yugoslavya beraberliği ve kardeşliği' yer almaktaydı. Bunun üzerine de bu grubun etno-politik söylemi inşa edilmiştir. Bundan

dolayı Yugoslavya kimliği bir üst kimlik görüldüğü için Kosova'nın da yer olarak Yugoslavya'nın bir parçası olarak entegre olmasını ve Arnavut kimliğinin bunun bir alt kimliği olması gerektiğini savunmaktaydılar.

Fakat 1989 yılında Sırbistan Anayasasının değişiklikleriyle başlayan süreci Kosova'nın özerklik yetkilerinin ortadan kaldırmasıyla Arnavut entelektüeller arasındaki tartışmalar da farklı bir boyut almaya başlamıştır. Bu anayasa düzeltmeleri merkezci bir devlet yolu açıp Kosova'nın pozisyonunu minimize etmiştir. Böylece Kosova özerk bölge statüsünü yitirip '74 Anayasasıyla kazanılan özerkliğini kaybetmiştir. 3 Şubat 1989 yılında Sırbistan Milli Meclisi'nin onayladığı düzeltmelerle Kosova bölgesi tamamen Sırbistan'ın kontrolü altına girmiştir. Kosova Arnavutları bu hamlelere karşı çıkmıştır. Bu hamleler '74 Anayasası ile güvence altında olan özerklik ve haklar statülerine son verilmesinin başlangıç süreci olarak algılanmıştır. Bu süreçten sonra Kosova Arnavutları tarafından tamamen farklı bir siyaset izlenmeye başlanmıştır. İlk defa, kısa bir zamanda bile olsa, bütün Kosova Arnavutlarını temsil eden bir siyasi hareket oluşmaya başlamıştır.

2.3 Kosova'nın Özerkliğinin Kaldırılması

Sırp milliyetçileri 1974 anayasasının Sırbistan'ı üç parçaya ayırdığını ifade ederek bu anayasaya karşı büyük tepki gösterdiler. 1987 yılında Yugoslavya'nın prezidyum önermesiyle Kosova'nın otonomi statüsünün kaldırılması bildirilmiştir. Yugoslav anayasasına göre özerk bölgelerle ilgili o bölgelerin meclislerinden onay almadan bir değişiklik yapılmaması gerekli olmasına rağmen aşırı sağ Sırp bloku buna yönelik bütün siyasi söylemini yöneltmiştir. Böylece Kosova'daki partinin komitesini Arnavutlardan temizlenmiş ve Yugoslav Federal yetkilileri tarafından Kosova'ya polis güçleri gönderilip hem yerel polis hem de yerel yargı yetkileri iptal edilmiştir. Bu hamlelere karşı Kosova bölgesinin her tarafında grevler ve mitingler olmuştur. Bu arada Kosova'ya askeri birlikler gönderilmiş ve olağanüstü hal ilan edilmiştir (Vickers, 2004, s.271-278).

24 Mart 1989 yılında Kosova bölge meclisinden anayasaya getirilen ek maddeler gereken üçte iki çoğunluk sağlanmaksızın baskı altında geçmiştir. Bunun ardından Belgrad'daki mecliste bu ek maddeler onaylanarak Kosova'nın özerkliği fiilen silinmiş olmaktaydı. Temmuz ayında bunu telafi etmek için toplam 123 Arnavut meclis üyesinden 114'ü meclisin önünde toplanarak Kosova'yı "Yugoslav federasyonu çerçevesinde eşit ve bağımsız bir bütün" ilan eden bir karar

çıkarılmıştır. Bu karar usulen geçerli değildi ama güçlü bir sembolik işaret olmuştur. Bu hareket ne kadar sembolik olsa da, ne kadar önemli olduğunu Sırp makamlarının yanıtı göstermiştir. Sırp makamları hem Kosova yerel meclisini hem hükümeti feshetmiştir. Böylelikle Kosova'nın özerk statüsünü temsil eden son kalıntılar da ortadan kaldırılmıştır (Malcolm, 1999, s.401-404).

Bütün bu olaylardan rahatsız olan Arnavut temsilcileri grevler ve eylemlerin yanı sıra Eylül ayında Kaçanik kentinde gizlilik koşullarında Kosova Cumhuriyeti'nin anayasasını ve seçilmiş devlet başkanlığı ilan etme kararı almıştır. Yeni cumhuriyetin anayasasıyla diğer yasalar uyumlu olmadığı müddetçe geçersiz sayılacağı ilan edilmekteydi. Böylece Kosova Yugoslavya federasyonunun içinde cumhuriyet ilan edilmiştir. Ertesi yılın eylülünde Kosova'yı hükümran ve bağımsız bir cumhuriyet ilan etme kararını onaylanmak için Kosova Arnavutları tarafından yapılan referandumda yüzde 87 katılım oranıyla referanduma katılanların yüzde 99'unun lehte oy kullandığı bildirilmiştir. Böylece referandum Arnavut siyasi ayağını bir araya getiren bir olay olmuştur. Devamında bu siyasi birlik politik bir hareketinin ortaya çıkma nedenlerden birisi olmuştur (Petritsch ve Pichler, 2002, s.53).

2.4 Kosova Demokratik Birliği'nin-LDK'nin Kurulması ve Paralel Strüktürlerinin İnşa Edilmesi Süreci

Kosova Arnavutları sosyal meseleleri yeniden değerlendirmenin yanı sıra yapılan anayasa değişikliklerine ve pratikte uygulamalarına karşı siyasi bir karşılık vermesi gerekmekteydi. Bu şekilde eski siyasi örgütlerin kaldırılması ve yeni partiler ile liderlerle ikame edilmesiyle siyasi sahnede dönüm noktası olmuştur. Böylece 23 Aralık 1989 yılında "Kosova Demokratik Hareketi" kurulmuştur. Bunun yanı sıra diğer partiler de kurulmasına rağmen '90larda LDK en önemli ve en büyük Arnavut siyasi örgütü olmuştur. İki ay içinde LDK'ye binlerce kişi üye olmuştur. Böylece kısa bir dönemde ve hızlı bir şekilde LDK Kosova Arnavutlarının en önemli siyasi hareketi olarak bütün Kosova'da yayılmaya başlamıştır.

Özerkliğin kaldırılmasından ve Arnavutların yönetiminden uzaklaştırılmasından sonra toplumun örgütlenmesinin temel faktörü siyasi ve sosyal paralel strüktürlerinin inşa edilmesiydi. Paralel kurumların inşa etmesi sürecinde LDK büyük bir rol oynamıştır. Bu paralel kurumlar Arnavutların direnişinin yeni biçimiydi. Bu organizasyonun en önemli parçalarından birisi eğitim kurumları idi. Kosova Arnavutları bu kurumları finans etmek için yeni bir finansal sistem yaratmışlardır. Kosova dışındaki yaşayan Arnavutlar maaşlarının yüzde 3'ü Bon'da yer alan

Kosova hükümetine ödüyorlardı. Bu şekilde yeni inşa edilen paralel kurumlar finanse edilmekteydi. Bu bütçeden en büyük pay eğitim sektörüne ayrılıyordu (Petritsch ve Pichler, 2002, s.66). Bu düzeni hem içerde hem de uluslararası arenada meşrulaştırmak için Arnavut partileri 24 Mayıs 1992 yılında genel seçimleri organize ettiler. Bu seçimlerde meclisteki 130 milletvekilinden 96'sını LDK kazandı, 5 milletvekilini Arnavut olmayan Müslümanlar kazandı ve 29 milletvekilini ise diğer Arnavut partileri kazanmıştır. Bu mecliste Sırp ve Karadağlılar yer almayı reddettiler. İbrahim Rugova Kosova'nın cumhurbaşkanı olarak %99,5 oy ile seçildi (Vickers, 2004, s.316). Bu şekilde Kosova'nın paralel strüktürleri tamamlanmış ve aynı zamanda Kosova'nın siyasi sahnesinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu gelişmelerden ardından Arnavut siyasi aktörlerin arasındaki tartışmaların da yönü değişmiştir. Daha öncede Arnavut siyasetçilerin arasında olan gruplaşmaların, küçük bir sayının dışında, bu dönemde siyasi temel konularında aynı çizgide yürümekteydiler. Artık cumhuriyetten az herhangi bir teklif/anlaşma Arnavutlar için kabul edilemezdi. Kosova'da yaşayan Arnavutlar için Arnavut kimliğinin vazgeçilmez bir unsur olduğu bir daha ortaya çıkmıştır. Bu dönemde aynı zamanda hem kimlik hem de federasyon bakımından Yugoslavya ideasının sonun başlangıcı olmuştur. Bu dönemde daha önce görülmediği şekilde 'Yugoslav ulusu' oluşturma ideasının bir Sırplaştırma politikası olduğu apaçık ortaya çıkmıştır. Hırvatistan ile Sırbistan arasında savaşın başlamasıyla da 'sosyalist bir Yugoslavizm' bilinci oluşturma çabalarının sonu olmuştur. Zaten 'Yugoslav ulusu' oluşturma politikalarının, ulusal sorun konusunda Yugoslavya iç politikasındaki etkisi, ulusların daha milliyetçi tepkiler vermelerine neden olmuştur. Bu gelişmelerden sonra Kosova statüsüyle (burada kimlik tartışmalarını da içermektedir) ilgili Arnavut siyasi aktörlerinin arasında en azından 1994 yılına kadar uzlaşılı platformu olduğu söylemek mümkündür.

90'ların ilk yarısında en önemli Arnavut siyasetçilerden biri de İbrahim Rugova idi. Hem en büyük Arnavut hareketinin başkanı hem de Kosova'nın cumhurbaşkanı olarak Kosova'daki en nüfuzlu isim olmuştur. Arnavutlar Rugova'nın öncülüğünde pasif direniş politikaları izlemişlerdir. Kosova'nın özerkliğin kaldırılmasını iki yönden, hem ulusal hem de siyasi, bakımından değerlendirmiştir. Rugova ve LDK Kosova için Yugoslavya içinde yeni bir cumhuriyet, yeni bir gelecek öngörmekteydi. Cumhuriyet, Kosova'da Arnavutların çoğunluk olmalarına rağmen diğer etnik/azınlık gruplar için de münhasır özgürlük, güvenlik ve gelişim imkânı sağlayacağı görüşündeydi. Rugova, çoğunluğu Arnavutlardan oluşan bir ülkenin, azınlık olan Sırp ve Karadağlıların idaresi altında olması, gerçek dışı olmakla birlikte aynı zamanda bu siyasetin

sürdürülmesinin mümkün olmadığını değerlendirmekteydi. Böylece Arnavutların etnik ve ulusallık ölçütleri bakımından da Yugoslavya'da özerkliğin en yüksek şekli-Cumhuriyet'i hak ettiğini ifade etmekteydi. Rugova'nın temsil ettiği bu düşünceler 95'e kadar neredeyse Arnavut siyasi platformunun tartışmasız ilkeleri idi (Miftari, 2013; Agani, 2002).

Kosova'nın statüsüyle ilgili tartışmaların/gelişmelerin aynı zamanda Kosova Arnavutlarının özneliği belirleyen tartışmalar/gelişmeler da idi. Bu dönemde Yugoslavya'nın durumunun değişmesiyle Arnavut siyasetçiler Kosova'nın statüsüyle ilgili farklı fikirler sunmuş ve harekete geçmişlerdir. İlk olarak, Kosova cumhuriyetinin Yugoslavya içinde kurulması, tarafsız ve hem Sırbistan'a hem Arnavutluk'a açık bir devlet olmasıydı. Bu problemi şiddetsiz ve normalize etmek amacıyla Kosova'nın belli bir süreçte bir uluslararası protektörat/hamilik altında yürütülmesi, aynı zamanda Sırp yönetimiyle uluslararası arabuluculukla Kosova sorunu hakkında diyaloga başlanması ve bu yolla çözüme kavuşması öngörülmekteydi. Ancak Yugoslavya'nın parçalanmasının başlamasıyla bu seçenek de çökmüştür. Bu durumdan sonra ikinci alternatif Arnavutların kendi kaderini belirlemek kalmış; bu da 1991 yılında referandumla yapılmış bir hamle ile gerçekleştirilmiş. Fakat uluslararası arenada destek almamış bir hamle idi. Zaman geçtikçe Balkanların durumunun değişmesiyle de bu iki alternatiften Kosova Arnavutluk'un sınırların dışında kalmasından beri yürütülen düşünce/alternatif daha bir güçlü şekilde ortaya çıkmıştır. Buna göre Kosova sorununun tek bir çözümü vardı, o da Kosova'nın kendi anavatan devletiyle birleşmesiydi (Baleta, 1999).

2.4.1 Kosova Arnavutlarının Arasında Anlaşmazlığın Büyümesi

1994 yılı boyunca Kosova sorunu ile ilgilenen istisnasız bütün uluslararası gazetmenler eğer durum böyle devam ederse Kosova'da da yakında savaş patlayacağını öngörüyorlardı. LDK ve Rugova'nın yürüttüğü pasifist direniş politikaları aslında Sırpların Kosova'yı rahatça kontrol altında yönetmesine sebep olmuştur. Rugova'nın politikaları Kosova meselesinin çözümü hakkında uluslararası toplumun görüşlerinin üzerine inşa etmekteydi. Bu politikalar sonuç vermeyince hem LDK içindeki tansiyonun yükselmesi hem de diğer Arnavut siyasi aktörlerin bu politikalara karşı memnuniyetsizliğinin artmasına neden olmuştur. Doğal olarak bütün bunları göz önüne alarak LDK üst yönetiminin politikalarına karşı bir hareketin ortaya çıkması bekleniyordu. Bu kavga LDK içindeki kişilerin/üyelerin iki gruba ayrılmasına neden olmuştur. Bu ayrılış Modernciler ve Bağımsızlıklar olarak ortaya iki grubun çıkmasına neden olmuştur. Bu

ayrılış sadece Kosova'dakilerin arasında kalmayıp LDK'nin dışında olan grupların arasında da gerçekleşmiştir. Modernçiler bir nevi yürüttüğü politikalarla statükonun devam etmesine neden oluyorlardı, bunlar Yugoslavya içinde otonomiye destekliyordular. Diğer grup ise ancak cumhuriyeti kabul gören kişilerdi. Bu dönemde Kosova siyasi hayatı LDK tarafından domine edilmekte ve aynı zamanda LDK kendi siyasi platformu için uluslararası camianın desteğini almak amacıyla demokratik bir Arnavut milli hareketinin ortaya çıkmasına engel olmuştur. LDK'nin pasifist politikalarına karşı memnuniyetsizliğin artması Kosovalı Arnavut gençlerinin farklı bir çözüm aradığı anlamına geliyordu. O zamanki şartları göz önüne alarak şiddete başvuran bir çözüm olacağı kaçınılmazdı (Vickers, 2004, s.338-346).

1995 yılında Rugova politikalarına karşı eleştirilerin daha da büyümesi devam etmekteydi. Bu seslerden akademik camiadan en önemlileri Adem Demaçi ve Rexhep Qosja idiler. İkisi de son beş senede Rugova'nın yürüttüğü politikaların Kosova Arnavutlarına herhangi bir katkı sağlamadığını kanaatini taşıyorlardı. LDK yönetimi yumuşaklık ve Kosova Arnavutlarının davasına zarar verme iddialarıyla suçluyorlardı. Bu gelişmeler yeni bir döneme yol açmasına sebep olmuştur.

2.5 Kosova Yugoslavya'nın İlk Ve Son Meselesi

Dayton Antlaşması Konferansında Kosova meselesi değerlendirilmediği için Kosova Arnavutları kendi tutumlarını bir daha değerlendirmek zorunda kaldılar. Arnavutların Yugoslavya savaşına karşı yürüttüğü pasif politikalar Dayton barış müzakerelerine çağırılmamasına neden olmuştur. Artık bütün Kosovalı gençler için Kosova'nın yeni Yugoslavya'da bir özerk bölge olarak kalması kabul edilemez bir konu olmuştur. Bu aynı zamanda Kosova'daki yaşayan Sırp için de kabul edilmezdi. Bu antlaşma bölge barışını sağlamak amacıyla yapılan bir anlaşma olmasına rağmen Kosova meselesi ele alınmamıştır. Bu durum Kosova Arnavutları açısından sivil itaatsizlik ve şiddet karşıtı siyasetin başarısız olduğu anlamına gelmekteydi (Petritsch ve Pichler, 2002, s.79-81).

Bütün bu gelişmelerin ardından Kosova'daki Arnavut direnişi artık siyasi boyutu geçerek silahlı ayaklanma evresine geçmeye başlamıştır. LDK üst yönetiminin politikalarına karşı olan grup sahada Rugova'dan farklı bir siyaset izlemeye başlamıştır. Bu grupların arasında olan farkların iki yönü üstünde durulmalıdır: ilki, cumhuriyet statüsünü elde etme yoluyla ve ikincisi ise, nihai hedefle ilgiliydi. Yine iki grubun birleştiği nokta cumhuriyet statüsü olmasına

rağmen onu elde etme yöntemi yolu bu grupları ayırmaktaydı. LDK ve Rugova yürüttüğü pasifist ve barışçıl politikalarıyla cumhuriyet statüsü elde edilebilir kanaatini taşıyorlardı. Bunu LDK üst yöneticilerinden Fehmi Agani gibi entelektüeller Kosova meselesi ile ilgili Yunanistan'ın Rodos şehrinde ve diğer yerlerde yapılan konferanslarda sürekli dile getiriliyordu. Agani sık sık asıl mesele bizim ne istediğimiz konusu değil, istediğimizi nasıl ve hangi yöntemlerle gerçekleştirebileceğimiz söz konusu olduğunu dile getiriyordu. Ona göre bütün Arnavut siyasi hareketi Kosova meselesinin çözüm yolunu ancak barışçıl çözümle olacağı kanaatini taşıyorlardı (Agani, 2002, s.75-79). Fakat sahada özellikle 1995 yılından sonra Arnavutların farklı çözümler arayışında olduklarını görmekteyiz. LDK siyaseti ile aynı fikirde olmayan diğer gruplaşma ise, Kosova meselesini sadece son dönemin sorunu olarak algılamayıp Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinden beri kalan bir sorun olarak görmekteydi. Bu meselenin iki milletin -Sırp ve Arnavut milletinin- arasında bir mesele olduğu fikrini savunuyorlardı. Kosova'nın işgal altında olduğunu ve bu sorunun Arnavut ulusunun çözülmeyen bir meselesi olarak değerlendirilmesi gerektiğini kanaatini taşımaktaydılar. Kosova sorununun Yugoslavya'nın çökmesiyle başlamadığını; bu sorunun Kosova bölgesinin 1912 yılında Sırbistan tarafından işgal edilmesi ve birinci Yugoslavya tarafından ilhak edilmesiyle ana vatan Arnavutluk devletinin sınırlarının içerisinde olmasına izin verilmeyerek bu hususun başladığının kanaatindeydiler. Kosova meselesi ne Sırbistan'ın iç meselesi ne de Yugoslavya'nın iç meselesidir. Kosova meselesinin yalnız Kosova Arnavutlarının ve bütün Arnavut ulusunun gerçek bir şekilde self-determinasyon kullanma hakkıyla alakalı bir mesele olduğunu savunmaktaydılar (Baleta, 1999, s.77-78). Bu iki grubun arasında 'nihai hedef' konusunda da siyasi ayrılıklar yaşanmaktaydı. LDK ve Rugova "farklılıklara saygıya ve iletişime dayalı modern bir konfederasyon, Yugoslavya içinde yeni bir Cumhuriyet ve demokratik bir gelecek" öngörmekteydi (Halili, 2018, s.79). Rugova Arnavutluk ile konfederasyon ideasını geleceğin ideası olduğunu, oysa şimdi Kosova halkının sadece bağımsız devlet oluşturmasıyla ilgilendiğini dile getiriyordu (Miftari, 2013, s.170). Rugova ve LDK tarafından böyle bir siyasetin -pasifist ve şiddetsiz politikaları- izlenmesinin üç nedeni vardı: Kosova meselesinin ulusallaştırması; uluslararası toplumunun Kosova sorununa müdahale etmesi ve aynı zamanda Sırbistan'la diyaloga girilmesiyle iki taraf için kabullenebilir bir çözüm bulmaktaydı. Kosova Cumhuriyeti çözümün bütün aktörler için kabullenebilir olmasını sınırların değişikliğinin söz konusu olmadığı teminat verilmekteydi. Bundan dolayı LDK'nin siyasi platformunda nihai hedef sadece Kosova Cumhuriyeti'nin kazanılmasıydı. Fakat Dayton'dan

sonra çoğu Arnavut tarafından LDK'nin hem çözüm yolu hem de nihai hedef ile ilgili olan siyasi platformu başarısız bir siyaset olarak değerlendirilmiştir. Böylece diğer Arnavut gruplaşmalar tarafından Kosova sorununun barışçıl yolla çözülemediği yalnızca Kosova'nın doğru ve nihai çözümü hedefleyerek çözebileceğini dile getiriliyordu. Kosova'nın cumhuriyet statüsünü alması/kazanması nihai hedefin bir ön aşaması olarak ifade edilmekteydi. Nihai hedef ise Kosova'nın Arnavutluk devleti ile birleşmesi ve böylece diğer tüm ulusların yaptığı gibi bağımsız, egemen bir Arnavut ulusu oluşturmaktır. Bundan başka çözümler ise, haksızlığa ve katliamlara ve yeni savaşlara yol açacağı düşünülmektedir. Şimdiye dek bölge istikrarı için hep Arnavutlar kurban olmuş ve böyle bir durum kabul edilemezdir. Aslında bu bölgenin istikrarı Arnavut milletinin diğer milletlerle eşit konuma gelmesiyle sağlanacaktır. Kısacası bu gruplaşma, cumhuriyet statüsünü tam ve nihai hedef olarak görmeyip aynı zamanda bu statüsüyle Kosova Arnavutlarının referandum yoluyla kendi kaderini belirleme hakkı da –yani Arnavutluk devleti ile birleşme hakkı- olması gerektiğini savunuyorlardı (Baleta, 1999, s.78).

Gördüğümüz gibi 90'lı yıllarda Arnavut siyasi alanında genel hatlarıyla Arnavut kimliği ve Kosova'nın statüsü hakkında siyaset alanında bir uzlaşma olduğunu söylemek mümkündür. Çoğu Arnavut siyasi aktörleri liberal değerlere dayanan bir demokrasi uygulamasından yanaydılar. Kosova'da yaşayan Arnavutlar ile diğer tüm etnik gruplara/azınlıklara eşit oranda barış, özgürlük, güvenlik, adil gelişim imkânı sağlamak ve huzurlu bir hayat garantisi için cumhuriyet statüsünün şart olduğuna vurgu yapmaktaydılar. Bu siyasi uzlaşma '91 yılında referandumla başlayıp Kosova'nın paralel strüktürlerini inşa etmesiyle devam ettiğini söylemek mümkündür. Kosova Arnavutları için Cumhuriyet talebi artık vazgeçilmez ve değişmez bir konu/husus olmuştur. Bu dönemde Arnavut siyasi aktörlerinin arasında onu elde etme yolları ile ve de nihai hedefle ilgili olan fikir ayrılığı dışında başka farklar yoktu. Bu siyasi platform 1994 yılında sarsılmaya başlayıp Dayton Antlaşmasından sonra Arnavut siyasi aktörlerinin iki gruba ayrılmasına neden olmuştur. Bu siyasi ayrılık sahaya da yansımıştır. Böylece 1996 yılının sonuna doğru silahlı direniş ortaya çıkmaya başlamıştır. Artık Kosova'da keskin bir şekilde iki farklı siyasi taraf oluşmuştur. Bu tarafların sadece siyasi platformu değil aynı zamanda sahadaki yaptıkları eylemler de farklıydı.

Kosova meselesinin silahlı mücadele ile çözülebileceğine inanan Kosovalı Arnavut tarafı 'Kosova Kurtuluş Ordusu (Arnavutça: Ushtria Çlirimtare e Kosovës)'nu kurmuşlar ve 1997

yılında açık bir şekilde Sırp yönetiminin unsurlarına karşı silahlı mücadeleyi başlatmışlardı. Sırbistan ve Miloseviç'in yürüttüğü politikalar: Kosovalı Arnavut sivillere karşı yaptıkları katliamlar, işlenen savaş suçları ve yürütülen etnik temizlik politikaları 1999 yılında uluslararası askeri -NATO müdahalesi- müdahaleyi getirmiştir. ABD başta olmak üzere diğer NATO ülkeleri de 78 gün boyunca havadan Sırbistan'ın bombalanmasını sağlamıştır. Böylece Sırbistan Kosova'dan geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ve 1999 yılında Kosova, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararıyla Kosova Geçici Yönetim Misyonunun (UNMIK) kontrolü altına alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK SONRASINDA ORTAK BİR ‘KOSOVACILIK’ KİMLİĞİ OLUŞTURULMASI İDEASI

3.1 Kosova’nın Uluslararası Protektörlüğü’nden Bağımsızlığa Kadar Süreci

Kosova’nın durumu 1999 Savaşı sonrası tamamen değişmiş ve 2008’e kadar Kosova’nın en önemli konularının güvenlik ve statüsü meseleleri olmuştur. Kosova 1999 yılından 2008’e kadar Kosova Geçici Yönetim Misyonu (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, UNMIK) kontrolü altındaydı. Bu dönemde UNMIK’un, KFOR (Kosova’da güvenliği sağlamakla görevli NATO önderliğinde çok uluslu bir barış gücü) ile beraber Kosova’da üç amacı vardı: Sırp otoritelerinin geri çekilmesinden sonra geçici bir yönetim kurmak; kendi kendisini yönetebilecek Kosovalı bir yönetim/idare kurumlarını oluşturmak ve Kosova’nın statüsünü uluslararası hukuka göre nihai bir çözüm bulmaktaydı. Kosova’nın nihai statüsünün belirlenmesi: sivil toplumun geliştirilmesi, hukukun üstünlüğünün tesisi, kendi kendisini yönetebilecek hükümet kurumlarının oluşturulması ve ekonomik yapılandırılmalarının sağlanmasına dayalıydı. Bu dönemde yargı, yasama ve yürütme güçleri UNMIK’un elindeydi. Bir nevi Kosova, Birleşmiş Milletlerinin ‘protektüratı’ olmuştur (Schmitt, 2012, s.265).

Kosova’nın statüsü meselesi yine en büyük sorun olmaya devam etmiştir. Bu sorun sadece siyasi bir sorun olmamış aynı zamanda ekonomik ve sosyal yapıları da etkilemiştir. Kosova’da 1999’dan 2008’e kadar ekonomik açıdan herhangi bir yapısal reform olmamıştır. Aynı zamanda Kosova’nın statüsünün belirlenememesi arazi ve teşebbüslerinin sahipsizliği dış yatırımların istenilen düzeyde olmamasına neden olmuştur. Bu zaman diliminin içerisinde olan gelişmeler Kosova’daki statükonun değiştirilmesinin şart olduğunu bir daha ortaya koymuştur. Kosova’nın statüsünü nihai bir çözüme kavuşturmak için Kosova Arnavutları ile Belgrad arasında 2005 yılında Kosova statüsü hakkında görüşmelere başlamıştır. Bu görüşmeler Birleşmiş Milletler gözetiminin altında yürütülmekte sonrası ise (2007) üçlü ‘Temas Grubu’ (AB, ABD ve Rusya) olarak bilinen gözetimin altında statü görüşmeleri devam etmekteydi. Fakat bu görüşmeler herhangi bir sonuca varmadı. Kosova’nın nihai statüsü hakkında görüşmelere zemin oluşturmak için görevlendirilen Finlandiya eski Devlet Başkanı Martti Ahtisaari, Temas Grubu’nun yaptığı

görüşmelerin ardından “Kosova’nın Statüsünün Düzenlenmesi amacıyla Yol Gösterici Prensipler” başlığı altında bir beyanat yayınlamıştır (Emel ve Rrapaj, 2016, s.43-59). Rehber niteliği taşıyan bu belgeye göre:

*Kosova’nın çok etnikli bir toplumu destekleyen kalıcı bir Kosova statüsü anlaşmasına önem verilmesi;

*Yugoslavya’nın dağılması ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan anlaşmazlıklar, etnik temizlik ve 1999 olayları ile BMMYK 1244 kapsamında uzun süre uluslararası yönetim döneminin şekillenmesi Kosova’nın statüsünün belirlenmesinde dikkate alınması;

*BM Özel Elçisi Martti Ahtisaari’nin çalışmalarının güçlü bir şekilde desteklenmesi;

*Hükümetin âdem-i merkezileştirilmesi için etkili hükümlerin atılmasının statü yerleşimi için çok önemli olacağı vurgulanması; âdem-i merkeziyetçilik, azınlık topluluklarının Kosova’nın geleceğinde önemli bir parça olmaya devam etmesini sağlayabilir. Yerlerinden edilmiş kişilerin geri dönüşünün ivme kazandırılması ve Kosova’da nerede yaşayacaklarını seçebilme özgürlüğü tanınması;

*Tüm toplulukların birlikte yaşaması ve güvenli bir şekilde gelişmesini sağlayan sürdürülebilir bir statüye sahip olma ihtimalleri için taahhütleri çok önemlidir. Bakanlar ayrıca Kosovalı Sırp ve diğer azınlık topluluklarına, kaygılarının tamamen ele alınmasını sağlamak için statü sürecinin fırsatını ele geçirme çağrısında da bulunması;

*2005 yılı Kasım ayı Temas Grubu Yol Gösterici İlkeleri, Kosova’nın 1999 öncesi duruma geri dönüşü, Kosova’nın bölünmemesi ve Kosova’nın herhangi bir ülkeyle birlik olmaması gerektiği açıkça ortaya koyuldu. Uluslararası topluluğun bir çözümden sonraki geçici bir süre için, yerleşimin hükümlerine uyumu sağlamaya yardımcı olacak uygun uluslararası sivil ve askeri yapıları kurma istekliliğini yeniden dile getirmektedir. Çok etnikli bir temelde yürütülmesi gereken günlük yönetim, Kosova’nın usulüne uygun olarak seçilmiş temsilcileriyle birlikte dinlenmesi gerekli olması;

*Son olarak, müzakere edilmiş bir anlaşmanın ileriye dönük en iyi yol olduğunu vurgulandı. Herkesin yararına çalışmak için bir çözümün yapılabileceği koşulları yaratmaya yardımcı olacaktır. Tarafların yapıcı katılımı da Avrupa ve Avrupa-Atlantik geleceğinin yolunu açacaktır.

Bakanlar, Sırbistan ve Kosova'daki liderleri hem Kosova'nın hem de Sırbistan'ın geleceği için gerçekçi ve ileri görüşlü önerilerin ortaya çıkması için gereken siyasi cesareti ve vizyonu göstermeye çağırılması gerektiği vurgulanmıştır (Statement by the Contact Group on the Future of Kosovo, 2006).

Yukarıdaki hususları olmazsa olmaz şartıyla bağlayan bir belge hazırlanmıştır. Temas Grubu Kosova'nın nihai çözümünün hem azınlıkta olan Kosovalı Sırp'ların haklarını korumalı, hem de nüfusun çoğunluğunu oluşturan Kosovalı Arnavutlar tarafında kabul edilebilir nitelikte bir çözüm olması gerektiğini savundular. Fakat Ahtisaari'nin tüm çabalarına rağmen hem Kosova Arnavutları hem de Sırp'lar arasında uzlaşma konusunda bir ilerleme sağlanamamıştır. Çünkü Sırp'lar Kosova'ya yalnız Sırbistan içerisinde özerkliği verilmesi tutumundan hareket etmekteydiler. Kosovalı Arnavutlar ise bağımsızlıktan başka bir çözümün kabul edilmez olduğunu belirtmekteydiler. Aynı zamanda "Ahtisaari Planı" Rusya tarafından da reddediliyordu (Emel ve Rrapaj, 2016, s.49-50). Bu koşullarda Ahtisaari "Kosova'nın Statüsünün Düzenlenmesi için Kapsamlı Öneri" başlıklı raporunda: "*Tavsiye: Kosova statüsü, uluslararası toplum tarafından denetlenen, bağımsızlık olmalı*" tek çözüm olduğunu belirtti. Fakat bu öneride Kosova'nın bağımsızlığı realist bir çözüm olmasıyla birlikte Kosova'nın siyasi ve yasal kurumları uluslararası yardımlarla ve uluslararası gözetimin altında bir süre daha geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda Kosova'nın yeni anayasası "*vatandaşlarının eşitliği üzerine kurulmuş çok etnikli, hukukun üstünlüğü ilkesine dayanan (...) toprakları üzerinde yaşayan tüm insanların barış ve refahını sağlamakla yükümlü demokratik bir yapı*" üzerine kurulması gerekli olduğunu dile getirmiştir. Bu raporda ayrıca, güvenlik, ekonomik, insan haklarının ve toplumsal hakların korunması, dini ve kültürel konuları da içermekteydi (Martti Ahtisaari, Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's Future Status, 2007). Fakat Ahtisaari'nin teklifi Rusya tarafından kabul görmeyince, çoğunluğunu Kosova Arnavutlarının oluşturduğu Kosova Parlamentosu, 17 Şubat 2008'de tek taraflı olarak Kosova'nın bağımsızlığını ilan etti. Bu bağımsızlık kararı ABD ve AB ülkelerinin çoğu tarafından ancak hukukun üstünlüğüne dayanan ve çok etnikli, çok kültürlü yönetim tarzı benimsenmesi; Ahtisaari Planında ortaya konan şartların karşılanması koşuluyla kabul edilmiştir (Emel ve Rrapaj, 2016, s.50).

3.2 UNMIK'nin ve Uluslararası Toplumunun “Kosovacılık” Kimliğinin Oluşturulmasında Etkisi/Rolü

UNMIK Misyonu uluslararası toplumun gözetiminin altında yönetilen Kosova'da –neredeysse tek etnikli olan bir Kosova'da bile (Arnavutların demografinin %90'ından fazla olduğu bir yer)– çok etnikli toplum modelini uygulamaya/tanıtmaya başlatmıştır. Bu girişim açık bir şekilde ilk düzenlemelerden bu yana tüm UNMIK belgelerinden (UNMIK Yönetmeliği 1/1999) Anayasal Çerçeveye kadar görülmekteydi. Kosova'nın her zaman bütün vatandaşlarının *entitesi* olarak belirlendiği, sonrası Arnavut olmayan azınlıklara (Kosova Meclisi'nde 20) ayrılan koltuklar ve bakanlıklar (en az 3 bakanlık); üçlü dil (resmi Arnavutça, Sırpça ve İngilizce) bir yönetim/idare oluşturulmuştur. Bu dönemde Kosova bir siyasi laboratuvara dönüşüyordu. Kosova'da Rousseau'nun "sivil din" anlayışında bir sistem kurulmaya yönelik politikalar izlendiğini söylemek mümkündür. Vatandaş sadakati, vatansever gibi prensipler/idealar üzerinde Arnavutları başta olmak üzere diğer etnik grupları da "Kosovalı" kimliğine dönüştürmeye amaçlanıyordu. Başka bir deyişle, Kosova'nın UNMIK tarafından yönetildiği yıllarda –neredeysse 10 yıl boyunca– Arnavut kimliğinin ilk ciddi kısıtlanması ve Kosovalı kimliğinin çok etnikli ile çok kültürlülüğünü uygulamasının dönemi yaşandığı görülmektedir. Bu dönem aynı zamanda yukarıdaki –Kosova statüsüyle ilgili– bahsettiğimiz Ahtisaari'nin Planı'nın da bir ön-hazırlık süreci olduğu söylenebilmektedir (Thaçi, 2017, s.141-142).

Ahtisaari'nin Planında önerilen “denetimli bağımsızlık” etnik kimliğin etkisinden arındırılması, zamanla onu tamamen ortadan kaldırılması ve tüm milli sembollerini yavaş yavaş kamusal hayattan çıkarılarak uygulamaya çalışılıyordu. Bu modele göre Kosova yeni bir devlet olarak Arnavutların devleti değil, yeni bir “Kosovalı siyasi ulusu” yaratılarak Kosova'da yaşayan tüm halkların etnik, din, dil vs. köken ayırmaksızın ulusu olacaktır. Bunu Kosova'nın yeni bayrağı ve marşının seçilmesinde de açıkça görmekteyiz. Kosova'nın yeni bayrağı ve milli marşı Arnavutları temsil eden herhangi bir sembol içermemiştir (Thaçi, 2017, s.142-143). Komik yanı ise bağımsızlığı ilan edildiği günde Kosova Meclisi'nin koridorunda Arnavut milli mesajları içeren resimleri de kaldırılmıştır.

Bu olayda paradoks/çelişki olan hususlar ise bu Plan'ın amacı bir yandan ‘etnik’ etkisinden arındırılması iken, diğer yandansa her bireye bir topluluk/etnik kimliği yüklemektedir. Bu Plan'a göre Kosova Devleti vatandaşlık prensibinin üzerine bir devlet kurulması için milli azınlıkları

olarak değil sadece etnisiteye göre topluluklara ayrılması gerekir (Pula, 2007, s.109). Fakat Ahtisaari'nin Planının 1.3 maddesine göre “Kosova'nın Anayasası: *Kosova'nın çok etnikli bir toplum olduğunu tayin etmesi, eşitlik temeline dayanarak uluslararası tanınmış en üst düzeyde temel hak ve özgürlüklere tüm vatandaşlara tanınması ve bu hakların ve kimliklerinin korunması ve tanıtması tüm topluluklarının hakkı*” (Ahtisaari'nin Planı, 2008), olmasına rağmen kamusal alanında Kosovalı Arnavutların kendi milli kimliğinin sembolleri, kültürleri ve gelenekleri bir nevi yasaklamıştır. Buradaki diğer topluluklardan ayrı olarak Arnavutlara çift standartlar uygulanmaktadır. Teorik açıdan bakacak olursak bu plan Kosova'da yaşayan tüm halkların, kendi etnik kimliklerinden arındırılması ve “Kosovalı ulusu” kimliğine dönüştürmesine amaçlamaktaydı. Fakat pratikte bu plan sadece Kosovalı Arnavutlara karşı dayatılmış bir sistem olduğu söylenebilmektedir. Çünkü diğer halkların kamusal alanda kendi etnik değerleri ve sembollerini koruması ve tanıtması sakıncası olarak algılanmamaktaydı. Ama Arnavutlar bir nevi kendi milli sembollerinden mahrum bırakılmıştır. Kısacası bu durum Kosova'da yaşayan insanlardan her birinin bir topluluğa ait olmasına rağmen hiç birinin vatandaşlık kimliğine sahip olmamasını doğurmaktaydı. Yani teoride etnik olmayan bir devlet kimliği yaratılmak istenmiş ancak sistem pratikte yapılan hamlelere ters düşmekteydi.

17 Şubat'ta Kosova bağımsızlığının ilanından sonra "Kosovalı millet" fikri siyasi bir millet olarak, siyasal ve anayasal milletten söz eden Habermas'ın teorisi “anayasal vatandaşlığı”nın modeline benzeyen bir sistemi uygulamaya başlamıştır. Bu Kosovalı Ulusu, Balkanlarda yeni bir post-modern ve post-milliyetçi, etnik olarak değil politik olarak tanımlanacağı, bir ulus modeli olacaktır. Fakat Zajmi göre böyle bir ulusun yapısı veya tipolojisi Kosova'nın bağımsız siyasi-teritoryel, hukuki ve kimlik argümanlarını ihmal ettiğini anlamına gelmektedir. Zajmi'ye göre ihmal edildiği noktalar: Kosova'nın iki milyonluk Arnavut gerçek ulusal demografisi ve teritoryel yapısı ve Kosova'nın tarihsel, coğrafi, ulusal-yapısı ve siyasi şahsiyetliyi olmaktadır (Thaçi, 2017, s.143-144).

Aslında ilerdeki “Kosovacılık” kimliği hakkında yapılan tüm teorik çalışmalar, devletsel ve kurumsal inisiyatifleri bu dönemde yapılan gelişmeler üzerine inşa edilmiştir. Bundan dolayı Kosovacılık ideası her ne kadar geleceği inşa etmesiyle ilgilenirse olursa olsun onun kaynağı Kosova'nın statüsünün elde edilmesi sürecine ve Ahtisaari'nin Planına dayatmaktadır. Bu idea

aşağıdan (halktan) yukarıya doğru bir gelişme/süreç değil, şimdiye kadar yukarıdan aşağıya doğru bir süreç/proje olmuştur.

3.3 Bağımsızlık Sonrası “Kosovacılık” Kimliğinin Üzerinde Görüşler

Kosova'nın siyasi süreci diğer eski Yugoslav devletleri gibi benzer bir siyasi kadere sahip olmamıştır. Bu nedenle Kosova'daki kimlik ve devlet inşası süreçleri de farklı bir süreç/vaka olmaktadır. Bundan dolayı Fatos Lubonja Ahtisaari'nin Planı'nı ulusu oluşturan bir devletin projesi olarak görmektedir. Ona göre aslında bu proje, ulusu oluşturma sürecinin devam etmesidir. Lubonja, Kosova'daki ulus oluşturma süreci Ahtisaari'nin planına göre –siyaset terminolojisinde ulus devleti olarak bilinen– XIX. yüzyıldaki Alman veya İtalyan kültürel ulusu projesi gibi değil; bu proje birçok devlette: Fransa, ABD ve İngiltere olduğu gibi ulus devleti projesi olduğunu söylemektedir. Bu projeye yeni bir devletin –yeni bayrağı ve yeni sembolleriyle– kurulması amaçlanmaktadır. Yeni devletin oluşmasıyla yeni bir kimliğin de oluşması süreci başlamakta; bu da Kosovalı Arnavutların daha önce sahip oldukları kimliği ya da sahip olmak istedikleri kimliğe sahip olamaz anlamına geldiğine vurgu yapmaktadır. Lubonja, kimlik oluşumu bir süreç olduğu için kimlik kaybolmaz sadece değiştiğini düşünceyi savunmaktadır (Lubonja, 2008).

Diğer taraftan, Ermal Hasimja, Kosovalı elitlerin çok etnikli ve çok kültürlü değerlerini uygulamalarında katkısı olmaksızın Kosovalı kimliğini yaratmanın imkânsız olduğunu belirtmektedir. Bu kimliklerin oluşmalarında klasik modellerde olduğu gibi, Kosova seçkinleri de doğal olarak yeni bir devlet varlığının sınırları içinde bir bütün olarak iktidarı konumlandırmayı amaçlayacağını belirtmektedir. Hasimja, sembollerin ya da Arnavutça bağlantılarının herhangi bir biçimde değişmesi, önemli bir değişiklik olmayacağını çünkü değeri gerçek değişimden ziyade değişimin yorumlanmasından yattığını savunmaktadır. Bundan dolayı Arnavutlar aynı dil, hatta standart diline daha yakın bir dil konuşmaya ve aynı yolda kültür üretmeye devam edecekler; fakat bu pan-Arnavut kimliğinden farklı olarak bir Kosovalı kimliğinin, Avusturya-Alman düalitesine benzeyen bir kimliğin, yaratılmasını engellemeyecektir (Hasimja, 2007, s114). Diğer bir deyişle, Hasimja'ya göre yeni Kosovalı kimliğin üzerine inşa edilmiş olduğu kimlikleri reddetmesi gerektiği ve aynı zamanda Kosova vatandaşları için de Kosovalı kimliğinin edinilmesi için kendi etnik kimliklerin terk edilmesi anlamına gelmemektedir (Emel ve Rrapaj, 2016, s.53).

Nexhmedin Spahiu (2010, s.37-45) ise, Kosova Arnavutların hala bir topluluk olduğunu söyler ve ilerde ulus olacaklarını savunmaktadır. Kosovalı Arnavutları bir toplum (ulus) oluşturmaya çalışan hala bir topluluk olduğunu vurgulamaktadır. Yeni ulusun oluşumuyla Kosova vatandaşlarına ne yararı var soruya; ulus olarak şekillendirmeden devlet de inşa edilmez olarak cevaplamaktadır. Bunun devamında Arnavutlar etnisite açısından birdir; fakat ulus olarak birden fazla olabildiğini eklemektedir. Spahiu, ulusu: *“toplum olarak organize edilen insanların süreçler aracılığıyla çıkar temelinde bir topluluğudur; kendisini bilen ve başkaları tarafından bilinen, değer üreten ve tüketebilen, devleti inşa edebilen bir politik yapıdır”* şeklinde yorumlamaktadır. Fakat yukarıdaki düşüncülerinin aksine “Kosovalı Kimliğini” çok etnikli bir kimlik olarak görmemektedir. Şimdilik Kosovalı kimliği hala tek-etnikli bir yapıya sahip olduğunu düşünmekte fakat ilerde çok etnikli bir ulus olabilecek potansiyeline sahip olduğunu belirtmektedir. Bunun nedenleri ise şu maddeler altında özetlemektedir:

- *Kosova'nın milli kahraman kayıtlarında olan askerlerin etnik açıdan hepsinin Arnavut olması;
- *Farklı etnik grupların üyeleri arasındaki olan her olayda, her seferinde medya tarafında, tarafların ait oldukları etnik grubunun belirtmesi;
- *Farklı etnik gruplar arasındaki evliliklerin nadir olması;
- *Ahtisaari'nin Planı'nda Sırp lar söz konusu olunca Kosovalı kimlik/ulusuna entegrasyon hedefinden sapıyor olması;
- *Kosova Sırp larının Sırp milletinin ayrılmaz bir parçası hakkı tanınması olması;
- *Kosova Sırp larının hem Kosova hem Sırbistan vatandaşı olması hakkı tanınması; aynı zamanda kendi okullarında Kosova'nın okul/ders müfredatından ayrı bir müfredatı (Sırp müfredatını) kullanılması olmasıdır.

Spahiu bütün bunları göz önünde bulundurarak Kosova'nın ulusu hala bir tek-etnikli ulus olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Din açısından da yine ikili din –İslam ve Katolik– olduğunu söyler. Çünkü Arnavut Ortodoks kilise ve manastırları Sırp Ortodoks Patrikliğinin yönetimin altında olduğu için çok-dinli bir yapıya sahip olduğumuzu söylemek güçtür (Spahiu, 2014, s.173-177).

Yukarıdaki fikirlerinin sentezi olarak İbrahim Gashi'nin fikrini ele alabiliriz. Ona göre bu fenomeni teorik perspektifinden ele alırsak, tamamen imkânsız görünmemektedir. Fakat

Kosovalı kimliğinin, Kosova devletinin oluşturulması sürecinde en azından iki aşamaya bölünebilen tarihsel süreç içerisinde mümkün olabilmektedir. İlk aşama Kosova'da hem etnik hem de siyasi kimliği içeren çifte kimlik söz konusu bir süreçken, yani Kosova Arnavutları, Kosova Sırları, Kosova Türkleri gibi, hem Kosovalı hem kendi etnik kimliğine sahip olacaktır. İkinci aşamada ise, Kosovalı kimliğinin oluşturulmasına geçilecektir. Fakat ikinci aşamanın/gelişme başarısı devletin konsolidasyon derecesine bağlı olacaktır (Gashi, 2007, s.119).

Bütün bu teorik çerçevelerinin yanı sıra 'Kosovalı' kimliği oluşturulma sürecinde kamu kurumlarının nasıl işlediğini ve bu kurumların vatandaşlarıyla nasıl ilişki kurduklarını büyük bir önem taşıdığını söylememiz gerekmektedir. Kamu kurumlarının kimliğe nasıl bağlı olduklarını daha iyi anlamak için, diğer kurumlara kıyasla, örneğin akrabalık ve özel şirketlerle karşılaştırıldığında, kendi görev ve amaçlarına bakmak yararlıdır. Akrabalık bağları doğal olarak güçlü duygusal ve kimlik bağlarını engellemekte çünkü onlar sadece aile ilişkilerine özel ilişkililerdir. Özel şirketler, tüketici ile ürün ya da hizmetler arasında duygusal bağlar kurmaya çalışabilirler, fakat onların amaçları yalnızca hissedarlara kâr elde etmeyi sağlamaya amaçlamaktadır. Öte yandan kamu kurumları, vatandaşlarına demokratik süreçlerinde formüle edilen öncelikler temeline göre hizmet etmektedirler. Vatandaşlar birbirlerini tanımayabilirler, ancak hepsi aynı güvenlik, altyapı ve sosyal hizmetleri alırken bunun karşılığında vergi ödüyor ve seçimlere katılıyorlar. Kamu kurumlarının görevi sadece demokratik olarak ortaya konmuş olan programlarını uygulayarak vatandaşlarına en iyi şekilde hizmet vermesidir. Vatandaşlar, devlete ve hizmetlerine eşit bir kolektif statüye sahip oldukları için duygusal kimlik bağları, aidiyet ve ortak değerler kamu kurumları tarafından beslenmektedir. Vatandaşlar arasında ortaya çıkan ortak değerler, devletin siyasetini şekillendirmek için bir kamusal söylem platform haline gelmektedir. Bundan dolayı Aasmund Andersen, "Kosovalı" kimliğinin oluşturulma sürecinin başarılılığının tarafsız bürokratik uygulamaların yürütülmesini engelleyebilecek akrabalık bağlarının büyük bir önem taşıdığını söylemektedir. Aynı zamanda vatandaşlar anonim değilse, eşitliklerini uygulamanın zor olacağını ve memurların, kendi akrabalık ağındaki müşterileri kapsayan davalarda tarafsız ve tamamen akılcı ilkeleri uygulamakta zorlanacağını vurgu yapmaktadır. Yeni kabul edilen modern bürokratik kültürü, akrabalık bağlarını değiştirecek kadar güçlü olmayabildiğini söyler. İkincisi, Andersen, Kosova'nın modernleşme seviyesi yükseldikçe daha az etnik temelli bir milliyetçilik olacağını beklemektedir. Dolayısıyla bu

koşullarda Kosova örneğinde teritoryel temelli etnik olmayan Kosovalı kimliği oluşumu kaçınılmaz bir şey olduğunu söylemektedir (Andersen, 2007, s.105).

3.4 İcat Edilmekte Olan Bir Kimlik: “Kosovacılık”

Bu başlığın amacı teorik çerçevenin perspektifinden icat edilmekte olan “Kosovalı” kimliğini izah etmektedir. Bu kimliğin teorik çerçeveye oturabileceğimize yönelik teorik arka planını izah ederek pratikteki uygulayışını ve teorik söylemini göz önüne alarak ne denli başarılı olacağını bir sonuca varmaya çalışmaktayız. Bunu daha iyi anlamak amacıyla ilk olarak kimliğin yeniden üretimiyle ilgili olan Umut Özkırmılı'nın ve çok katmanlı (multi-layerd) konseptini kısaca izah edilecektir. İkincisi ise, şimdiye kadar pratikteki yapılan hamleleri analiz ederek nasıl bir sonuç doğurabileceği açıklamaya çalışacaktır.

Özkırmılı (2010, s.147-176)'na göre tüm milliyetçiliklerdeki milleti oluşturan bütün niteliklerin listesini yapmak mümkün değildir. Bu yönde, “*milliyetçilik kültür ve siyaseti birleştirir, siyasetin kültürleşmesini ve kültürün siyasileşmesini içerir; bütün milliyetçiliklerde ortak olanın, yani hem siyasi hem de kültürel olgular oldukları gerçeğinin üstünü örttüğünü*” ortaya çıkarttığını söylemektedir. Milli kimliklerin devlet kurumları aracılığıyla yeniden üretildiği için milletleri heterojen ve değişime açık yaptığını vurgu yapmaktadır. Fakat yine bu süreç ulus-devletin kurulmasıyla da sona ermemektedir. Bu süreç devam etmekte olan Durkheim'in tabiriyle milletin kendisini tekrar ve tekrar inşa etmesi gerekmektedir. Kimliğin yeniden üretimi ile ilgili kurumsal yöntemi sadece devlet kurumlarıyla sınırlı değil gündelik hayatın değişken koşullarında da oluşturulur ve yeniden üretilmektedir. Buna vesile olan kurumlar –aile, okullar, işyeri, medya, sanat gibi– günümüz toplumlarının başat ideolojik aygıtlarını oluşturmaktadır. Aynı zamanda bunun pekiştirilmesinde güçlü bir arka plan olarak siyasal söylemler, kültürel ürünler vb işlev görmektedir. Bu bağlamda “ortak bir söylem” ortaya çıktığı görülmektedir. Bir taraftan bu “ortak söylem” belirli faaliyet biçimlerinin makbul görülmesini sağlarken diğer taraftansa diğerlerini kabul edilmez ilan etmektedir. Bu anlamda “*protesto ve direnişin biçimleri ve dili dahi kayda değer bulunmak veya duyulabilmek için baskı/tahakkümün biçimlerini ve dilini benimsemek zorundadır*”. Böylece milliyetçiliğin kavramlaştırıldığı biçimi Roseberry'nin “hegemonya” imgesine birebir uyduğunu görmekteyiz (Özkırmılı, 2010, s.147-176).

Bunun devamında kimliğin inşasında birkaç faktör daha merkezi rol oynamaktadır. Bunlardan merkezi önemde olan: mekân, simgesellik ve gündelik boyutlarıdır (Özkırımlı, 2010, s.163-175). İlerde ‘Kosovalı’ kimliği üzerindeki etkileri de görülmektedir. Burada Kosovalı kimliğini açıklamak için kullanılacak kuramsal çerçeve, kolektif kimlik oluşumu üzerindeki en etkili argümanlara dayanmaktadır. Bu bakış açısıyla kolektif kimlikler, aynı kültürü, dili ve tarihi paylaşan bir topluluğa ait olan normatif inançların temelinde inşa edilerek devlet düzeyinde ortak bir siyasi kimlik olarak kültür, dil, tarih vs. değişkenlerinin yanı sıra eşit politik ve sosyo-ekonomik hakları üzerine inşa edilmeye devam etmektedir.

3.4.1 Kosovacılık: Çok Katmanlı Bir Kimlik Olarak (A Multi-Layered Identity)

Kosovalı kimliğin ne olabileceği ve ne olacağı tartışması politik nüanslarla yüklü aşırı hassas bir konudur. Bu analize ortak bir yaklaşımla başlayabilmek için “Kosovalı Ulusu”nun bütün karmaşıklığını göz önünde bulundurmalıyız. “Çok katmanlı (multi-layerd)” ve “kurumsal kimliği” kavramları üzerinde durularak bu ulusu nasıl kavramlaştırabileceğine dair bir model/görüş önerebiliriz. “Kosovalı kimliği“ Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra çok önemli bir konu olmuştur. Son gelişmelerin ışığında Kosova'nın bağımsız ve egemen bir devlet olarak uluslararası alanda tam tanınmasıyla ilgili zorluklarla birlikte, kimlik konusu büyük bir endişe konusu haline gelmiştir.

Günümüzün post-Modernist dünyasında kolektif kimliklerin çok katmanlı (multi-layerd) olma eğilimine dayanıyor, ulusal (kültürel) kimliğin birinci mertebeden kavramından, devlet ya da devlet-üstü (supra-state) gibi post-ulusal kimlik kavramlarını da içerecek şekilde ilerliyor. Çok katmanlı kimlik (multi-layerd identity) kavramı perspektifinden ulusal kimliklerin –birinci dereceli konsept olarak– ortak dil, gelenek ve tarih anlatılarına dayanan belirli bir ulusal kimliğe ait olduğu savunuluyor. Devlet kimlikleri ise – ikinci dereceli konsept olarak– kolektivitelerin kendilerini “tek bir ekonomi ve bölgesel hareketliliğe ve tüm üyelerin ortak yasal hakları ve görevleri” ne dayanan belirli bir siyasi kimliğe ait olduğu savunulmaktadır. Aynı zamanda kolektiflerin kendilerini devletten daha geniş bir siyasi alana ait olarak tanımladıkları üçüncü dereceli bir kavram olarak görülebilen devlet-üstü (Avrupa) kimliği eklenmektedir. Avrupa Birliği örneği olduğu gibi bütün topluluklar/üyeleri için ortak ekonomik, politik ve sosyal çıkarlara veya değerlere dayanması bir birlik olmasıdır (Aruqaj, 2013, s.8-15).

Çok katmanlı konseptin perspektifinden Kosovacılık kimliği üç dereceli bir kimlik olarak üç süreçten/aşamadan geçilmesinin gerektiğini söylemek gerekmektedir. Kosova'yı çok katmanlı bir toplum olarak kavramsallaştırmak, Özkırmımlı'nın argümanı/konsepti ile çatışmaz. Aksine, Kosovalı vatandaşların politik kimliğini kurumsal bir çerçeveye (devlete) bağlı olduğunu ima eder. Buradaki argümanın amacı insanların tek yönlü basit bir “aidiyetliğe” sahip olmadıklarını izah ederek, bundan ziyade kimliğinin çok katmanlı olduğunu vurgulamaktadır. Böylece çok katmanlı bir kimlik modelinde, kimlikler dışlanmanın aksine birbirlerinin tamamlayıcısı olarak yapılandırılmaktadır. Kimliğin katmanları birbirleriyle çelişmez, aksine her katman kendi ayırt edici değişkenlerine sahip olduğu için birbirini tamamlar. Böylece insanlar ulusal kimlik düzeyinde etnik, kültür, dil veya gelenek olarak aynı kültürel değişkenleri paylaşırlar. Fakat siyasi kimlik düzeyinde ulusal kimliğinin değişkenleri farklı ise bile aynı politik ve sosyo-ekonomik hakları paylaşırlar. Diğer durumlarda ise, insanlar önceki ulusal ve siyasi kimliklere ek olarak kendilerini daha evrensel değerler ve normlar paylaşan daha büyük bir topluluğa kimliklendirmek isteyebilirler. Belli zamanlarda bu katmanlardan hangisinin daha belirgin veya önemli hale geleceği topluluğun bulunduğu sürecine bağlı olmaktadır (Jano, 2013, s.27-40).

İlk olarak –Kosovacılık üç dereceli ortak bir kimlik olarak– çok katmanlı kavramı açıdan –birinci dereceli konseptin perspektifinden– ortak dil, gelenek ve tarih anlatılana dayalı “Kosova’daki yaşayan halklar –özellikle Sırp ve Arnavutlar arasında– böyle ortak değerlere sahip olmadıkları açıktır. Bundan ziyade yeni Kosova devletinin halklarının ortak değerlerinin üzerine inşa edilen bir eğitim sisteminin yerine sübjektif ve Sırp yanlısı eğitim müfredatlarıyla ders işlemekte olan Sırp okulları vardır. Kosova Savaşı’ndan 19 sene sonra bile Kosova’daki Sırp okullarında Sırbistan’ın eğitim müfredatıyla ders işlemeye devam etmektedir. Bu müfredatlarında Kosova’nın eğitim müfredatından ayrı ve farklı tarih anlatımı ile karşı karşıdayız.⁵ Kosova’daki Sırp çocukların ders kitaplarının içerikleri Kosova’nın tarihi, devleti ve bağımsızlık süreciyle ilgili farklı ve zıt görüşlerden/anlatımlardan oluşmaktadır (Organization for Security and Co-operation in Europe: OSCE Mission in Kosovo, Azınlıkların Haklarını Değerlendirme Raporu, 2012). Diğer etnik grupların çoğu ise –Türkler, Goranlar vs.– Kosova’nın eğitim müfredatıyla ders işlemektedirler (Organization for Security and Co-operation in Europe: OSCE Mission in Kosovo, Azınlıkların Haklarını Değerlendirme Raporu,

⁵ <http://www.insajderi.com/ne-kosove-shkollat-serbe-mesojne-me-sistemin-e-serbise/>. (05.09.2018).

2012). Böylece Kosovalı Arnavutlar ve bu etnik grupların arasında yeni Kosova devleti ile özdeşleşmesi aynı zamanda entegre olunması imkânları daha yüksek seviyede olduğu söylenebilir. Aynı zamanda ortak eğitim sistemi “ortak bir ulusal kimliğin” oluşum sürecinin zeminini inşa etmesi yardımcı olabilmektedir. Bu aşamada “ortak ulusal kimliğin” oluşumunu, Nexhmedin Spahiu’nun de söylediği gibi, çok etnikli bir kimlik olarak görmek güçtür. Çünkü Kosova’nın kurtuluş savaşının ve bağımsızlığının narrasyonu Arnavutlar üzerine kurulmuş; Kosova’nın milli kahraman kayıtlarında olan askerler, etnik açıdan hep Arnavut’tur; farklı etnik grupların üyeleri arasındaki olan her olayda, her seferinde medya tarafında, tarafların ait oldukları etnik grubunu belirtiyor; farklı etnik gruplar arasındaki evlilikler nadir oluyor ve Ahtisaari’nin Planı’nda Sırplar söz konusu olunca Kosovalı kimlik/ulusuna entegrasyon hedefinden sapıyor olmaktadır. Aynı zamanda Kosova Sırpları hem radikal, hem de Avrupa Birliği yanlısı olan siyasi partiler bağımsızlığa karşı çıkıyor ve Kosova’nın bağımsızlığını tarihi bir yenilgi olarak algılıyorlar (Emel ve Rrapaj, 2016, s.54). Bütün bunları göz önüne bulundurarak bu aşamada en azından bu zamana dek ortak bir ulusal kimlikten bahsetmek güçtür. Zaten bu aşamada Kosova’da yaşayan halklar da aynı ortak ulusal kimlik değişkenleri içermemektedir. Bu gelişmeleri göz önüne alarak şunu belirtmemiz gerekir ki siyasi kimlik düzeyinde ulusal kimliğin değişkenlerinin farklı olmasına rağmen aynı politik ve sosyo-ekonomik hakları paylaşacakları için belirli bir siyasi kimlik aidiyeti daha kolay oluşabilmektedir. Çünkü çok katmanlı kimlik modeli/konsepti, kimliğin asla sabit olmadığını ve her zaman değişime açık ve sürekli değişim sürecinde olduğu fikrinden yanadır. Çok katmanlı kimlik modeli, ulusal kimliğin özgü ve istikrarlı fikrine karşı kimliğin katmanlı olduğuna ve kimlik katmanlarının inşasına önem vermektedir.

Bir devletin mensuplarının aynı ulusal kimliğe sahip olmasa bile aynı vatandaş kimliğini paylaşmaları çok önemlidir. Ortak bir siyasi kimliğin oluşturulmasında siyasi kurum yapısının kurulmasının zorunlu bir koşulu olmakla birlikte aynı zamanda bu kurum ortak bir kimliğin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Bir devletin işlev görmesi ya da var olması için her şeyden önce kendi sınırları içerisinde yaşayan her bireyi temsil etmesi gerekir öte yandansa bu sınırlar içerisinde olan her bireyin kendini o devletle tanıması gerekmektedir. Yani içindeki her topluluk kendi ulusal kimliği fark etmeksizin aynı sivil kimliği paylaşmalıdır. Bir devlet kimliği haklar ve ödevler politik kavramı olarak inşa edilmeli ve anlaşılmalıdır (Jano, 2013, s.34). Bu bakımdan Kosovacılık kimliğinin bir siyasi kimlik –devlet kimliği– olarak Kosova’da yaşayan tüm

insanları kapsayıcı olabilmesi ihtimalleri vardır. Fakat yukarıdaki da söylediğimiz gibi bunun başarılılığının Kosova devletinin konsolidasyon başarısı derecesine bağlı olmaktadır. Yani 'Kosovalı' kimliğini başarılı bir şekilde oluşturulabilmek için Kosova'nın kamu kurumlarının demokratik ve tarafsız işleminin büyük bir önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu kamu kurumlarını vatandaşlarına demokratik süreçlerinde formüle edilen öncelikler temeline göre hizmet etmeleri gerekmektedir. Devlet kendi vatandaşlarının hepsine aynı güvenlik, altyapı ve sosyal hizmetleri vererek vatandaşlar arasında ortak değerler ortaya çıkmasına yardımcı olarak bu şekilde devletin siyasetini şekillendirerek bir kamusal söylem platform haline gelebilmektedir. Bu şekilde Kosova'da yaşayan tüm bireyler için 'Kosovacılık' ortak bir siyasi kimlik haline gelebilmektedir. Özkırmılı'nın da söylediği gibi devlet kimliğinin kurulma süreci ulus-devletin kurulmasıyla sona ermemektedir. Bu süreç sürekli devam etmekte, milletin kendisini tekrar ve tekrar inşa etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda kurumsal kimliklerin devlet kurumları aracılığıyla yeniden üretileceği için milletleri heterojen ve değişime tabi yapmaktadır. Buradan yola çıkarak Özkırmılı'nın fikri çok katmanlı kimlik modeli ile bu noktada aynı seyrini savunduğu söylenebilir. Çok katmanlı konsepti dar milliyetçi bölünmeleri "biz" ve "onlar" gibi yeniden yapılandırır. Mesela Arnavutlar ve Kosovalı Arnavutlar, Makedonya Arnavutları ya da Karadağlı Arnavutlar farklı devletlerde yaşadıkları ve farklı devlet (siyasi) kimliklerine sahip olmalarına rağmen ortak bir ulusa kimliğini paylaşmalarına engel olmamaktadır. Aynı zamanda yaşadıkları devletteki diğer topluluklarla da aynı bir devlet (siyasi) kimliği paylaşmaları sakıncası görmemektedir (Jano, 2013, s.32-33). Üstelik hepsinin içinde yaşadıkları devlet ne olursa olsun ortak bir ulus-üstü ve devlet-üstü bir Avrupa kimliği hedeflemelerine engel olmamaktadır.

"Kosovacılık"ın ortak bir siyasi kimlik olarak oluşmasında bir dış husus da büyük bir önem taşımaktadır. O da Avrupa Birliği'ne entegrasyon yoludur. Bu da çok katmanlılığın üçüncü dereceli kimlik olarak kolektiflerin kendilerini devletten daha geniş bir siyasi alana ait olarak tanımladıkları devlet-üstü (Avrupa) kimliği eklenmektedir. Avrupa Birliği'nin bütün üyeleri için bağlayıcı ortak ekonomik, politik ve sosyal çıkarlara veya değerlere dayanması, bir birlik olması onun birliğine girmek isteyen ülkeleri (burada Kosova örneği) devlet olarak hem tüm kurumlarıyla daha demokratik olmasına hem de toplumsal düzeyde ortak bir mutabakatın sağlanmasına, ortak bir ülkünün paylaşılmasına imkân sağlayabilir. Dolaylı olarak bir yandan Kosova Devleti'nin kurumsallaşmasına ve daha demokratik olmasına ortak bir siyasi kimliğin

ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır. Diğer yandan ise devletten daha geniş bir siyasi alana ait daha evrensel değerler ve normlar paylaşan daha büyük bir topluluğa aidiyet oluşmasına imkân sağlayacaktır.

Sonuç

Çoğu zaman Kosovalı kimliği karşımıza bir soru işareti olarak çıkmaktadır. Umumi olarak en büyük ikilemi bu kimliğin hangi yolu alacağıdır. Bir taraftan Arnavut kültürünü tüm anlatıları ile yücelten Kosovalı entelektüel Arnavutlar, Arnavut kimliğinden ayrılamayan bir parçası olduğunu savunanlar, öte yandan ise Batı'nın anlatıları serbest piyasa ekonomisinin, demokrasinin ve insan haklarının evrensel değerlerin üzerine, dogmatik bir şekilde yüceltilen, bir Kosovalı kimliğinin oluşmasından bahsedenler mevcuttur. Bu sorun basit değildir; son gelişmeleri göz önüne alarak yukarıdaki versiyonların hiçbiri pratikte gerçekleştirilmesi mümkün olmayabilir. En kapsamlı ve gerçekçi olabilen versiyon ise Kosova'daki yaşayan insanların tüm faktörleri göz önüne alarak nasıl bir kimliği olabileceği söyleyen versiyondur. Buradan yola çıkarak çok katmanlı konseptin üzerine bir Kosovalı kimliği oluşmasının ihtimalleri yüksektir.

Birinci ve ikinci bölümlerde değinildiği gibi Kosovalı Arnavutlar için Arnavut ulusal kimliği ilk sıradaki kimlik olarak her zaman gelmekte ve aynı zamanda aynı kalmaya devam etmektedir. İcat edilecek başka bir ulusal kimliğe gerek olmamaktadır. Ancak ihtiyaç duyulan şey ise Kosovacılık kimliğinin demokratik bir siyasal kimlik olarak Kosova'daki yaşayan tüm bireylerin kapsayıcı kimliği olmasıdır. Bu kimliğin oluşmasında engel olabilecek iki durum söz konusudur: eğer bugünkü Kosova Devleti'nin tanınan sınırları değişirse ya da "Sırp Belediyeler Birliği" projesi uygulama kapsamına girerse Kosovalı kimliğini engelleyen bazı faktörler çıkabilecektir. Bu ikisi aşağıda kısacası nasıl bir engel olabilecekleri anlatacağız.

İlk olarak Kosovacılık kimliğin oluşmasında Kosova'nın nüfus yapısını ve teritoryel egemenliğini korunması çok önemli etkenler olmaktadır. Son zamanlarda Kosova ve Sırbistan arasında sınır değişimi ile ilgili bir anlaşma olabileceği fikirleri önemli Kosovalı yetkililer tarafından –Cumhurbaşkanı gibi- ortaya atıldı.⁶ Buna göre Sırbistan'ın güneyinde Arnavutların çoğunlukta yaşadığı üç belediyede: Preşeva, Medveca ve Bujanovci, Kosova devletine katılmak için bir referandum yapmak; diğer yandansa Kosova'nın kuzeyinde çoğunlukta Sırp yaşayan toprakları ise Sırbistan'a vermektedir. Eğer bu fikir gerçekleşirse Kosova devletinin demografik haritası etnik sınırlar üzerinde çizileceği anlamına gelmektedir. İlerde bu politikalar Kosovalı Arnavutların Arnavutluk devleti ile birleşme ideasını daha güçlü bir şekilde istemelerine ve

⁶ <http://zeri.info/aktuale/209115/a-do-te-kete-shkembim-te-territoreve-me-serbine-flet-presidenti-thaci/>. (9.11.2018)

şimdiki Kosova anayasasında bunu gerçekleştirmek için engel olan maddelerin önemi yitirmesine neden olacaktır. Çünkü eğer şimdiki Kosova'nın sınırları değişirse bu madde çığnemiş olur ve diğer değişikliklere yol açabilmektedir. Aynı zamanda bu birleşme olmazsa bile Kosova Devleti'nin demografik bakımdan daha homojen bir devlet olmasına yol açacaktır. Bununla birlikte Kosovalı kimliğinin tek etnikli bir siyasi kimlik olarak inşa edilmesine yol açabilecektir.

İkinci önemli husus ise, "Sırp Belediyeler Birliği"⁷ projesinin kurulmasıdır. Çünkü bu projeye göre Kosova'da nüfusu yüzde 5 bile olmayan Sırpların, Kosova'nın yüzölçümünün yüzde 30'unu bir Belediyeler Birliği kurarak sınırlar içinde olan doğa ve mimari zenginlik açısından mekânları bu birliğin yetkisine bırakıyor. Aynı zamanda diğer yasal hakları da kendi yetkesine alıyor. Bu proje Kosova Anayasa Mahkemesi tarafından bu Birliğin bazı maddelerinin Kosova Anayasası'na aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.⁸ Ancak bu Birlik Anayasa'ya aykırı olan maddeler değiştirilerek yine de kurulursa Kosova'yı etnik üzerine bölen bir proje olacaktır. Bununla birlikte Kosova'da yaşayan farklı etnik bireylerin ortak değerleri benimsemelerine büyük bir engel olacaktır. Yukarıdaki değinilen iki husustan herhangi birinin ilerde gerçekleşmesi durumunda ortak bir devlet (siyasi) kimliğin oluşması önünde büyük engeller doğuracaktır. Çünkü her ikisi de kapsayıcı olamayacak etnik eğilimli olan projelerdir. Bu da ortak siyasi kimliğin oluşmasına engel olan gelişmelerdir.

⁷ <https://www.gazetaexpress.com/shkurt-e-shqip/asociacioni-i-komunave-me-shumice-serbe-cfare-eshte-e-pamundur-ne-kuader-te-kornizes-ligjore-te-kosoves-95859/?archive=1>. (09.11.2018)

⁸ <http://www.panorama.com.al/gjykata-kushtetuese-e-kosoves-rrezon-marreshjen-me-serbine/>. (09.11.2018)

Kaynakça:

Kitaplar:

Agani, F. (2002). *Pavaresia, Gjasa dhe Shprese*. Peje: Dukagjini Yayinevi.

Baleta, A. (1999). *Kosova: Nga Dejtoni Ne Rambuje*. Tirane: Koha Yayinevi.

Clayer, N. (2013). *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri*. A. Berktaş (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castellan, G. 1995. *Balkanların Tarihi: 14.-20. Yüzyıl*. A. Başbuğ (çev.), İstanbul: Doğan yayın holding.

Feraj, H. (2010). *Skice e mendimit politik shqiptar*. Shkup: Logos-A Yayınları.

Gashi, Sh. (2010). *Âdem Demaçi-Biyografi*. Prishtine: Rrokullia Yayınları.

Hall, R. (2003). *Balkan Savaşları 1912-1913*. M. Akad (çev.), İstanbul: Homer kitabevi.

Hoti, U. (1997). *Filozofia Politike e Çeshtjes Shqiptare*. Prishtine: UNIKOMB Yayınları.

Hoti, İ. (1999). *Te Dhena Te Panjohura Per Luften E Dyte Botrore*. Prishtine: Prishtina Tarih Enstitüsü Yayınları.

Hoxha, H. (1983). *Afirmimi I Kombesise Shqiptare Ne Jugosllavi*Nacionalizmi dhe Irredentizmi Stalinian Ne Shqiperi*. Prishtine: Rilindja Yayinevi.

Jelavich, B. (2006). *Balkan Tarihi: 20 Yüzyıl*. H. Uğur ve Z. Savan (çev.), İstanbul: Küre yayınları.

Jelavich, Ch. ve B. (2004). *The Establishment of the Balkan National States 1804-1920*. Tirane: Dituria Yayınları.

Jens Schmitt, O. (2012). *Kosova: Histori e Shkurter e Nje Treve Qenderore Ballkanike*. Prishtine: Koha Ditore Yayınları.

Luku, E. (2015). *Diplomacia Evropiane Ndaj Shqiperise: Ndermjet Dy Konferencave Te Paqes(1919-1946)*. Prishtine: Drejtoria per Kulture, Rini dhe Sport e KK Prishtine.

- Malcolm, N. (1999). *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*. Ö. Arıkan (çev.), İstanbul: Sabah Kitapçılık.
- Muja, H. (2013). *Ne Fene E Te Pareve*. Shkup: Logos-A Yayınevi.
- Miftari, V. (2013). *Rugova-Mendimi, Kultura, Politika (Rugova- Düşünce, Kültür, Siyaset)*. Prishtine: Faik Konica Yayınevi.
- Novosella, S. (2012). *'64 Kosova*. Prishtine: Logos-a Yayınları.
- Novosella, S. (2012a). *'68 Kosova*. Prishtine: Logos-a Yayınları.
- Novosella, S. (2012b). *'74 Kosova*. Prishtine: Logos-a Yayınları.
- Özkırımlı, U. (2010). *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Piraku, M. (2013). *Hasan Prishtina*. Prishtine: Kosova'nın Milli Kütüphanesi Yayınları.
- Petrtsch, W. ve Pichler, R. (2002). *Rruga e Gjate Ne Luftë*. Prishtine: Koha Ditore Yayınları.
- Spahiu, N. (2014). *Foshnjeria E Kombit Kosovar*. Prishtine:
- Spahiu, N. (2010). *Kombi Ne Inkubator*. Prishtine:
- Vickers, M. (2004). *Between Serb and Albanian*. Tirane: Toena Yayınları.

Makaleler:

- Andersen, A. (2007). The Kosovar Identity and Statehood. *Open Society Institute*. No: 101-109.
[file:///C:/Users/acer/Desktop/Punime/Arnavut%20milliyetçiligi/İdentiteti%20Evropian%20i%20Kosoves%20FORUM2015 English Shqip 681037.pdf](file:///C:/Users/acer/Desktop/Punime/Arnavut%20milliyetçiligi/İdentiteti%20Evropian%20i%20Kosoves%20FORUM2015%20English%20Shqip%20681037.pdf). (erişim tarihi: 10 Mart 2018).
- Aruqaj, B. (2013). Construction of Nationalism in the Republic of Kosovo. *The Politics of Deeply Divided Societies-Fall*. No: 3-19.
file:///C:/Users/acer/Desktop/Punime/Arnavut%20milliyetçiligi/Construction_of_National_Identity_in_the.pdf. (erişim tarihi: 06 Haziran 2018).

Babuna, A. (2000). The Albanians of Kosovo and Macedonia: Ethnic identity superseding religion. *Nationalities papers*, 28,1, ProQuest Central, s.67-85.

<http://www.hks.re/wiki/lib/exe/fetch.php?media=pe2015:babuna.pdf>. (erişim tarihi: 05 Temmuz 2018).

Gorani, D. (2011). Orientalist Ethnonationalism: From Irredentism to Independentism Discourse analysis of the Albanian ethnonationalist narrative about the National Rebirth (1870-1930) and Kosova independence (1980-2000). *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Cardiff: Cardiff School of Journalism, Media and Cultural Studies.

Gashi, İ. (2007). A po krijohet Identiteti Kosovar?. *Open Society Institute*. No:119-125.

file:///C:/Users/acer/Desktop/Punime/Arnavut%20milliyetciligi/İdentiteti%20Evropian%20i%20Kosoves%20FORUM2015_English_Shqip_681037.pdf. (erişim tarihi: 10 Mart 2018).

Hasimja, E. (2007). Inxhinjaria Identitare Kosovare. *Open Society Institute*. No: 113-115.

file:///C:/Users/acer/Desktop/Punime/Arnavut%20milliyetciligi/İdentiteti%20Evropian%20i%20Kosoves%20FORUM2015_English_Shqip_681037.pdf. (erişim tarihi: 10 Mart 2018).

Halili, B. (2018). 1970-1990 Arasında Arnavut Entelektüellerin Sosyal ve Siyasal Düşünceleri: Fehmi Agani Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBİ.

Jano, D. (2013). Kosovar multi-layer identity: What is the same, different and in common with Albanian identity. *Journal of European and International Affairs*, vol.1, Iss.1.

file:///C:/Users/acer/Desktop/Punime/Arnavut%20milliyetciligi/Kosovar_multi-layer_identity_what_is_the.pdf. (erişim tarihi: 06 Haziran 2018).

Muzbeg, E. (2012). Kardeşlik Birlikten Çok Etnikliliğe. *Paradigma Dergisi*, yıl:2, sayı:5, 18-23.

https://issuu.com/paradigmarc/docs/ocak_2012. (erişim tarihi: 05 Haziran 2018).

Oktay, E. ve Jonilda, Rr. (2016). Sosyal İnşacılık Açısından Kosova'nın Kimliği: Bağımsızlık Sonrasında Ortak Bir "Kosovalı" Kimliği Oluşturmak Mümkün mü?, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 13, Sayı 49.

file:///C:/Users/acer/Desktop/Punime/Arnavut%20milliyetciligi/Sosyal_Insacilik_Acisindan_Kosova_nin_Ki.pdf. (erişim tarihi: 04 Nisan 2018).

Pula, B. (2018). Kush e konstituon shtetin e Kosoves? Qytetaria dhe komuniteti ne Kosoven ahtisaariane. *Open Society Institute*. No:109-113.

file:///C:/Users/acer/Desktop/Punime/Arnavut%20milliyetçiligi/İdentiteti%20Evropian%20i%20Kosoves%20FORUM2015_English_Shqip_681037.pdf. (erişim tarihi: 10 Mart 2018).

Reka Thaçi, Rr. (2017). Kosova Midis Dy Identitetesh: Kombetar dhe Shteteror. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Shkup: South East European University.

Uzgel, İ. (1992). Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt: 47, sayı:1.

Elektronik Gazeteler:

Kabashi, S. (2014). Fadil Hoxha, Njeri i Shkelqimeve dhe Renieve. *Pashtriku Gazetesi*.

<http://www.pashtriku.org/?kat=43&shkrimi=2455>. (erişim tarihi: 05.28.2018)

Lubonja, F. (2008). Identiteti shqiptar dhe identiteti Kosovar. *Perpjekje Gazetesi*.

<http://perpjekja.blogspot.com/2008/08/identiteti-shqiptar-dhe-identiteti.html>. (erişim tarihi: 07.20.2018)

Sirp okullarının müfredatı hakkındaki haberler. (2018). <http://www.insajderi.com/ne-kosove-shkollat-serbe-mesojne-me-sistemin-e-serbise/>. (erişim tarihi: 09.11.2018)

Sirp okullarının müfredatı hakkındaki haberler. (2018). <https://telegrafi.com/shkollat-serbe-ne-kosove-planprograme-te-serbise-dhe-tekste-perbuzese-per-shqiptaret/>. (erişim tarihi: 09.11.2018)

Sınır değişiklikleri hakkındaki haberler. (2018). <http://zeri.info/aktuale/209115/a-do-te-kete-shkembim-te-territoreve-me-serbine-flet-presidenti-thaci/>. (erişim tarihi: 09.11.2018)

Sirp Belediyeler Birliği hakkındaki haberler. (2015). <https://www.gazetaexpress.com/shkurt-e-shqip/asociacioni-i-komunave-me-shumice-serbe-cfare-eshte-e-pamundur-ne-kuader-te-kornizes-ligjore-te-kosoves-95859/?archive=1>. (erişim tarihi: 09.11.2018)

Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin kararı. (2017). <http://www.panorama.com.al/gjykata-kushtetuese-e-kosoves-rrezon-marreshjen-me-serbine/>. (erişim tarihi: 09.11.2018)

Diğer Belgeler:

Statement by the Contact Group on the Future of Kosovo. (2006). <http://www.unosek.org>. (erişim tarihi: 11 Temmuz 2018)

Martti Ahtisaari: Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's Future Status No.27. (2007). <http://www.unosek.org>. (erişim tarihi: 17 Temmuz 2018)

Ahtisaari'nin Planı. (2008).

<https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/Propozim%20per%20Statusin%20e%20Kosoves.pdf>. (erişim tarihi, 07.19.2018)

Organization for Security and Co-operation in Europe: OSCE Mission in Kosovo, Azınlıkların Haklarını Değerlendirme Raporu. (2012). <https://www.osce.org/sq/kosovo/92245?download=true>. (erişim tarihi: 09.04.2018).

The Constitution of The Socialist Federal Republic of Yugoslavia, 1974 Yugoslavya Anayasası. (1974). <http://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia-Constitution1974.pdf>. (erişim tarihi: 06.06.2018)